

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Diplomová práce

2018

Aleksei Lavrentev

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Aleksei Lavrentev

**Srovnání polského a ukrajinského ústavů
paměti národa a jejich interpretace
Volyňského masakru**

Diplomová práce

Praha 2018

Autor práce: **Aleksei Lavrentev**

Vedoucí práce: **doc. PhDr. Jiří Vykoukal, CSc.**

Rok obhajoby: **2018**

Bibliografický záznam

LAVRENTEV, Aleksei. *Srovnání polského a ukrajinského ústavů paměti národa a jejich interpretace Volyňského masakru*. Praha, 2018. 97 s. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Katedra ruských a východoevropských studií. Vedoucí diplomové práce doc. PhDr. Jiří Vykoukal, CSc.

Abstrakt

Tato práce srovnává polský a ukrajinský ústav paměti národa a analyzuje modely kolektivní paměti, jež dominují v Polsku a na Ukrajině a historické narativy Volyňského masakru 1943. Zároveň práce osvětluje a porovnává interpretace tohoto fenoménu polského a ukrajinského ústavem. Předmětem zkoumání jsou samotné ústavy paměti národa jako hlavní nástroje prosazování státní politiky paměti ve svých státech. Časově je práce vymezena od roku 2014, kdy došlo k revolučním změnám na Ukrajině a následným změnám ukrajinských historických narativů a státní politiky, až do současnosti. V práci je popsána také politická situace na Ukrajině (2014) a v Polsku (2015), jež tyto změny v obou státech ovlivnila a vedla k obnovení konfliktu paměti. První náznaky konfliktu paměti (Juščenkovo období a první vláda PiS) jsou v této práci rozebrány jen krátce, neboť je zaměřena hlavně na současnost. Vycházíme z předpokladu, že Volyňský masakr, jenž je nejtragičtější prvkem současných polsko-ukrajinských vztahů, je hlavním kamenem úrazu mezi Polskem a Ukrajinou. Práce v detailu ukazuje, že polský a ukrajinský ústav jsou instituce s odlišnými úkoly, cíli a pravomocemi a jejich interpretace Volyňského masakru jsou odlišné ve všech bodech. Snaha o hledání kompromisu existuje pouze na papíře, jelikož ve skutečnosti polská a ukrajinská strana často dělají zcela opačné kroky.

Abstract

The thesis compares Polish and Ukrainian Institutes of National Remembrance, analyses Polish and Ukrainian dominant models of the collective memory and historical narratives of the massacre of Poles in Volhynia and Eastern Galicia 1943. The analysis

also clarifies and compares interpretations of this phenomenon by Polish and Ukrainian Institutes. The subjects of the research are Polish and Ukrainian Institutions of National Remembrance themselves, as the main promoting tools of politics of memory in their states. The thesis covers a period from the revolutionary changes in Ukraine in 2014 (have changed Ukrainian historical narratives and politics of memory) to present days. Political situations in Ukraine (2014) and Poland (2015) are reflected in this thesis, as they are in the direct relation with changings in politics of memory, which have restored the conflict of memory. The first signs of the memory conflict (Yushchenko presidency and the first Law and Justice cabinet) are explained briefly, as thesis is focused on a current situation. The massacre of Poles in Volhynia and Eastern Galicia, which is the most tragic point of modern Polish-Ukrainian relations, is described as a sticking point between Poland and Ukraine. The analysis argues in detail that Polish and Ukrainian Institutes are distinct type of institutions with different tasks, assignments and authorities. Accordingly, their interpretations of the massacre of Poles in Volhynia and Eastern Galicia differs in every point. The efforts to find a compromise are a dead letter, since in reality Polish and Ukrainian sides are mostly doing absolutely opposite things.

Klíčová slova

kolektivní paměť, politika paměti, historický narativ, společenství paměti, ústav paměti národa, Polsko, Ukrajina, Volyňský masakr, genocida

Keywords

collective memory, politics of memory, historical narrative, community of memory, institute of national remembrance, Poland, Ukraine, genocide

Rozsah práce: 162 tisíc znaků

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 27. 7. 2018

Aleksei Lavrentev

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval svému školiteli doc. PhDr. Jiřímu Vykoukalovi, CSc. za jeho rady a trpělivost. Dále bych chtěl poděkovat Ukrajinskému ústavu paměti národa a Volodymyru Vjatrovyčovi za poskytnutou pomoc. Největší dík patří mé rodině, která mi všelijak pomáhala a podporovala mne.

TEZE DIPLOMOVÉ PRÁCE	
Jméno:	Aleksei Lavrentev
E-mail:	alexej.lavrentev@gmail.com
Semestr:	letní
Akademický rok:	2017/18
Název práce:	Srovnání polského a ukrajinského ústavů paměti národa a jejich interpretace Volyňského masakru
Předpokládaný termín ukončení (semestr, školní rok):	letní, 2017/18
Vedoucí diplomového semináře:	doc. PhDr. Luboš Švec, CSc. PhDr. Kateřina Králová, M.A., Ph.D.
Vedoucí práce:	doc. PhDr. Jiří Vykoukal, CSc.
V čem se oproti původnímu zadání změnil cíl práce?	Došlo k zúžení a upřesnění tématu, místo porovnání a analýzy OUN-UPA v interpretacích ústavů (příliš široké časové a teritoriální vymezení), nyní je práce zaměřena pouze na porovnání interpretací Volyňského masakru 1943, jako svébytného fenoménu a nejtragičtějšího bodu moderních polsko-ukrajinských vztahů.
Jaké změny nastaly v časovém, teritoriálním a věcném vymezení tématu?	Teritoriální vymezení je stejné: Polsko a Ukrajina. Časové vymezení práce se změnilo, nyní je práce vymezená intervalem: 2014 – současnost. I když ústavy jako nástroje politiky paměti vznikly dříve, dnešní konflikt vstoupil do aktivní fáze po určitých politických změnách na Ukrajině (2014) a v Polsku (2015). Aktéry jsou stejné: IPN, UINP, Polsko a Ukrajina.
Jak se proměnila struktura práce (vyjádřete stručným obsahem)?	1) Úvod 2) Teoretické vymezení (metodologie) 3) Modely kolektivní paměti na Ukrajině a v Polsku 4) Institucionální zarámování 5) Volyňský masakr v interpretacích 6) Závěr
Jakým vývojem prošla metodologická koncepce práce?	Došlo k ujasnění metodologie pro danou práci. Zamýšlená práce je nyní definována jako komparativní případová studie. Předpokládá se hluboká komparační analýza polských a ukrajinských modelů kolektivní paměti, kauzálních vztahů, ústavů paměti národa a jejich narativů a interpretací.
Které nové prameny a sekundární literatura byly zpracovány a jak tato skutečnost ovlivnila celek práce?	Prozatím byla zpracována většina literatury z původního projektu a také nověpřidané zdroje, týkající se politiky paměti (Nijakowski, Kudela-Świątek, Bondar), ukrajinských modelů (Hrycak, Szporluk), ukrajinských (Vjatrovyč, Patryljak, Iljušyn) a polských interpretací (Filar, Motyka, Siemaszko, Stryjek, Rossoliński-Liebe) Volyňského masakru. Některé z nich (Iljušyn, Rossoliński-Liebe) ale byly

vynechávány, neboť nespádají do narativů IPN a UINP. Byla také rozšířena základna právních úkonů, jak polských, tak i ukrajinských.

Charakterizujte základní proměny práce v době od zadání projektu do odevzdání tezí a pokuste se vyhodnotit, jaký pokrok na práci jste během semestru zaznamenali (v bodech):

- zúžení a ujasnění tématu a hlavního cíle práce;
- metodologické ukotvení;
- Detailnější promyšlení struktury;
- Načítání a zpracovávání odborné literatury;
- Kontaktování UINP, uskutečněna cesta do Kyjeva a rozhovor s ředitelem UINP Vjatrovyčem

Podpis studenta a datum:

Aleksei Lavrentev

Schváleno:	Datum	Podpis
Vedoucí práce:		
Vedoucí diplomového semináře:		

Obsah

ÚVOD	2
PRAMENY A LITERATURA.....	5
KAPITOLA 1. TEORETICKÉ VYMEZENÍ PRÁCE	7
1.1. KOLEKTIVNÍ PAMĚŤ	7
1.2. HISTORICKÝ NARATIV	10
1.3. POLITIKA PAMĚTI	12
1.4. METODOLOGIE	14
KAPITOLA 2. MODELÝ KOLEKTIVNÍ PAMĚTI NA UKRAJINĚ A V POLSKU	15
2.1. STRUČNÝ HISTORICKÝ KONTEXT.....	15
2.2. UKRAJINSKÉ MODELÝ	19
2.3. POLSKÉ MODELÝ	24
2.4. POLSKO-UKRAJINSKÝ KONFLIKT PAMĚTI	26
2.5. SROVNÁNÍ MODELŮ A VÝSLEDKY.....	29
2.5.1. <i>Obsah kolektivní paměti</i>	29
2.5.2. <i>Funkce kolektivní paměti</i>	30
2.5.3. <i>Míry (dis)kontinuity a otázka revizí</i>	31
2.5.4. <i>Vzájemné působení obou modelů</i>	33
KAPITOLA 3. INSTITUCIONÁLNÍ ZARÁMOVÁNÍ KOLEKTIVNÍ PAMĚTI NA UKRAJINĚ A V POLSKU	34
3.1. ZPŮSOBY A FORMY INSTITUCIONALIZACE KOLEKTIVNÍ PAMĚTI	34
3.2. OKOLNOSTI ZALOŽENÍ ÚSTAVŮ PAMĚTI NÁRODA.....	36
3.2.1. <i>Příčiny vzniku</i>	36
3.2.2. <i>Struktura a fungování</i>	39
3.3. FUNKCE ÚSTAVŮ PAMĚTI NÁRODA	45
3.3.1. <i>Kontext vývoje kolektivní paměti Polska a Ukrajiny, vytváření narativu a formování politiky paměti</i>	46
3.3.2. <i>Kontext veřejné činnosti</i>	49
3.3.3. <i>Kontext vzájemných vztahů</i>	54
KAPITOLA 4. VOLYŇSKÝ MASAKR V INTERPRETACÍCH A AGENDĚ ÚSTAVŮ	55
4.1. VOLYŇSKÝ MASAKR V KOLEKTIVNÍCH PAMĚTÍCH UKRAJINY A POLSKA	55
4.1.1. <i>Význam ve srovnání s jinými prvky</i>	56
4.1.2. <i>Halič a Volyň v polských a ukrajinských dějinách</i>	58
4.2. ZPŮSOB VÝKLADU V AGENDĚ ÚSTAVŮ	60
4.3. SROVNÁNÍ INTERPRETACÍ.....	64
4.3.1. <i>Společné body</i>	65
4.3.2. <i>Odlíšné body</i>	65
4.3.3. <i>Role Volyňského masakru ve vzájemných vztazích</i>	70
ZÁVĚR	70
SUMMARY	73
POUŽITÁ LITERATURA	75
PRIMÁRNÍ PRAMENY	75
SEKUNDÁRNÍ LITERATURA.....	78
SEZNAM PŘÍLOH	87
PŘÍLOHY	88

Úvod

V mnoha zemích bývalého sovětského bloku po pádu komunismu byly vytvořeny speciální orgány, zadáním kterých bylo zkoumání zločinů nacistického a komunistického totalitního režimu a očištění národních dějin od komunistických ideologických prvků. Prvním z takovýchto orgánů byl polský Ústav paměti národa (pol. *Instytut Pamięci Narodowej*, IPN), který vznikl v roce 1998, jehož cílem bylo zkoumání a vyšetřování nacistických a komunistických zločinů. Na vzor polské instituce brzo byly založeny ústavy v České republice, Maďarsku, baltských státech a na Slovensku. Ve východní Evropě však k vytvoření podobné státní instituce tenkrát nedošlo, kvůli čemuž jejich role plnily vědecké instituce či soukromé neziskové organizace, ze kterých je ve východní Evropě nejznámější ruský „Memorial“.

První východoevropskou zemí, kde byl vytvořen ústav paměti národa, byla Ukrajina, která v roce 2006 na podstatě polského IPN založila svůj domácí ústav se stejným názvem (ukr. *Український Інститут Національної Пам'яті*, UINP), deklarovaným cílem kterého bylo zkoumání komunistických zločinů spáchaných proti Ukrajině a Ukrajincům. Jednou z otázek byla i postupná rehabilitace pronásledovaných sovětskou vládou organizací ukrajinského národně-osvobozenického hnutí z revolučního a meziválečného období a 2. světové války. Některé organizace, především Organizace ukrajinských nacionalistů (ukr. *Організація Українських Націоналістів*, OUN) a její bojové křídlo Ukrajinská povstalecká armáda (ukr. *Українська Повстанська Армія*, UPA), byly ale vnímány kontroverzně drtivou většinou Ukrajinců, kvůli čemuž to téma nebylo hlavním v agendě UINP (hlavním objektem výzkumu byl umělý Hladomor roku 1933). Následně proběhla změna vlády a prosazované politiky paměti, výsledkem kterých UINP fakticky přestal existovat.

V roce 2014 se na Ukrajině stala revoluce a nová vláda začala dávat velký důraz historické politice, kvůli čemuž byla obnovena činnost UINP. Přijetím zákona o právní rehabilitaci ukrajinských nacionalistů vyvolala ukrajinská Nejvyšší rada ostrou reakci z polské strany, hlavně politických sil a IPN, které opodstatněně považují OUN a UPA zodpovědnými za uspořádání krvavých etnických čištění polského obyvatelstva na území historických oblastí Halič a Volyň (dnešní západní Ukrajina), které jsou v Polsku počítány za volyňskou genocidu nebo Volyňský masakr. Tento masakr je nejtragičtějším bodem v současných polsko-ukrajinských vztazích. Následující parlamentní volby v Polsku vyhrála pravicová populistická strana, jež vytvořila jednobarevnou vládu, která

(zároveň s parlamentem) přijala kritický postoj vůči prosazované na Ukrajině politice paměti a začala zkoumat Volyňský masakr v novém kontextu. Polské názory na volyňské události byly také přehodnoceny směrem k radikalizaci svých pohledů (verze plánované genocidy).

Polsko a Ukrajina se ocitly v ostrém konfliktu paměti, neboť Organizace ukrajinských nacionalistů (ukr. *Організація Українських Націоналістів*, OUN) a její bojové křídlo Ukrajinská povstalecká armáda (ukr. *Українська Повстанська Армія*, UPA), které jsou na Ukrajině uctívány jako hrdinské, jsou v Polsku považovány za teroristické. Za podpory národních ústavů paměti národa začaly být pravidelně prováděny polsko-ukrajinské fóry historiků, cílem kterých bylo překonání historického konfliktu a pokusy dosáhnout kompromis, který by vyhovoval jak Polákům, tak i Ukrajincům. Konalo se celkem 5 fórů, obsahem kterých byl jak samotný Volyňský masakr (2. a 3. fóry)¹², tak i vedlejší témata jako polská a ukrajinská podzemní hnutí (4. fóry)³ a zbrojné akce v Chelmsku a v Lublinsku 1942-1944 (poslední 5. fóry)⁴.

Předmětem zkoumání jsou samotné polský a ukrajinský ústav paměti národa, jako hlavní prosazovatelé státní politiky paměti ve svých státech. Časově je práce vymezena od roku 2014, kdy došlo k revolučním změnám na Ukrajině a následujícím změnám ukrajinských historických narativů a státní politiky paměti až do současnosti. V práci jsou odraženy poslední politické změny na Ukrajině a v Polsku (2014-2015). Právě od té doby se Volyňský masakr stal hlavním historickým kamenem úrazu mezi Polskem a Ukrajinou, co vedlo k poměrnému pohoršení vzájemných vztahů. Teritoriálně je práce vymezena územím Polska a Ukrajiny.

Práce si klade za cíl zmapovat dominující v dnešním Polsku a Ukrajině modely kolektivní paměti a historické narativy Volyňského masakru, osvětlit a porovnat polský a ukrajinský ústavy národa, jako hlavní nástroje pro realizace státní politiky paměti.

¹ „W Warszawie odbyło się drugie posiedzenie Polsko-Ukraińskiego Forum Historyków – 14–15 marca 2016“, *Druhé polsko-ukrajinské fórum historiků ve Varšavě*. Accessed 27 July 2018. <https://ipn.gov.pl/pl/nauka/polsko-ukrainskie-forum/24525,W-Warszawie-odbylo-sie-drugie-posiedzenie-Polsko-Ukrainskiego-Forum-Historykow-1.html>

² „III Polsko-Ukraińskie Forum Historyków – Kijów (Ukraina), 24-27 października 2016“, *Třetí polsko-ukrajinské fórum historiků v Kyjevě*. Accessed 27 July 2018. <https://ipn.gov.pl/pl/nauka/polsko-ukrainskie-forum/37050,III-Polsko-Ukrainskie-Forum-Historykow-Kijow-2427-pazdziernika-2016.html>

³ „IV Polsko-Ukraińskie Forum Historyków – Kraków, 27–29 marca 2017“, *Čtvrté polsko-ukrajinské fórum historiků v Krakově*. Accessed 27 July 2018. <https://ipn.gov.pl/pl/nauka/polsko-ukrainskie-forum/39370,IV-Polsko-Ukrainskie-Forum-Historykow-Krakow-2729-marca-2017.html>

⁴ „V Polsko-Ukraińskie Forum Historyków – Czerkasy (Ukraina), 19-22 października 2017“, *Páté polsko-ukrajinské fórum historiků v Čerkasech*. Accessed 27 July 2018. <https://ipn.gov.pl/pl/nauka/polsko-ukrainskie-forum/42311,V-Polsko-Ukrainskie-Forum-Historykow-Czerkasy-Ukraina-1922-pazdziernika-2017.html>

Pokouší se provést srovnání polských a ukrajinských interpretací Volyňského masakru, které v poslední době, prostřednictvím ústavů, prosazují na Ukrajině a v Polsku a hlavně nalézt odpověď na následující výzkumné otázky:

Jaké jsou dominující modely kolektivní paměti na dnešní Ukrajině a v Polsku? Čím se liší jejich historické narativy? Které z nich a proč jsou prosazovány na státní úrovni pomocí ústavů paměti národa? Proč vznikly polský a ukrajinský ústavy, a do jaké míry jsou tyto dva ústavy, jejich úkoly, funkce a struktura podobné? Jaké mají IPN a UINP postupy v interpretacích nejtragičtějšího bodu moderních polsko-ukrajinských dějin (Volyňského masakru) na pozadí trvajících konfliktů paměti? Jaké místo v jejich agendě má masakr ve srovnání s jinými historickými tématy?

Diplomová práce se skládá ze čtyř kapitol. První kapitola představuje teoretický rámec, který je použit v této práci. Vysvětleny jsou důležité pojmy pro chápání téma kolektivní paměti, historického narativu a politiky paměti. Tato práce se spíše zabývá otázkami současné polské a ukrajinské politiky paměti se zaměřením na nejtragičtější bod polsko-ukrajinských vztahů 20. století. Také jsou v první kapitole uvedeny metodologické postupy, které jsme učinily při zpracovávání nalezených materiálů.

Druhá kapitola je věnována modelům kolektivní paměti, které jsou nejvíce rozšířeny na Ukrajině a v Polsku. Pro lepší pochopení kontroverzních volyňských událostí roku 1943 je uveden stručný historický kontext, cílem kterého je schematicky ukázat průběh polsko-ukrajinského konfliktu. Jsou dále důkladně popsány samotné ukrajinské a polské modely a jejich historický vývoj. Zvláště jsou popsány příčiny a průběh nyní probíhajícího polsko-ukrajinského konfliktu paměti, vyvolaného politickými změnami na Ukrajině a v Polsku. Na tomto základě je provedena srovnávací analýza nyní dominujících modelů na Ukrajině a v Polsku na podstatě obsahu a struktury kolektivní paměti, historického narativu a míry (dis)kontinuity.

Třetí kapitola této práce je věnována institucionálním zarámováním kolektivní paměti na Ukrajině a v Polsku, a právě ústavům paměti národa. IPN a UINP jsou srovnány na podstatě jejich struktury, fungování a zadání. Důraz je položen hlavně na srovnání role ústavů paměti národa v prosazování politiky paměti v Polsku a na Ukrajině. Nás zajímá, proč ústavy prosazují právě tyto modely (kresový a západoukrajinský) a existence možného vztahu mezi proměnami politického prostředí a modelem prosazované politiky paměti. Následuje srovnání ústavních funkcí v kontextech vývoje kolektivní paměti, veřejné činnosti a vzájemných vztahů.

Po provedení srovnání IPN a UINP jsou ve čtvrté kapitole zkoumány interpretace volyňských událostí roku 1943, uváděné polskou a ukrajinskou stranou. Je zjištěna role území dnešní západní Ukrajiny v polských a ukrajinských dějinách, neboť události, známé jako Volyňský masakr, jsou závislé na minulosti Haliče a Volyni a jejich významu v polských a ukrajinských kolektivních pamětech. Následuje vysvětlení a srovnání způsobu výkladu volyňských událostí v agendách IPN a UINP, hned po čem je provedena komparace interpretací tohoto jevu ukrajinským a polským ústavem. Pokouší se najít společné (pokud jsou) a odlišné interpretační body. V případě interpretačních odlišností srovnání je provedeno na podstatě několika faktorů, které jsou kameny úrazů v historickém dialogu IPN a UINP na téma Volyňského masakru.

Prameny a literatura

Teoretická část, tj. první kapitola, vycházela ze sekundární literatury, týkající se konceptů politiky paměti, kolektivní paměti a historického narativu. Mnozí autoři píšou na téma kolektivních pamětí, nejvýznamnějšími ale stále jsou práce zakladatele tohoto konceptu, francouzského filozofa Mauriceyho Halbwachse, například jeho dílo *Kolektivní paměť*. Právě na podstatě českého překladu tohoto díla a sbírky článků *Kolektivní paměť: k teoretickým otázkám* pod redakcí Maslowského a Šubrta je brán pojem kolektivní paměti v této diplomové práci. Kromě toho jsou přečteny články polské socioložky a významné specialistky na kolektivní paměť Barbory Szacké.

Důležitou roli v chápání a nastudování konceptu politiky paměti měly práce a články polských a ruských vědců, neboť to téma je dobře zpracováno v obou dvou vědeckých školách. O politice paměti píše Eugeniusz Ponczek, Łukasz Dulęba, Alexej Miller, ale hlavními badateli jsou sociologové Lech Nijakowski a Wiktor Kudela-Świątek. Práce Nijakowského o polské politice paměti je doteď nejlepším polským zpracováním tohoto tématu. Kudela-Świątek se hlavně zabývá zkoumáním Hladomoru na Ukrajině, má ale dobře zpracovanou teorii o politice paměti a společenstvích paměti. Metodologicky se práce opírala o článek Jana Karlasa „Komparativní případová studie“.⁵

Velkou roli při psaní této práce hrála ukrajinská a polská média, která byla vybrána na podstatě vlivnosti a autority v Polsku a na Ukrajině, mezi nimi jsou polská „Gazeta Wyborcza“, „Rzeczpospolita“, „Gazeta Prawna“, „TVP-24“ a ukrajinská „Radio Svoboda“, „Ukrajinska pravda“ a „Vesti.UA“. Některá média mají však zaujatý

⁵ Karlas, Jan, „Komparativní případová studie“, in *Jak zkoumat politiku : Kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*, ed. Petr Drulák. (Praha : Portál, 2008), 62-91

charakter, mezi nimi jsou „Kresy.pl“ a „Tajniki polityki“, které občas mají dobré analytické materiály, hlavně „Kresy.pl“, neboť jsou zaměřeny především na teritorium východních Kresů, čili území na východě, které patřilo Polsku před zářím 1939.

Při psaní druhé kapitoly byly použité práce polských, ukrajinských a zahraničních vědců o ukrajinských a polských dějinách. Pokoušelo se zachytit dominující v těchto zemích výklady dějin. Při zpracovávání dějin dnešní západní Ukrajiny (východních Kresů) byla použita díla významných odborníků jako Paula Magocsyho, Serhije Plochije, Jaroslava Hrycaka a Timothyho Snydra. Jsou výše uvedení autoři světoznámými odborníky na celistvé ukrajinské dějiny, ne na konkrétní historickou událost, kvůli čemuž byla jejich fundamentální díla použita jenom při zpracovávání historického kontextu a hledání příčin vzniku dvou ukrajinských modelů paměti. Na rozdíl od Snydra, ani Magocsy, ani Plochij nejsou odborníky na téma polsko-ukrajinských vztahů na Volyni za 2. světové války, Snyder se také zabývá spíše holokaustem ve východní Evropě, než Volyňským masakrem.

Polské dějiny (hlavně první polovina 20. století) a modely jsou brány podle prací odborníka na Volyňský masakr Grzegorza Motyky a sociologa Lecha Nijakowského, který napsal nejvýznamnější díl polských politikách a společenstvích paměti od záborového období až do prezidentství Lecha Kaczyňského a prohlášení tzv. čtvrté republiky (IV RP). Sbírky článků *Pamięć i polityka historyczna w stosunkach polsko-rosyjskich* pod redakcí Stanisława Bieleña a Andrzeje Skrzypka také ovlivnila napsání části o polských modelech paměti.

V třetí kapitole jsou především použité primární zdroje, a právě texty polských a ukrajinských zákonů, usnesení a řádů, regulujících činnost národních ústavů paměti národa. Kromě toho, jako primární zdroje jsou použité oficiální webové stránky IPN⁶ a UINP⁷, facebookové profily polského⁸ a ukrajinského⁹ ústavu a jejich náplň. V pár případech jsou použité výpisy ze státních rozpočtů a publikací v médiích na téma IPN a UINP. Důležitým informačním základem byl oficiální dopis od UINP (příloha č. 1), který vysvětlil některé aspekty fungování, struktury a činnosti ústavu.

⁶ „Instytut Pamięci Narodowej“, *Oficiální webové stránky IPN*. Accessed 27 July 2018. <https://ipn.gov.pl>

⁷ „Український Інститут Національної Пам'яті“, *Oficiální webové stránky UINP*. Accessed 27 July 2018. <http://uinp.gov.ua>

⁸ „Instytut Pamięci Narodowej“, *Oficiální profil IPN na Facebook*. Accessed 27 July 2018. <https://www.facebook.com/ipngovpl/>

⁹ „Український Інститут Національної Пам'яті“, *Oficiální profil UINP na Facebook*. Accessed 27 July 2018. <https://www.facebook.com/uinp.gov.ua>

Na téma Volyňského masakru píšou mnozí polští, ukrajinští a zahraniční historici, nejvlivnějšími mezi nimi jsou Grzegorz Motyka, Volodymyr Vjatrovyč, oba dva jsou odborníci na polsko-ukrajinský konflikt na Volyni a východní Haliči za 2. světové války, a jejichž výzkumy jsou uznány v akademickém prostředí, i když Vjatrovyč je velmi často kritizován za zfalšování a vyloučení dokladů OUN-UPA, které mohou kompromitovat nacionalistické hnutí.¹⁰ Jinými autory, kteří píšou na téma volyňských událostí a přispěli valnou měrou ke zlepšení stavu badání, jsou Ivan Patryljak, Władysław Filar, Grzegorz Hryciuk, Władysław a Ewa Siemaszko, Ihor Iljušyn a Timothy Snyder.

Při zpracovávání a komparaci ústavů paměti národa byly všechny zdroje volně dostupné v síti internet. Pokoušely se najít relevantní informace v otevřených zdrojích. Kvůli nedostatku informací na stránkách ukrajinského ústavu paměti národa a jiných verifikovaných zdrojích byl napsán email s otázkami, nezbytně nutnými ke psaní této práce, na který přišla oficiální odpověď od UINP za podpisem ředitele UINP Volodymyra Vjatrovyče. Na analogický email do IPN autor této diplomové práce odpověď nedostal. Z toho důvodu, že ukrajinský UINP je, na rozdíl od IPN, relativně mladý ústav, byla uskutečněna cesta s účelem výzkumu do Kyjeva, kde byl proveden rozhovor s Volodymyrem Vjatrovyčem (ředitel UINP od roku 2014), který odpověděl na otázky ohledně ukrajinských interpretací Volyňského masakru. Text rozhovoru (v ukrajinštině) a oficiální odpověď UINP (také v ukrajinštině) jsou v příloze.

Výsledkem provedeného hodnocení literatury a pramenů můžeme tvrdit, že se v ukrajinském a polském prostředí mnoho píše o politice paměti a kolektivní paměti, neboť jsou tyto otázky stále velmi aktuální na Ukrajině na pozadí konfliktu s Ruskem a přehodnocení vlastních dějin a v Polsku na pozadí vlády populistické strany, která klade velký důraz prosazování své stranické politiky paměti na celý stát.

Kapitola 1. Teoretické vymezení práce

1.1. Kolektivní paměť

Pojem *kolektivní paměť* je sociologickým konceptem, jehož zakladatelem je francouzský sociolog a filozof Maurice Halbwachs. Poprvé byl tento termín použit na konci třicátých let v práci *La mémoire collective chez les musiciens*, široké využití však dostal jen po roce 1950, kdy došlo k posmrtné publikaci jeho díla *La Mémoire*

¹⁰ „The Historian Whitewashing Ukraine’s Past“, Foreign Policy: Report. Accessed 27 July 2018. <https://foreignpolicy.com/2016/05/02/the-historian-whitewashing-ukraines-past-volodymyr-viatrovych/>

collective.¹¹ Právě na Halbwachsův koncept kolektivní paměti se v této práci budeme opírat.

Dle Halbwachse existují dva druhy paměti: individuální a kolektivní (skupinová). Z jedné strany vzpomínky individua jsou v rámci jeho osobnosti a jeho osobního života, dokonce i ty, které jsou rozdělené s jinými. Tyto vzpomínky jsou jedincem chápány pouze z té strany, ze které zasahují jeho na rozdíl od jiných. Z jiné strany, v určitých momentech se jedinec může chovat prostě jako člen nějaké skupiny a mít neosobní vzpomínky o nějakých událostech.

Kolektivní a individuální paměti často pronikají jedna do druhé a velmi často se individuální paměť opírá na kolektivní s účelem potvrdit nebo upřesnit nějaké vzpomínky. Kolektivní paměť se zakládá na individuální paměti, ale nikdy se s ní nemísí. Skupinová paměť má své zákony, podle kterých se rozvíjí, a individuální vzpomínky se pozmění, jakmile začnou být součástí kolektivní paměti.¹² Kolektivní paměť zdůrazňuje jedinečnost každé skupiny a její odlišnosti vůči jiným skupinám, které mají svou vlastní kolektivní paměť. Jak tvrdí ve svém dílu *Kolektivní paměť. K teoretickým otázkám* Nicolas Maslowski a Jiří Šubrt, „kolektivní paměť představuje kolektivitu viděnou zevnitř“ a má různé zabarvení historických událostí.¹³

Společensví, které má společné kolektivní vidění minulosti, je známo jako „společensví paměti“. Kudela-Świątek ve své práci *Miejsca (nie)pamięci* tvrdí, že společensví paměti (pol. *wspólnota pamięci*) je skupina sjednocená minulostí a pamětí o ní. Skupina tvoří historický narativ, čili svůj vlastní způsob vyprávění o společné minulosti. Čím méně je svědků historické události, tím větší váhu má kolektivní paměť ve skupině.¹⁴

Ve svých formulacích společensví paměti se Kudela-Świątek mj. opírá na názory sociologa Lecha Nijakowského, podle něhož společensvím paměti je „agregát osobností (resp. skupina), které jsou spojené stejnou biografickou zkušeností, ne vždy traumatickou, a jejich potomků, kteří přijali rodinnou paměť“.¹⁵ Jedno společensví mohou tvořit lidi,

¹¹ Halbwachs, Maurice, 2009. *Kolektivní Paměť*. Edited by Gérard Namer and Marie Jaisson. Klas (Sociologické Nakladatelství). Praha: Sociologické nakladatelství.

¹² Хальбвакс, Морис, „Коллективная И Историческая Память”. *Неприкосновенный Запас*. Accessed 27 July 2018. <http://magazines.russ.ru/nz/2005/2/ha2.html>

¹³ Šubrt, Jiří, Nicolas Maslowski, and Štěpánka Lehmann, „Maurice Halbwachs, koncept rámců paměti a kolektivní paměť“, in *Kolektivní paměť : k teoretickým otázkám*, ed. Jiří Šubrt, and Nicolas Maslowski. (Praha : Karolinum, 2014), 27

¹⁴ Kudela-Świątek, Wiktoria, *Miejsca (nie)pamięci : O upamiętnianiu ukraińskiego Wielkiego Głodu z lat 1932-1933*. (Kraków : Księgarnia Akademicka, 2014), 21-26

¹⁵ Nijakowski, Lech, *Polska polityka pamięci : esej socjologiczny*. (Warszawa : Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, 2008), 145

kteří patří k různým společenským identitám, hlavním je jejich identifikace s formami paměti, které sděluje společenství.¹⁶ Kolektivní paměť není omezena teritoriálně nebo časově, podle názorů Barbary Szacé, jež tvrdí, že paměť pomáhá cítit sebe sebou, bez ohledu na místo a čas, kde člověk žije.¹⁷

Kolektivní paměť není jednotná a národ není homogenním celkem. Dokonce velmi blízcí z kulturního, náboženského a jazykového hlediska lidí mají své zvláštní nářečí, tradice, panteon místních hrdinů, co formuje regionální kolektivní paměť. Často rozdíl je v aspektu „hrdina“ proti „zrádci“, kdy v odlišných kolektivních pamětech jedna historická postava může být jak hrdinou, tak i zrádcem. Občas mezi různými regionálními skupinami s odlišnou kolektivní pamětí může dojít ke konfliktům paměti. V některých případech (Polsko) tyto konflikty paměti nejsou tak silné, v jiných (Ukrajina) je absolutní nepřijetí jednou společností paměti výkladu jejich oponentů (např. postava Stepana Bandery, který pro západoukrajinské společenství paměti je hrdinou, a pro východoukrajinskou je zrádcem).

Na státní úrovni je důležité vytvořit celostátní kolektivní paměť, která by měla být souhrnem důležitých regionálních pamětí. Společná kolektivní paměť je sjednocujícím nástrojem v politice *nation-building*. Jedním z pokusů (neúspěšným) na vytvoření ukrajinské kolektivní paměti byl umělý Hladomor (1933) jako akt genocidy vůči Ukrajincům, uspořádaný sovětskou vládou. Hladomor byl na území centrální Ukrajiny, vešel však do paměti na střední Ukrajině a na západní Ukrajině, která byla součástí Polska do 2. světové války. Z kolektivní paměti Ukrajinců na jižním a východním území sovětské Ukrajiny byl Hladomor vymazán z kolektivní paměti, stejně jako hlad na Kubáni, Povolží a v severním Kazachstánu ve stejném období. Kvůli tomu projekt Hladomoru jako základu společné ukrajinské paměti nebyl úspěšný.¹⁸

Kolektivní paměť je velmi často spravována ve veřejné debatě nebo nějakou státní či veřejnou institucí, která zdůrazňuje nejdůležitější okamžiky dějin nějaké skupiny. V části zemí takovými institucemi jsou ministerstva školství, akademie věd nebo veřejné organizace (Memorial), ale v nějakých zemích (převážně ve státech bývalého Sovětského bloku) existují zvláštní jednotky, známé jako ústavy paměti národa. Tyto ústavy spravují skupinovou paměť a udávají oficiálně „správné“ vidění a výklad důležitých historických momentů a příběhů pro společnost. Jedním z nástrojů spravování je vytvoření

¹⁶ Kudela-Świątek, Wiktoria. *Miejsca (nie)pamięci*, 21-26

¹⁷ Szacka, Barbara, „Pamięć zbiorowa i wojna“, *Przegląd Socjologiczny* 50, 2 (2000): 16

¹⁸ Kudela-Świątek, Wiktoria, *Miejsca (nie)pamięci*, 11

dominujícího narativu, který je na zákonné úrovni zachraňován pomocí tzv. zákonů paměti, jejichž definice bude v podkapitole *Politika paměti*.

V polské a ukrajinské kolektivní paměti má velký význam tzv. Volyňský masakr, čili tragické události na Volyni v roce 1943, kdy došlo k obrovskému počtu obětí z polské strany od rukou ukrajinských nacionalistických jednotek. V polském prostředí je kolektivní paměť o těch událostech založena na základě regionální kolektivní paměti skupiny tzv. *Kresowiaků*, nebo lidí polské národnosti, kteří žili na území východních Kresů (dnešní západní Ukrajina a Bělorusko) a bezprostředně zažili masakr, který je v polské paměti vnímán jako genocida (pol. *ludobójstwo*).

1.2. Historický narativ

Jako většina společenských pojmů je pojetí historického narativu nejasné a mnohoznačné. V nejširším významu je pod narativem chápán příběh nebo děj. Historický narativ je celistvým výkladem o minulosti, který je produktem historické práce. V této práci budeme chápat narativ v definici terminologického slovníku *Teorie a metodologie historické vědy*, kde pojem znamená interpretaci minulosti, které tvoří celistvý historický příběh. Již Aristotelés ve svém díle *Poetica uvažoval*, uvažoval, že příběh se skládá ze tří logických částí: zahájení, zápletku a závěrečné rozuzlení.¹⁹ Stejně historický narativ má počátek (obecná orientace), střed (problematika, hodnocení a řešení) a konec (spojení řešení se současností). Narativ je z jedné strany realistický, jelikož se opírá o různé fakty, z druhé strany je subjektivní, neboť často nějaká skupina má zaujaté vize a výklady své minulosti.²⁰

Při formování historického narativu je důležitý i způsob historického vyprávění. Odlišné způsoby výkladu mohou kompletně změnit podstatu historické události. Dobrým příkladem různých narácí v současnosti může být rusko-gruzínská válka (2008). Podle ruského narativu je invaze do Jižní Osetie brána jako morálně oprávněná obrana ruských občanů (většina obyvatelstva Jižní Osetie měla ruské občanství) a mírových sil OSN v zóně zmrazeného konfliktu, nikoliv jako ozbrojená agrese proti suverénnímu státu Gruzie s následující okupací území Abcházie a Jižní Osetie.²¹

¹⁹ Hábl, Jan, *Učit (se) příběhem : Komenského Labyrint a didaktické možnosti narativní alegorie*, (Brno : Host, 2014), 14

²⁰ Лубский, Анатолий, „Нарратив исторический“, in *Теория и методология исторической науки : терминологический словарь*, ed. Александр Чубарьян. (Москва : Аквилон, 2014), 316-318

²¹ Illarionov, Andrei, „The Russian Leadership’s Preparations for War, 1999-2008“, in *The Guns of August 2008*, ed. Svante E Cornell., and S. Frederick Starr. (Armonk : M.E.Sharpe, 2009), 49-86

Historický narativ je jedním z nástrojů pro vliv a úpravu kolektivní paměti. Občas existuje jeden dominující narativ, který nepovoluje existence jiných traktování nějakých historických dějů. Za předpokladu, že paměť o některé historické události je důležitá pro konkrétní skupinu, čím méně je žijících svědků, kteří tu událost osobně zažili, tím důležitější je ta kolektivní paměť pro skupinu. Jelikož kolektivní paměť je vyjadřována pomocí historického narativu, je nutné tento narativ legislativně zachránit před možnou revizí. V této práci jsou takové zákony, cílem kterých je záchrana existujícího narativu proti revizím, označovány jako zákony o paměti.

Nejznámějším je zákon o zpochybňování holokaustu. Zpochybňování holokaustu je v 17 státech (15 států EU včetně ČR, Rusko a Izrael) trestným činem. Jiné známé zákony jsou: zpochybňování Arménské genocidy (1915); zpochybňování Hladomoru (1933) na Ukrajině; zpochybňování výsledků Norimberského procesu v Rusku. Nedávno (začátek roku 2018) v Polsku byl přijat zákon, dle kterého je zakázáno využívat pojem „polské vyhazovací tábory“ (pol. *polskie obozy zagłady*) a přisuzovat podíl Poláků na holokaustu, který vyvolal rušnou a negativní reakci ve světě, zejména v Izraeli.²² V některých případech jiné názory a narace mohou být zakázány k veřejnému vyjádření, např. od roku 2015 na Ukrajině platí zákaz na veřejné zpochybňování role nacionalistických jednotek v osvobození Ukrajiny za 2. světové války (čl. 6).²³

Ohledně tématu diplomové práce nás spíše zajímá polský a ukrajinský narativ dějin dnešní západní Ukrajiny v meziválečném období a za 2. světové války. Toto území hraje důležitou roli v kolektivních pamětech obou dvou národů. Polský a ukrajinský oficiální výklad (pomocí ústavu paměti národa) stejných historických událostí se výrazně liší. V polském výkladu, tragické události na Volyni jsou známy jako Volyňská řež (pol. *Rzeź Wołyńska*) a jsou oficiálně vnímány jako genocida proti polskému národu. Ukrajinský výklad stejně chápe volyňské události jako součást mnohem širšího jevu, tj. občanské války mezi Poláky a Ukrajinci na Volyni a pak i Haliči. I když nyní je v Polsku masakr uznán za genocidu, mnozí historici (např., Motyka, Libionka atd.) a Nijakowski dlouhá léta před přijetím usnesení definovali volyňské události jako etnické čištění.²⁴

²² „Kara więzienia i grzywna za "polskie obozy śmierci"“, Rzeczpospolita. Accessed 27 July 2018. <http://www.rp.pl/Prawo-karne/301269917-Kara-wiezienia-i-grzywna-za-polskie-obozy-smierci.html>

²³ Закон України «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у XX столітті» (№314-VIII). In: Відомості Верховної Ради, 2015, №25, ст. 190. Accessed 27 July 2018. <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/314-19?test=4/UMfPEGznhhBKE.Zihj5gOEHI4Xks80msh81e6>

²⁴ Nijakowski, Lech, *Polska polityka pamięci...*, 159

Změna ukrajinského narativu byla původně zaměřena proti Rusku, ale přivedla ke konfliktům paměti mezi Polskem a Ukrajinou ohledně interpretací historických kontroverzí, jelikož novým narativem je míněna úplná rehabilitace vojáků UPA, kteří jsou obviňováni polskou stranou u uspořádání genocidy na volyňském území. Ještě za prezidentství Kučmy a Kwaśniewského bylo dohodnuto o tom, že Ukrajinci budou pečovat o hroby UPA na území dnešního Polska. Bylo to řešení odvetným krokem na povolení Polákům pečovat hroby tzv. Lvovských orlíčat (pol. *Orlęta Lwowskie*), mladých obránců Lvova od ukrajinských jednotek za polsko-ukrajinské války 1918-1919. Je tu nutné podotknout, že tehdy na Ukrajině nešlo o úplnou rehabilitaci UPA. O průběhu změn na Ukrajině a v Polsku, které vyvolaly změnu narativů, zejména o Volyňském masakru, jsou detailně probrány a analyzovány v další kapitole.

1.3. Politika paměti

Ve vědecké literatuře pořád není konsenzu, co vlastně je politika paměti, a jejíž jediná definice, pořád neexistuje. V polském kontextu termín politika paměti je těsně spjatý s pojmem historická politika. Politiku paměti tu musíme chápat ve dvou odlišných smyslech. Podle prvního, politika paměti je něco, co se formuje mimo zájem státu. V Polsku taková situace platila před rokem 2005, kdy po vítězství Lecha Kaczyńskiego na prezidentských volbách a vytvoření první vlády Práva a Spravedlnosti (pol. *Prawo i Sprawiedliwość*, PiS) vznikl druhý smysl politiky paměti, která začala představovat oblast živého zájmu státu, který (vláda PiS) začal paměť jako politiku využívat ve svých zájmech. Profesor Jan Żaryn (člen PiS) tvrdí, že „každý uskutečněný výběr výročí a způsob jejich oslavy a zvěčnění je příkladem historické politiky“.²⁵

Ukrajinský ústav paměti národa definuje politiku paměti jako: „prostor tvoření nových politických vztahů na základě traktování a reprezentace společné minulosti“.²⁶ Ve slovníku termínů UINP je dokonce i definice státní politiky paměti, který je „souhrn normovaných z konceptuálního a právního hlediska principů, metod a konkrétních společensko-politických opatření s využitím informací o historické minulosti v procesech státního (národnostně-státního) stvoření a obnovení sociokulturního politického národa.“²⁷

Nijakowski v knize *Polska polityka pamięci* uvádí tři chápání politiky paměti. V prvním pochopení k politice paměti patří veškeré činy ((ne)vědomé, (ne)schválné),

²⁵ „Polska polityka historyczna“, *Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej* 64, 5 (2006): 3

²⁶ Віз Волянчук, Ольга, „Політика пам'яті“, in *Національна та історична пам'ять : словник ключових термінів*, ed. Алла Киридон. (Київ : НВЦ «Пріоритети», 2013), 325-329.

²⁷ Ibid.

které opodstatňují, zesilují nebo mění kolektivní paměť národa. V druhém pochopení je politika traktována jako činnost, když jsou nějaké historické události položeny do veřejné diskuze s účelem opodstatnění či změny kolektivní paměti. V třetím a nejužším pochopení, to jsou všechny činnosti legitimních politiků a úředníků s účelem zvěčnění, odstranění a redefinice nějakých prvků kolektivní paměti.²⁸ V této práci politika paměti je brána ve třetí definici, uvedené Nijakowským.

Co se týče vymezení pojmu historická politika, žádný podstatný rozdíl od politiky paměti neexistuje. Někteří odborníci, jako např. Alexej Miller, chápou historickou politiku jako ojedinělý případ politiky paměti, jež zahrnuje aktivní účast vládnoucích institucí. Historická politika má tendence ke konfrontačnímu charakteru a velmi často pronásleduje stranické zájmy.²⁹ Minulost, která se tvoří z různých vzpomínek, je vždycky vykládána z něčího hlediska a musí sloužit zájmům nějaké skupiny. Budeme v této práci však používat pojmy politika paměti a historická politika jako synonyma. Politika paměti je nástrojem, pomocí kterého se jedna skupina chystá dokázat, že právě její vize minulosti je to pravé.

Politika paměti je realizována pomocí různých nástrojů, mezi kterými jsou pomníky, památníky, obrazy, literární a hudební díla. Politika paměti je regulována pomocí veřejné debaty, Ministerstva školství, Akademie věd a jiných institucí, jak státních, tak i veřejných. V Polsku a na Ukrajině politika paměti je např. realizována nejen ústavy paměti národa, ale i různými muzei (Muzeum Varšavského povstání, Muzeum 2. světové války v Gdaňsku, Muzeum dějin Ukrajiny ve 2. světové válce atd.) nebo organizacemi (Centrum pro zkoumání osvobozenického hnutí Ukrajiny). Hlavní místo v prosazování historické politiky v Polsku a na Ukrajině hrají však ústavy paměti národa.

V mnoha případech je politika paměti závislá na politické konjunktře. Na Ukrajině, podle tvrzení Olega Němenského, je konflikt interpretací a konkurencí regionálních komemoračních praxí, které se stále mění v závislosti od politické orientace vlády.³⁰ Toto tvrzení nám dává podstatu tvrdit, že ukrajinská politika paměti je historickou diskontinuitou a je závislá na státě, který svou politikou zcela zasahuje na

²⁸ Nijakowski, Lech, *Polska polityka pamięci ...*, 43-45

²⁹ Миллер, Алексей, „Политика памяти в России. Роль негосударственных агентов“, in *Історія, Пам'ять, Політика : Збірник наукових статей*, ed. Георгій Касьянов, and Олександра Гайдай. (Київ : Інститут історії України НАН, 2016), 218

³⁰ Неменский, Олег, „От победителя к жертве. Историческая политика постсоветской Украины в отношении памяти о Второй мировой войне“, in *Pamięć i polityka historyczna w stosunkach polsko-rosyjskich*, ed. Stanisław Bieleń, and Andrzej Skrzypek. (Warszawa : Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, 2017), 184

formování politiky paměti. V případě Polska můžeme tvrdit, že do roku 2005 existovala relativní historická kontinuita, která znamená, že stát nezasahuje do politiky paměti, která je tvořena odbornými institucemi (IPN, muzea atd.), a výklad dějin se nemění od změn v politickém prostředí. Od roku 2005 toto tvrzení není platné, jelikož první vláda PiS a prezident Kaczyński začaly výrazně zasahovat do formování historické politiky (ve významu *policy*, tj. měnit obsah svou činností) a využívat paměť v politických zájmech.

1.4. Metodologie

Tato diplomová práce je kvalitativním komparativním výzkumem, který má za cíl porovnat dva objekty (ústavy paměti národa) uplatňující politiku paměti ve dvou vybraných a blízkých zemích z kulturního a historického hlediska. Budou se na IPN a UINP srovnávat příčiny jejich vzniku, právní opodstatnění, struktura a proces fungování, úroveň samosprávnosti a pravomocí. Mimo toho jsou uvedeny modely kolektivní paměti, dominující na Ukrajině a v Polsku. Na Ukrajině, např., z mnoha regionálních ukrajinských kolektivních pamětí (bývalý ukrajinský prezident Kučma vymezuje několik svébytných historických oblastí, ze kterých má každá svou vlastní kolektivní paměť)³¹ byly vyčleněny dvě dominující (na podstatě vnímání dějin 20. století), které, s velkým zjednodušením, lze rozdělit teritoriálně osou „západ – východ“. V další kapitole jsou popsány jejich odlišné body a příčiny oficiální státní změny východoukrajinského narativu na západoukrajinský. V polském případě odlišnosti také leží na teritoriální ploše (Slezsko, Pomořany, Těšínsko, Mazury atd.), ale jsou spíše minoritními a nemají velký vliv na dominující model.³²

Při srovnání role Volyňského masakru v agendě ústavů a jeho interpretacích byly načteny materiály polské a ukrajinské strany o příčinách a průběhu masakru, po čemž následovala analýza role Haliče a Volyně v polských a ukrajinských dějinách. Výsledkem výše uvedeného byla provedena komparace volyňských událostí 1943 s jinými důležitými a tragickými prvky dějin Polska (Katyňský masakr 1940) a Ukrajiny (Hladomor). Pomocí analýzy článků a prací polských a ukrajinských historiků byly vymezeny teritoriální a časové mezníky, které uvádějí polská a ukrajinská strana, po čemž byla provedena důkladná komparace společných (chápání toho, že masakr byl polsko-ukrajinským konfliktem) a odlišných (vymezení, charakter účastníků, charakter konfliktu, (ne)symetrie viny) bodů v oficiálních interpretacích IPN a UINP.

³¹ Куцма, Леонид, *Україна – не Росія*, (Москва : Время, 2003), 44

³² Nijakowski, Lech, *Polska polityka pamięci...*, 145-190

Kvůli tomu, že se tato práce píše v českém jazyce, jsou tu použité ustálené české názvy měst a regionů, tj. v práci bude Vratislav místo polského Wrocław, i když podle pravidel českého pravopisu obě dvě normy jsou pravidelné v češtině. V případě míst, jejichž název nemá ustálenou českou verzi, jsou použité původní názvy v českém přepisu. Název historických oblastí v ukrajinštině a polštině je tvořen koncovkami –szczyzna (pol.) a –ščyna (ukr.), čemuž odpovídá česká koncovka –sko, a proto budou v práci takové regiony, jako např. *Chelmszczyzna* (ukr. *Холмищина*) nebo *Lubielszczyzna* (ukr. *Люблинщина*) označeny jako Chelmsko či Lublinsko.

V této práci jsou polská vlastní jména a příjmení použita v původním pravopisu. Z důvodu toho, že ukrajinština je založena na základě azbuky, v této diplomové práci je použit princip ukrajinsko-české transliterace, který ale není velmi přesný a velmi často nereflexuje reálnou výslovnost, neboť nemá symboly pro ukrajinské měkké „s“ a „c“. Nejpresnější transliterací ukrajinštiny je polská abeceda, v této práci však použita nebude, aby neobtěžovala chápání textu. Přepis ženských příjmení bude necháván v původní verzi, tj. budou Szacka a Świątek, nikoliv Szacká a Świątková.

Kapitola 2. Modely kolektivní paměti na Ukrajině a v Polsku

Vycházející z předpokladu, že žádný národ není homogenním celkem, státy s jednou kolektivní pamětí neexistují (pokud jde o demokratické státy).³³ Ukrajina a Polsko nejsou výjimečné, jelikož v nich spoluexistuje celá řada nemainstreamových místních kolektivních pamětí, které jsou často v rozporu s oficiálním dominujícím narativem.³⁴ V oficiálních narativech dnešního Polska a Ukrajiny je jedno území, které hraje významnou roli v kolektivní paměti většiny Poláků a Ukrajinců, a je to především území východní Haliče a Volyně, které ve velké míře hraje velkou roli ve formování moderní kolektivní paměti ve dvou státech. Bez znalosti historického kontextu (hlavně první poloviny 20. století) nelze porozumět současné situaci a pochopit motivy, působící revize dějin a vzteklý odpor tomu.

2.1. Stručný historický kontext

Dnes jsou východní Halič a Volyně, známé v Polsku jako východní Kresy (pol. *Kresy Wschodnie*), součástí Ukrajiny. Na začátku své státnosti byla Halič součástí starodávné Kyjevské Rusi, pak se stala samostatným ruským knížectvím (sjednocení

³³ Ibid., 145

³⁴ Ibid.

Haliče a Volyně v rámci jednotného celku), které časem ztratilo svou nezávislost, a bylo následně součástí Litevského velkoknížectví, Polsko-litevského státu, Rakouska (Rakouska-Uherska) a konečně Polska.³⁵

Nutné uvést důležitou poznámku, neboť název východní Halič je známá v Polsku jako východní Malopolsko, což navazuje na historický region Malopolsko (za I RP se prostíralo od Čenstochové až do Černigova). Z národnostního hlediska byla Halič rozdělována na západní (polskou) a východní (ukrajinskou) část. Dle Snydera byly za Rakouska-Uherska neúspěšné pokusy Halič rozdělit na dvě jednotky pro vyřešení národnostní otázky.³⁶ Výsledkem rozpadu Habsburské monarchie a následujících válek bylo celé území Haliče začleněno do obnoveného Polského státu (pol. *II Rzeczpospolita*, II RP) a konečně rozděleno na dvě části: západní a východní Malopolsko.

Po rozpadu Rakouska-Uherska na pozadí řady válek došlo k polsko-sovětské válce (v polské interpretaci *Polsko-bolševistická válka*). Výsledkem bylo, že území Volyně bylo připojeno k obnovené Polské republice. V meziválečném období ve východním Malopolsku a na Volyni došlo k polsko-ukrajinským střetům, a proto polská vláda zahájila kampaň pro zvětšení podílu Poláků na Volyni.³⁷ Haličské území bylo rozděleno na čtyři vojevodství, jejichž hranice byly posunuty tak, aby se změnila demografická bilance ve prospěch polského obyvatelstva.³⁸

Jedním z center Haliče bylo město Lvov, kde již od středověku většinu populace tvořilo polsko-židovské obyvatelstvo. Ukrajinci, kteří tvořili pouhých 15-20 % obyvatel, považovali Lvov za ukrajinské město.³⁹ Hrycak tvrdí, že Lvov se za rakouskou (pak rakousko-uherskou) nadvládu stal „Piemontem“ a malou vlastí tří národů (Poláků, Židů a Ukrajinců), ze kterých mělo být zahájeno obrození jejich Veliké a nezávislé národní vlasti.⁴⁰ S oporou na jeho názory je jasné, proč Lvov hrál tak důležitou roli jak pro Poláky, tak i pro Ukrajince.

V II RP existovaly dvě koncepce integrace nepolských zemí do Polska: *Piastovská* a *Jagellonská*. Jagellonská koncepce, prosazována Józefem Piłsudským,

³⁵ Плохий, Сергій, *Брама Єврови : історія України від скіфських воєн до незалежності*, (Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2018), 94-96

³⁶ Снайдер, Тімоті, *Перетворення націй : Польща, Україна, Литва, Білорусь 1569-1999*, (Київ : Дух і літера, 2016), 175

³⁷ В'ятрович, Володимир, *Друга польсько-українська війна 1942-1947*, (Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2012), 58-60

³⁸ Мотика, Гжегож, *Від Волинської різанини до операції «Вісла» : Польсько-український конфлікт 1943-1947 рр.* (Київ : Дух і літера, 2013), 9

³⁹ Грицак, Ярослав, „Страсті за Львовом“, in *Страсті за націоналізмом: Стара історія на новий лад* : Есеї, Ярослав Грицак. (Київ : Критика, 2011), 111

⁴⁰ Ibid., 107

mínila obnovený polský stát jako federace národů, které se snažily osamostatnit po rozpadu impérií. Za vzor byla, podle Magocsyho, přijatá novověká Polsko-litevská unie.⁴¹ V případě realizace a uplatnění Jagellonské koncepce, byly by východní Halič a Volyň fakticky autonomními jednotkami, kde by byli Ukrajinci respektováni pro svou loajalitu vůči Polskému státu. Podle Piastovské koncepce by obnovené Polsko mělo být unitárním národnostním státem s většinou Poláků stačující na asimilaci (polonizaci) nepolských národů.⁴² Byla tato koncepce prosazována ideologem současného polského nacionalismu Romanem Dmowským.

Od vzniku II RP do květnového převratu Piłsudského byla de facto uplatňována Piastovská koncepce (*Lex Grabski*), po čemž byla přijatá Jagiellonská koncepce a byl pokus místo polonizační politiky asimilovat občany s polským státem, nikoli polskou národností. To mělo vést ke zmírnění napjatých polsko-ukrajinských vztahů.⁴³ Piłsudského cesta k polsko-ukrajinskému smíření začala mít úspěchy, které eventuálně mohly oslabit národnostní napětí, a tudíž i ukrajinské nacionalistické hnutí, sjednocené do jednotné Ukrajinské vojenské organizace (ukr. *Українська Військова Організація*, UVO) /od roku 1929 – Organizace ukrajinských nacionalistů (ukr. *Організація Українських Націоналістів*, OUN).⁴⁴ Byla provedena řada útoků proti politikům a vládě v polovině dvacátých let s účelem sabotáže polsko-ukrajinské spolupráce. Nejznámějším byl úspěšný atentát na ministra vnitra Pierackého. OUN přijala Doncovovu ideologii integrálního nacionalismu, dle které ukrajinský národ je absolutní a nejvyšší hodnotou, kterého hlavním cílem je nezávislý stát a jeho očištění od cizích prvků.⁴⁵ Důkladně o vlivu Doncovovy ideologie na volyňské události roku 1943 píše polský historik Tomasz Stryjek, jehož bádání jsou uznána na úrovni IPN.⁴⁶

Teroristické útoky vyvolaly polskou odezvu, tzv. *pacifikaci*, během které někteří ukrajinští činitelé byli zatčeni, a organizace byly rozpuštěny. Široce byly používány i tělesné tresty.⁴⁷ Pacifikace ukončila proces smíření a částečně legitimizovala OUN v očích Ukrajinců v II RP. V polském narativu je OUN vnímána jako teroristická

⁴¹ Магочій, Павло-Роберт, *Україна : Історія її земель та народів*, (Ужгород : Видавництво В. Падяка, 2012), 576-577

⁴² Nijakowski, Lech, *Polska polityka pamięci...*, 104-106

⁴³ Магочій, Павло-Роберт, *Україна ...*, 582

⁴⁴ Снайдер, Тімоті, *Перетворення нації...*, 182-183

⁴⁵ Viz Донцов, Дмитро, *Націоналізм*, (Лондон : Українська видавничка спілка, 1966), 363

⁴⁶ Stryjek, Tomasz, „Europejskość Dmytra Doncowa, czyli o cechach szczególnych ideologii ukraińskiego nacjonalizmu“, in *Antypolska akcja OUN-UPA 1943-1944 : fakty i interpretacje*, ed. Grzegorz Motyka, and Dariusz Libionka. (Warszawa : Łódzka Drukarnia Dzielowa SA, 2002), 19-32

⁴⁷ Мотика, Гжегож, *Від Волинської різанини до операції «Вісла»...*, 18

organizace, vedoucí boj proti Polsku a jeho obyvatelům. Z toho vyplývá současný konflikt paměti mezi, neboť na Ukrajině jsou UVO a OUN uctíváni a považováni za bojovníky za ukrajinskou nezávislost, a vůdce OUN Stepan Bandera (velitel UPA Roman Šuchevyč již byl hrdinou Ukrajiny od roku 2007) byl v roce 2010 odměněn čestným titulem Hrdina Ukrajiny.⁴⁸ Ředitel UINP Volodymyr Vjatrovyč hájí členy OUN ve svých projevech a pracích.

Na začátku 2. světové války Sovětský svaz anektoval území východní Haliče a Volyně, které bylo připojeno k Ukrajinské SSR.⁴⁹ Sovětské tažení bylo podáno veřejnosti jako osvobozenecké, jakoby se Ukrajinci chystali sjednotit se sovětskou Ukrajinou.⁵⁰ Na začátku sovětsko-německé války (1941-1945) byl ve Lvově neúspěšný pokus vytvořit Ukrajinský stát, výsledkem čehož vůdce revoluční OUN Stepan Bandera trefil do koncentračního tábora. Halič byla začleněna do Generálního gouvernementu, a Volyně do Říšského komisariátu Ukrajina. OUN zahájila ozbrojený odpor proti Němcům, Sovětům a podzemní polské Zemské armádě (pol. *Armia Krajowa*, AK). V roce 1942 byla vytvořena Ukrajinská povstalecká armáda (*Українська Повстанська Армія*, UPA), jejíž základ tvořili bývalí vojáci ukrajinských praporů *Nachtigall* (Abwehr „Brandenburg“) a *Roland* (Wehrmacht).

Nejtragičtějším bodem v moderních polsko-ukrajinských dějinách je Protipolská akce, uspořádaná UPA v roce 1943 na Volyni a východní Haliči. Jednotky UPA masakrovaly polské obyvatelstvo na celém volyňském území. Autoři knihy *Dějiny Ukrajiny* tvrdí, že cílem bylo nejen úplně eliminovat polskou menšinu, ale i viditelné stopy po polském osídlení.⁵¹ Ukrajinský teror přinutil Poláky spolupracovat s Němci, aby dostali zbraně a povolení na ozbrojenou domobranu, což jednak bylo pro UPA důvodem obvinít polské obyvatelstvo z kolaborace a spolupráce s okupanty, zatímco UPA s nacistickými okupanty spolupracovala proti Polákům.⁵² Během aktivní fáze protipolské akce došlo k vysokému počtu obětí hlavně z polské strany.⁵³ Zahynulo 36-70 tis. Poláků

⁴⁸ „Бандера и Шухевич остались без звания Героя Украины“, BBC News Русская служба. Accessed 27 July 2018. https://www.bbc.com/russian/russia/2011/08/110802_bandera_shukhevich_court

⁴⁹ Грицак, Ярослав, „Тези до дискусії про УПА“, in *Страсті за націоналізмом: Стара історія на новий лад : Есеї*, Ярослав Грицак. (Київ : Критика, 2011), 73

⁵⁰ „Міф 7. «Золотий вересень» - українці радо вітали приход радянських військ“, *Українська Друга світова 1939-1945*. Accessed 27 July 2018. <http://www.wv2.memory.gov.ua/mif-7-zolotyj-veresen-ukrayintsi-rado-vitaly-pryhid-radyanskyh-vijsk>

⁵¹ Rychlík, Jan, Bohdan Zilynskyj, and Paul Robert Magocsi, *Dějiny Ukrajiny*, (Praha : NLN, 2015), 353

⁵² Грицак, Ярослав, „Тези до дискусії про УПА“..., 77

⁵³ Dle dat *Hlavní komise zkoumání zločinů proti polskému národu při IPN* vojáky UPA na Volyni zavražděno cca 70 tis. Poláků. Jiný počet obětí mají historici Siemaszkovi, podle kterých bylo cca 36 700 padlých, ale upřesňují, že počet není úplný.

na Volyni⁵⁴ a 30-40 tis. v Haliči. Při odplatných polských akcích, uspořádaných AK, zahynulo 6-8 tis. Ukrajinců.⁵⁵ V případě Haličského masakru šlo o donucení Poláků k přesídlení do etnicky polského území.⁵⁶

Z historického kontextu lze usoudit, že mezi Polskem a Ukrajinou existují nesmiřitelné rozpory ohledně minulosti, obzvlášť na území bývalých východních Kresů. V devadesátých letech šla diskuze na vysoké úrovni o omylech minulosti a obě dvě strany hledaly cesty ke smíření. V roce 1997 prezident Kwaśniewski a Kučma podepsali prohlášení „K porozumění a jednotě“ a pak prohlášení „O smíření při příležitosti šedesátého výročí tragických událostí na Volyni“.⁵⁷ Nyní je situace odlišná a setrvačnický konflikt paměti je čím dál tím víc napjatý. Pro chápání tohoto jevu je nutné rozebrat nyní dominující ukrajinské a polské modely kolektivní paměti.

2.2. Ukrajinské modely

Současná Ukrajina není jednotný stát, je ale souhrnem několika společenství paměti, které jsou často v rozporu jedna s druhou. Před rokem 2014 byly na Ukrajině dvě dominující komunity paměti, které měly své narativy a vizi soudobých dějin. Můžeme ty dvě komunity rozdělit geograficky Západ – Východ, toto vymezení je ale velkým zjednodušením. Východoukrajinská kolektivní paměť je rozšířena nejen na východě, ale i v jižních oblastech. Západoukrajinská je převážně rozšířena na územích západní Ukrajiny, které patřily Polsku před 2. světovou válkou, resp. Podkarpatská Rus (Zakarpatská Ukrajina), Bukovina a Besarábie nejsou součástí západoukrajinské komunity paměti, neboť byly součástí jiných států (Československo pak Maďarsko, Rumunsko), měly odlišné národnostní složení, UPA za války nebyla tak aktivní na těchto územích jako na Volyni, etnická čištění (pokud byla) nebyla tak výrazná jako na Volyni a Haliči.

V poslední době západoukrajinská kolektivní paměť má tendence k expanzi na východ Ukrajiny. Hlavním, čím se liší ty dva koncepty, je chápání charakteru sovětské vlády na Ukrajině (1917-1991), fenoménu 2. světové války a vztah k ukrajinským partyzánským jednotkám, které bojovaly pro obnovení ukrajinské státnosti za 2. světové

⁵⁴ Siemaszko, Ewa, „Ludobójcze akcje OUN-UPA w lipcu 1943 na Wołyniu“, in *Antypolska akcja OUN-UPA 1943-1944 : fakty i interpretacje*, ed. Grzegorz Motyka, and Dariusz Libionka. (Warszawa : Łódzka Drukarnia Dzielowa SA, 2002), 19-32

⁵⁵ Мотика, Гжегож, *Від Волинської різанини до операції «Вісла»...*, 277

⁵⁶ Снайдер, Тімоті, *Перетворення нації...*, 218

⁵⁷ „Документи з відзначення 60-ї річниці трагічних подій на Волині 1943 року (звернення, заяви, листи)“, *Воєнна історія* 3-4 (2003). Accessed 27 July 2018. http://warhistory.ukrlife.org/3_4_03_2.htm

války. Koncepce mají starší původ a jsou založeny na odlišných modelech formování ukrajinské identity v bývalém Ruském císařství. Srovnání výše uvedených koncepcí bude zahájeno z východoukrajinské, protože je rozšířenější než západoukrajinská.

Východoukrajinská koncepce vznikla v 17. století na ukrajinském území Ruského impéria v prostředí pravoslavných duchovních filozofů ukrajinského původu. Právě jimi byl vytvořen koncept trojjednosti ruského národa, dle kterého je jednotný ruský národ, který je tvořen třemi národnostmi: Velkoruskou (Rusové), Běloruskou a Maloruskou (Ukrajinci).⁵⁸ Tato koncepce byla uplatňována na území Ruského impéria až do říjnového převratu 1917. Východoukrajinská komunita paměti byla výrazně posovětštěna, jelikož byla celý čas pod sovětskou vládou. Současná východoukrajinská vize minulosti je založena na myšlence, že sovětská doba na Ukrajině nebyla okupací, ale slavným obdobím, kdy se na Ukrajinské SSR stavil průmysl, byla úspěšně provedena industrializace a republika byla jednou z nejbohatších v SSSR. Východoukrajinská vize absolutně dominuje v rusky mluvících částech východní a jižní Ukrajiny (někdejší *Novorusko* v rámci Ruska) či relativně dominuje na smíšeně jazyčných severu a středu země (bývalé *Malorusko* v rámci Ruska). Můžeme pochopit i souvislost, že většinou stoupenci tohoto konceptu jsou rusky mluvící.

Ve východoukrajinském konceptu se, převážně, nemluví o Hladomoru ve 30. letech a vysokých cenách industrializace. O Hladomoru se začalo mluvit za prezidentství Viktora Juščenka, který prosazoval západoukrajinskou politiku paměti na celé Ukrajině. Pokud jde o 2. světovou válku, tak většinou členů komunity paměti je rozdělována na dvě části: 2. světovou válku a Velkou vlasteneckou válku. Velká vlastenecká válka je období od 22. června 1941 až do 9. května 1945, kdy Sovětský svaz válčil proti Třetí říši a satelitním státům. V tomto konceptu válka na Ukrajinu přišla pouze v létě 1941, a předcházející události v Haliči a na Volyni jsou brány jako znovusjednocení ukrajinských zemí. Národní ukrajinský odboj, vytvořený OUN za války a známý jako Ukrajinská povstalecká armáda (UPA), je počítán za kolaboranty a vlastizrádce. Veteráni z těchto jednotek jsou obviňováni z válčení proti svým sovětským lidem, zejména Ukrajincům. K této komunitě paměti patřil mj. i bývalý ukrajinský prezident Leonid Kučma, o čemž je napsáno v jeho knize „Ukrajina není Rusko“ (rus. *Україна — не Росія*), která je napsána v ruštině, což je další značkou členů této komunity.⁵⁹

⁵⁸ Синяков, Сергей, „Українська історія як простір сучасного творчості“, *Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка*. 32, 2(2011): 151-158

⁵⁹ Viz Kučma, Leonid, *Україна – не Росія...*, 560

Západoukrajinský koncept vznikl na dnešním západoukrajinském území, především na Haliči a Volyni v prostředí intelektuálů (na počátku) a pak radikálů (meziválečné období). Tato vize kategoricky odmítá koncepcí trojjediného ruského národa a tvrdí, že Ukrajinci jsou odlišný národ od Rusů. Koncepcí trojjedinosti buď nebyla (Halič), nebo jen krátkodobě byla uplatňována (Volyně), a na formování západoukrajinského společenství paměti působily evropské události a myšlenky. Podle západoukrajinského konceptu Rusko a následně i Sovětský svaz jsou věčným nepřítelem, neboť potlačovalo Ukrajinci na území ruské Ukrajiny a prosazovalo rusifikační politiku. Sovětské období je bráno západoukrajinskou komunitou paměti jako komunistická okupace. Tato myšlenka se zakládá na té okolnosti, že v roce 1917 na ukrajinském území bývalého Ruského impéria byla vyhlášena Ukrajinská lidová republika (ukr. *Українська Народна Республіка*, UNR), která však byla uznána pouze Německou říší, jinými státy Trojspolku a sovětským Ruskem.

Sovětská vláda, dle stoupců této koncepce, přinesla Ukrajině samé tragické události, ze kterých je hlavní Hladomor, který je cílevědomou genocidou ukrajinského národu sovětským státem. V případě, kdy jde o stavbu továren a sovětské industrializaci (např. DněproGES), mluví se spíše o nesčetných lidských obětech a vysoké ceně, kterou ukrajinský národ za to zaplatil. Velká vlastenecká válka jako pojem je v této vizi nepoužíván, a 2. světová válka přišla na Ukrajinu 17. září se vstupem jednotek Rudé armády na území Haliče a Volyně. Veteráni UPA a jiných ukrajinských jednotek (Poleská Sič, Ukrajinská národní armáda, atd.), jsou uvažováni za osvobozené jednotky, které jediné bojovaly o obnovení ukrajinské nezávislosti proti sovětským, pak německým okupantům. Stoupcí tohoto konceptu považují za potřebné, že veteráni národních osvobozených jednotek musí dostávat stejné výhody a mít stejná práva jako veteráni Rudé armády. Na rozdíl od východoukrajinské kolektivní paměti západní Ukrajina byla pod ruským a pak sovětským vlivem menší dobu, tudíž je méně posověťštěna než kolektivní paměť východních Ukrajinců.

Po rozpadu Sovětského svazu na Ukrajině relativně dominovala východoukrajinská vize minulosti, která fakticky byla sovětskou vizí dějin, ale s některými prvky západoukrajinského narativu (mluvilo se o represích, násilné rusifikaci, OUN-UPA). Za prvního ukrajinského prezidenta Kravčuka (rodák z Volyni) a jeho nástupce Kučmu (rodák z Černihivska), se státní vedení snažilo úspěšně balancovat mezi dvěma vizemi na pozadí aktivit nacionalistického hnutí „Ruch“ (ukr. *Рух*) a

komunistické strany.⁶⁰ Další ukrajinský prezident Viktor Juščenko začal uplatňovat západoukrajinskou koncepci na dějiny, což vyvedlo kyvadlo z rovnováhy a přivedlo ke konfliktům paměti na téma OUN-UPA a charakteru sovětské vlády mezi západoukrajinským a východoukrajinským společenstvím paměti.⁶¹ Čtvrtý ukrajinský prezident Viktor Janukovyč prováděl naprosto opačnou politiku paměti, což také přivedlo ke konfliktům paměti mezi ukrajinským Západem a Východem.

Jaroslav Hrycak tvrdí, že Ukrajina je vzorovým příkladem rozdělené země (*cleft country*) v terminologii Huntingtona, který ve svém díle *Střet civilizací* vidí „civilizační zlomovou linii, která odděluje pravoslavnou východní Ukrajinu od uniatské západní Ukrajiny“⁶² Ten rozdíl Hrycak vidí v mnoha dimenzích, zejména kolektivní paměti, na linii ukrajinsky mluvící Západ a rusky mluvící Východ.⁶³ Ještě před Oranžovou revolucí v prostředí ukrajinských intelektuálů (Riabchuk, Szporliuk atd.) vznikla teorie o existenci dvou odlišných Ukrajin, tj. paralelní existenci dvou kolektivních pamětí: západoukrajinskou (nacionalistickou) a východoukrajinskou (proruskou).⁶⁴ Příčiny vědci viděli hlavně v minulosti: v odlišných historických podmínkách, náboženství, vlivech Ruska (na východní Ukrajinu) a Evropy (na západní).

Mírná politika balancování (Kravčuk, Kučma) a Oranžová revoluce tyto rozdíly nelikvidovala. Došlo však k některému rozšíření západoukrajinského konceptu na východ a střed Ukrajiny, o čem svědčí mj. výsledky prezidentských voleb, kde střední Ukrajina volila prosazovatele západoukrajinské vize (i když je rodák ze Sumské oblasti) Viktora Juščenka místo Viktora Janukovyče (nositel východoukrajinské kolektivní paměti), tj. tzv. „zlomová linie“ se posunula na východ.⁶⁵ To nechává naděje na to, že existuje možnost zformovat jednotný ukrajinský národ na základě dobře provedené politiky paměti.⁶⁶

⁶⁰ Бондар, Вадим, „Державна політика історичної пам'яті в Україні 1990-2000-х рр.: основні тенденції“, *Історіографічні дослідження в Україні* : збірник наукових праць 23, 23 (2013): 381-386

⁶¹ Ibid., 386-392

⁶² Huntington, Samuel P., *Střet civilizací*, (Praha : Rybka Publishers, 2001), 27

⁶³ Грицак, Ярослав, „Україна між Сходом і Заходом: стара історія на новий лад“, in *Спракти за націоналізмом: Стара історія на новий лад* : Есеї, Ярослав Грицак. (Київ : Критика, 2011), 292

⁶⁴ Riabchuk, Mykola, „Ukraine: One State, Two Countries? With Comments“, *Institut für die Wissenschaften vom Menschen*. Accessed 27 July 2018. <http://www.iwm.at/transit/transit-online/ukraine-one-state-two-countries/>

⁶⁵ „Підсумки голосування по регіонах України“, *Oficiální výsledky ukrajinských prezidentských voleb 2004 v každé oblasti*. Accessed 27 July 2018. <http://www.cvk.gov.ua/pls/vp2004/wp0011>

⁶⁶ Szporluk, Roman, „Why Ukrainians Are Ukrainians : Comment on Mykola Riabchuks Article“, *Institut für die Wissenschaften vom Menschen*. Accessed 27 July 2018. <http://www.iwm.at/uncategorized/why-ukrainians-are-ukrainians/>

Po masových protestech proti prezidentovi Janukovyčovi, známých jako Euromajdan, na Ukrajině proběhlo střídání vlád, v důsledku čehož vypukla válka na Donbasu mezi separatisty (podporováni ruskou vládou) a ukrajinskými jednotkami. Nová vláda změnila státní politický kurz, kvůli tomu, že Rusko na začátku odtrhlo a inkorporovalo Krymský poloostrov a potom začalo podporovat separatisty na východě Ukrajiny. Tyto události přivedly k tomu, že nová ukrajinská vláda začala výrazně propagovat mezi svými občany západoukrajinskou vizi ukrajinských dějin, hlavně proto, aby zdůraznila, že Rusko je odjakživa nepřitelem Ukrajiny.

Pro tyto účely byla na Ukrajině obnovena činnost Ústavu paměti národa (ukr. *Український Інститут Національної Пам'яті*, UINP). Ředitelem ústavu se stal ukrajinský dějepisec Volodymyr Vjatrovyč, který ještě před tím byl mnoho kritizován jak ukrajinskými, tak i zahraničními (převážně polskými a ruskými) historiky za jednostranný přístup k ukrajinským dějinám 20. století. Právě tenkrát došlo k roztržce mezi západoukrajinskou a východoukrajinskou vizí minulosti ohledně historického vnímání Ruska, interpretací společných rusko-ukrajinských dějin, rehabilitaci OUN-UPA jako bojovníků za ukrajinskou nezávislost. Ty poslední prvky nového státního narativu (západoukrajinského) především zaměřené proti nepřátelskému Rusku, vyvolaly však nelibost v sousedním Polsku. Hlavním bodem, který vyvolal nelibost polské strany, byla rehabilitace ukrajinských nacionalistických jednotek, které jsou v Polsku obviňovány z uspořádání etnických čistění na Volyni v roce 1943, v polském diskurzu známých jako Volyňská řež nebo genocida.⁶⁷

V roce 2015 byla přijata sada tzv. dekomunizačních zákonů, mezi kterými byl důležitým zákon *O právním statusu a paměti bojovníků za nezávislost Ukrajiny ve 20. století*.⁶⁸ Dle tohoto zákona jsou vojáci UPA považováni za bojovníky za ukrajinskou nezávislost. Tato idea však nebyla nová, jelikož již pod konec svého funkčního období prezident Juščenko podepsal výnos, který měl podobný obsah a fakticky rehabilitoval OUN-UPA a jejich členy.⁶⁹ Výnos nebyl stornován i jeho nástupcem Viktorem Janukovyčem, který avšak zbavil Stepana Banderu a Romana Šuচেvyče čestného titulu

⁶⁷ „Śledztwa w toku“, *Činné vyšetřování IPN, kde je ukázáno, že činnosti OUN-UPA měly charakter genocidy*, Accessed 27 July 2018. <https://ipn.gov.pl/pl/sledztwa/sledztwa/oddzialowa-komisja-w-lu/31545,Sledztwa-w-biegu.html>

⁶⁸ Закон України «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у XX столітті» (№314-VIII)...

⁶⁹ Указ Президента України (№75/2010) Про вшанування учасників боротьби за незалежність України у XX столітті. In: Офіційний вісник Президента України, 2010, N 5 (05.02.2010), ст. 139. Accessed 27 July 2018. <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/75/2010?test=4/UMfPEGznhhBKE.Zihj5gOEHI4Xks80msh8Ie6>

hrdiny Ukrajiny. Soud ospravedlnil své řešení tím, že Bandera⁷⁰ a Šuchevyč⁷¹ nebyli ukrajinskými občany, kvůli tomu formálně nemohou mít tento titul. Vadym Bondar tvrdí, že Janukovyč prosazoval „ambivalentní politiku paměti (jako Kučma), která byla sjednocením etnického symbolismu a sovětsko-nacionalistických prvků.“⁷²

2.3. Polské modely

I když Polsko jako stát neexistovalo v průběhu 123 let, a bylo rozděleno mezi Ruskem, Pruskem/Německem a Rakouskem/Rakouskem-Uherskem, polská kolektivní paměť je mnohem jednotnější než ukrajinská. Můžeme to vysvětlit tím, že Polský stát byl rozdělen na zábery mezi velmoci relativně pozdě (konec 18. století), a polská kultura, která je jedním ze základů kolektivní paměti, již byla zformována. Bez ohledu na to se rozdělené Polsko dostalo do třech odlišných civilizačních, kulturních a náboženských sfér, kvůli čemu navzdory s touhou k sjednocení s Poláky z jiných záborů, odlišnosti se stávaly více a více viditelné.⁷³ Podrobnou analýzu vývoje polské kolektivní paměti pod zábery uvedl Lech Nijakowski ve svém výzkumu *Polska polityka pamięci*, která je zpracováváním a analýzou polské politiky paměti od trojího dělení až do období tzv. 4. Polské republiky, o které bude řečeno dál.

Na počátku 1. světové války Poláci bojovali jak za Dohodu (Polský národní výbor Romana Dmowského), tak i za Trojspolek (Polské legie Józefa Piłsudského). Po válce a obnovení polské státnosti došlo k porozumění mezi dvěma komunitami Poláků (bojujících na různých stranách) a v dnešní historiografii Dmowski a Piłsudski jsou považováni za otce zakladatele současného polského státu. V obnoveném Polsku po roce 1918 se lišil nejen rozchod kolejí (ruský vs. evropský), měrné soustavy a instituce, ale také i mentalita lidí spolu se sociální praxí. Kromě bývalých polských území byla do Polska cestou plebiscitů a povstání začleněna někdejší německá území s polskou většinou (Horní Slezsko, Velkopolsko atd.), z nichž některá od středověku Polku nepatřila (Horní Slezsko), kvůli tomu byla II RP souhrnem mnoha odlišných kolektivních pamětí.⁷⁴

Za 2. světové války se polská kolektivní paměť stala ještě více fragmentovanou, jelikož některé části Polska byly přímo začleněny do Třetí říše (Velkopolsko,

⁷⁰ „Донецький суд скасував указ Ющенка про присвоєння Бандері звання Героя“, Радіо Свобода. Accessed 27 July 2018. <https://www.radiosvoboda.org/a/2001219.html>

⁷¹ „Услід за Бандерою звання героя у Донецькому суді позбувся Шухевич“, Радіо Свобода. Accessed 27 July 2018. <https://www.radiosvoboda.org/a/2020661.html>

⁷² Bondar, Vadym, „Державна політика історичної пам'яті в Україні...“, 393-395

⁷³ Nijakowski, Lech, *Polska polityka pamięci*, 67

⁷⁴ Ibid., 92

Pomořany/Kašubsko, Slezsko, Mazury), a z jiných byl vytvořen General Gouvernement. Poláci v územích začleněných do Německa buď byli vyhnáni, nebo mohli zůstat (jen ti, kteří měli německé občanství), měli ale například být na vojně v rámci Wehrmachtu. Poláci v General Gouvernementu většinou sloužili buď v podzemní zemské armádě (AK) nebo v lidové armádě (pol. *Armia Ludowa*, AL), která byla vytvořena na sovětském teritoriu. Musíme si zapamatovat i o tzv. Andersově armádě, která jako i AL byla vytvořena v Sovětském svazu, ale bojovala na západní frontě. Po válce se Polsko ocitlo nejen v nových hranicích a s novou vládou, ale i fragmentovanější kolektivní paměti.

Poválečné lidové Polsko (od roku 1952 – Polská lidová republika (PLR)) se opíralo o společenství paměti veteránů AL, a při provádění politiky paměti oživilo některé prvky předválečné II RP (rekonstrukce hrobu neznámého vojína ve Varšavě). Byly otevřeny veřejné debaty na téma zakázané v sanační II RP (tábor Bereza Kartuska, diskriminační politika vůči menšinám), ale mnohem více byly zakázané cenzurou (východní Kresy).⁷⁵ Konec tomuto přišel pouze po tzv. Kulatém stolu v roce 1989, kdy PLR byla reorganizována v Třetí Polskou republiku (III RP). Po pádu komunismu došlo k výrazné revizi kolektivní paměti a v roce 1998 byl vytvořen Ústav paměti národa (pol. *Instytut Pamięci Narodowej*, IPN), který je subjektem státní politiky paměti.

V dnešním Polsku se odehrává konflikt mezi dvěma vizemi nedávné minulosti, první byla prosazována oficiálně do roku 2015 (s výjimkou prezidentství Lecha Kaczyňského a první vlády PiS). Stoupenci tohoto narativu vidí kontinuitu III RP s PLR. Dle jejich výkladu došlo v roce 1989 k mírné transformaci vlády od komunistické k demokratické pod vedením odborového hnutí „Solidarita“ a jeho lídra Lecha Wałęsy. Stoupenci krajně pravicové a populistické strany Právo a Spravedlivost (pol. *Prawo i Sprawiedliwość*, PiS) zpochybňují uspořádání Polska po roce 1989 a počítají období III RP za post-komunisty, vzhledem k čemu byla v roce 2005 vyhlášena a široce propagována (bratry Kaczyňskými) koncepce 4. Polské republiky (IV RP), která vyžadovala kompletní revize uspořádání státu po roku 1989.⁷⁶

Jednou částí historické revize Kaczyňských byla kampaň proti bývalému polskému prezidentu Lechu Wałęsovi, který je pro Poláky jedním ze symbolů nesmiřitelné opozice komunistickému režimu. Ještě v roce 2008 za prezidentství Lecha Kaczyňského byly zveřejněny archivní složky, podle kterých měl Wałęsa spolupracovat

⁷⁵ Ibid., 114

⁷⁶ „IV RP“, Newsweek Polska Accessed 27 July 2018. <http://www.newsweek.pl/polska/iv-rp,24061,1,1,1.html>

s Bezpečnostní službou PLR pod krycím jménem „Bolek“. IPN tehdy vydal publikaci *SB a Lech Wałęsa*, kde tuto tezi prosazoval.⁷⁷ Po vítězství PiS v posledních volbách kampaň pokračovala a IPN, a stejně tak bývalý ministr obrany Macierewicz⁷⁸ obviňují bývalého prezidenta z kolaborace s komunistickým režimem. Takové kroky jsou podnikány, aby byla vymazána nebo zpochybněna reputace Wałęsy jako jednoho ze symbolů moderního Polska a garanta kulatého stolu.

K posledním změnám v polské státní politice paměti došlo po vítězství PiS v parlamentních volbách na podzim 2015, kdy tato strana získala většinu míst v parlamentu a vytvořila v Polsku od roku 1989 nevídanou jednobarevnou vládu. Nová vláda zahájila revizi soudobých dějin, a přijala celou řadu zákonů, týkajících se historie, které poškodily vztahy Polska s jeho sousedy. Předchozí změny v politice paměti byly zahájeny po pádu komunistického režimu. Tehdy byly přijaty lustrační a dekomunizační zákony, které částečně očistily polská města od ideologických názvů a pomníků spojených s komunismem. Tenkrát v devadesátých letech byli rehabilitováni např. Proklatí vojáci, kteří byli za komunistů vnímáni jako bandité. V mnoha polských městech nyní můžeme najít ulici Armii Krajové nebo Józefa Piłsudského, kteří byli za komunistického režimu v nemilosti.

2.4. Polsko-ukrajinský konflikt paměti

Konflikty paměti mezi Polskem a Ukrajinou začaly ještě v devadesátých letech, hlavně o charakteru akce „Visla“, a spory o rekonstrukci polské části (pomník lvovských orlíčat) Lyčakovského hřbitova ve Lvově. Za Kučmy a Kwaśniewského došlo k relativnímu smíření, ale po ukrajinské revoluci 2014 se konflikt stal silnějším. 19. října 2015 (6 dnů před volbami) se na polském konzulátě ve Lvově objevily plakáty k „27. břehu nezávislosti“, kde byl polský stát v nikdy neexistujících hranicích (Polsko v současných hranicích včetně východních Kresů: Vilnius, západní Bělorusko a západní Ukrajina). Polsko v těchto hranicích nikdy neexistovalo, protože buď vlastnilo východní Kresy, ale nemělo Gdaňsk, Vratislav a Štětín (území, získaná po válce na úkor Německa, známé jako západní Kresy), nebo naopak. Lvovský starosta kvůli tomu měl provést

⁷⁷ „Książka IPN: Wałęsa to „Bolek““, TVN24. Accessed 27 July 2018. <https://www.tvn24.pl/raporty/ksiazka-ipn-walesa-to-bolek,149>

⁷⁸ „Macierewicz: Wałęsa to jeden z najgroźniejszych agentów. „To nazwisko jest symbolem zdrady““, Gazeta Prawna. Accessed 27 July 2018. <http://www.gazetaprawna.pl/artykuly/1057190,macierewicz-walesa-agent.html>

mimořádnou schůzku s polským konzulem. V tomto případě byla ukrajinská reakce zcela pochopitelná, neboť na plakátech byly zřejmé rysy revizionismu.⁷⁹

Je známo, že v minulosti hrály východní Kresy důležitou roli ve formování polské identity a dodnes hrají významnou roli v některých polských komunitách paměti. Detailně o roli východních Kresů ve formování polské a ukrajinské identity je napsáno v závěrečné kapitole. Určitá část polského obyvatelstva má sentimenty vůči ztraceným územím (stejně jako i vůči už získaným západním Kresům), ale v tom případě na mapě by mělo být Polsko pouze v tehdejších hranicích. Takové divné „historické“ mapy opodstatnily ukrajinský názor, že Polský stát fakticky položil otázku příslušení těchto území. V souvislosti se ztrátou části území Doněcké a Luhanské oblasti, inkorporací Krymu do Ruska a nabídkou ruského poslance Žirinovského Polsku o připojení západních ukrajinských oblastí k polskému státu,⁸⁰ ukrajinská ostrá reakce je zcela pochopitelná.

Hned po parlamentních volbách PiS začala prosazovat svou historickou politiku, v níž byla zdůrazněna role východních Kresů a Volyňského masakru. Nově zvolený poslanec profesor historie a bývalý spolupracovník IPN Jan Żaryn (PiS) prohlásil, že „bez Lvova, města vždy věrného Polsku, neexistuje polský národ“.⁸¹ Za necelý rok byla uvedena premiéra filmu Wojciecha Smarzowského „*Wołyń*“ o Volyňském masakru. Na Ukrajině byl tento film vnímán jako výrazná protiukrajinská propaganda, což jasně dokládá ukrajinský spisovatel Jurij Andruchovyč, který film nezhlédl, ale odsuzuje ho. Andruchovyč jako představitel ukrajinských intelektuálů režiséra obviňuje, že Smarzowski nepředstavil pravdu, neukázal ukrajinské názory a natočil scény s pochybnou důvěryhodností a prokazatelností. Podle názorů Andruchovyče tento film dělá frašku z polsko-ukrajinského historického smíření a vede ke konfliktům paměti, což je vidět už z expresivní slovo tvorby názvu článku „Pojebane pojednanie“, kterého je první část srozumitelná v jakémkoliv slovanském jazyce.⁸²

Pokud jde o zákonné formy prosazování svého historického narativu, polský Sejm (dolní komora parlamentu) se pomstil Nejvyšší radě za rehabilitace vojáků UPA

⁷⁹ „Генконсула отчитали за карту Польши с «присоединённым» Львовом“, Вести.ua. Accessed 27 July 2018. <https://vesti-ukr.com/lvov/119674-genkonsula-otchitali-za-kartu-polshi-s-prisoedinennym-lvovom>

⁸⁰ „Жириновский: Пришло время отдать запад Украины Польше, Румынии и Венгрии“, Корреспондент.net. Accessed 27 July 2018. <https://korrespondent.net/ukraine/politics/3321281-zhyrynovskyy-pryshlo-vremia-otdat-zapad-ukrayny-polshe-rumyny-y-venhryy>

⁸¹ „Bez Lwowa nie ma narodu polskiego – nowo wybrany senator PiS“, Kresy.pl. Accessed 27 July 2018. <https://kresy.pl/wydarzenia/bez-lwowa-nie-ma-narodu-polskiego-nowo-wybrany-senator-pis/>

⁸² „Юрій Андрухович: Pojebane pojednanie чи «Нищівна дикість зла»“, Zbruc. Accessed 27 July 2018. <https://zbruc.eu/node/56794>

v červenci 2016 přijetím usnesení, kde je Volyňský masakr uznán za genocidu (pol. *ludobójstwo*) polského národa, spáchanou ukrajinskými nacionalisty.⁸³ Ačkoliv v textu usnesení jsou zmínky o tom, že: „Nelze zamlčet odvetné polské akce proti ukrajinským vesnicím“, „Sejm vyjadřuje úctu a vděčnost Ukrajincům, kteří zachraňovali polské obyvatelstvo“ a „Sejm vyjadřuje solidaritu Ukrajině, která bojuje proti vnější agresi za zachování teritoriální integrity“, ukrajinský prezident Petro Porošenko uvedl, že je mu líto, že polský Sejm takové usnesení přijal.⁸⁴

Výrazná polská politika paměti vede ke konfliktům mezi polskými a ukrajinskými komunitami paměti, o čemž lze soudit z demonstrace, jež začátkem března proběhla ve Lvově s hesly „Město Lvov nepatří polským pánům“ (ukr. *Місто Львів не для польських панів*) a „Pamatuj si, cizince, zde je pánem Ukrajinec“ (ukr. *Запам'ятай чужинець, тут господарь українцевь*).⁸⁵ Kvůli svému výraznému protipolskému zaměření vyvolala akce ostrou reakci v Polsku. Další den proběhla na státním televizním kanálu TVP Info bouřlivá diskuse s polskými poslanci, kde europoslanec Zbigniew Kuźmiuk prohlásil, že: „Vláda PiS otevřeně oznamuje ukrajinským lídrům, že s Banderou a podobnými demonstracemi Ukrajina do Evropy nikdy nevstoupí“.⁸⁶ Tato reakce poslance Kuźmiuka byla široce rozebírána ukrajinskými médii a vyvolala diskuzi v ukrajinské společnosti. Polsko tím naznačilo, že by mohlo zablokovat ukrajinské snahy o integraci s Evropskou unií.

Jak je vidět na výše popsaných incidentech, revize soudobých dějin zahájena vládou PiS vede ke konfliktům ve vnitřní (široká opozice vládnoucí straně v Polsku) i vnější (konflikt paměti s Ukrajinou) dimenzi. Co se týče vztahů s Ukrajinou, vidíme náznaky historického revizionismu (události roku 1989) a částečné nepřijetí západoukrajinské koncepce ohledně chápání dějin Haliče a Volyně z období 2. světové

⁸³ Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 22 lipca 2016 r. w sprawie oddania hołdu ofiarom ludobójstwa dokonanego przez nacjonalistów ukraińskich na obywatelach II Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1943-1945. (Poz. 726). In: Monitor Polski: Dziennik Urzędowy Rzeczypospolitej Polskiej, dnia 29 lipca 2016 r. Accessed 27 July 2018.

<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WMP20160000726>

⁸⁴ „Петро Порошенко, (22.07.2016)“, *Oficiální reakce prezidenta Porošenko na přijetí usnesení o uznání Volyňského masakru jako genocidy*. Accessed 27 July 2018.

<https://www.facebook.com/petroporoshenko/posts/815996781868049>

⁸⁵ „У Львові відбувся марш під гаслом «Місто Львів не для польських панів»“, *Еспресо.tv*. Accessed 27 July 2018.

https://espreso.tv/news/2018/03/04/u_lvovi_vidbuvsya_marsh_pid_gasлом_quotmisto_lviv_ne_dlya_polskykh_panivquot

⁸⁶ „Z Banderą i tego rodzaju demonstracjami Ukraina do Europy nigdy nie wejdzie“, *TVP Info*. Accessed 27 July 2018. <https://www.tvp.info/36263218/z-bandera-i-tego-rodzaju-demonstracjami-ukraina-do-europy-nigdy-nie-wejdzie>

války. V moderní ukrajinské politice paměti se PiS nelíbí zejména rehabilitace vojáků UPA, kteří jsou vnímáni jako teroristé a viníci Volyňského masakru, považovaného polskou stranou za genocidu. Současný model polské kolektivní paměti je převážně formován IPN, Ústavem dějin polské Akademie věd (pol. *Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk*), veřejnou debatou a jinými institucemi, o nichž bude pojednáno v další kapitole.

2.5. Srovnání modelů a výsledky

V této podkapitole bude provedeno srovnání modelů kolektivní paměti Ukrajiny a Polska, jež nyní dominují na státní úrovni těchto zemí, tj. západoukrajinského modelu a modelu prosazovaného PiS. Srovnání je provedeno na základě indexů: obsah, funkce, míra (dis)kontinuity a vzájemného působení v kontextu dějin Haliče a Volyně. Modely jsou na Ukrajině a v Polsku rozšířeny odlišně. V případě Ukrajiny jsou modely rozděleny do značné míry geograficky (výše zmíněná osa Západ-Východ), což je možné vysvětlit historickými okolnostmi. V případě Polska za stoupenci, prosazovaného PiS modelu kolektivní paměti, budeme počítat tu část polského obyvatelstva, která nekritizuje historickou politiku ve vizi PiS. Není možné definitivně určit geografickou hranici mezi odlišnými modely, jelikož polská společnost je rozdělena na jiné úrovni. Jak je vidět z výsledků voleb, model PiS sdílejí nejčastěji lidé z venkova nebo menších měst, převážně staršího věku a se středoškolským vzděláním. Podle zobrazujících výsledků parlamentních voleb map žijí stoupenci PiS většinou na východě a jihu Polska.⁸⁷

2.5.1. Obsah kolektivní paměti

Obsahem kolektivní paměti je určitá informace z minulosti, která je z různých důvodů důležitá pro zapamatování subjektem kolektivní paměti, tj. subjektem paměti. Pod subjektem jsou v tomto případě míněny stoupenci historických narativů PiS. Nejprve budou uvedeny klíčové body dvou obsahů, a následovat bude pokus vysvětlit narativy.

Společným bodem obsahu je jak pro polský (důležitý význam, neboť jde o akt genocidy), tak i pro ukrajinský (méně důležitý a v rámci širšího kontextu) model Volyňský masakr, avšak pro dané modely má různé konotace. V polské kolektivní paměti (PiS) jsou volyňské události interpretovány jako genocida, o čem dobře svědčí výše zmíněné usnesení Sejmu. V ukrajinské verzi byl Volyňský masakr součástí většího polsko-ukrajinského konfliktu (někdy se používá pojem „2. polsko-ukrajinská válka“

⁸⁷ „Kim jest wyborca PiS i PO? Mohery i lemingi to przeszłość“, Tajniki Polityki. Accessed 27 July 2018. <http://tajnikipolityki.pl/kim-jest-wyborca-pis-i-po-mohery-i-lemingi-to-przeszlosc/>

nebo „polsko-ukrajinská občanská válka“), nikoliv etnickou čistkou nebo genocidou. Potvrzení tohoto názoru je možné najít v díle Volodymyra Vjatroviče *Druhá polsko-ukrajinská válka 1942-1947* (ukr. *Друга польсько-українська війна 1942-1947*).⁸⁸ Dva modely mají i odlišnou kauzalitu, která má svůj počátek v polsko-ukrajinské válce let 1918-1919 a konec po operaci „Visla“. V ukrajinském obsahu je kauzalita (sled událostí) následující: válka (1918-1919) – polská okupace a polonizace – vznik osvobozenického hnutí (UVO/OUN) – polské represe (pacifikace) – polsko-ukrajinská občanská válka (jako součást 2. světové války) – poválečné polské represe proti Ukrajincům a „operace Visla“. Polský obsah má kauzalitu trochu odlišnou: válka (1918-1919) – obnovení polské suverenity na dávných polských územích Haliče a Volyně – útoky členů UVO/OUN – mírná pacifikace – válka UPA proti Polákům za 2. světové války – Volyňská genocida – odtržení polských území po válce – likvidace banditů UPA pomocí „operace Visla“.

Je vidět, že jak ukrajinský, tak i polský dominující model kolektivní paměti při vytvoření historického narativu úmyslně ignorují černé skvrny své minulosti. V ukrajinském narativu malá role hraje slabou roli UNDO, které mělo silné postavení na Haliči a Volyni do období pacifikace. Polský model naopak zlehčuje problémy vyvolané polonizací ukrajinského školství (Lex Grabski) a lidu (Piaštovská koncepce). Co se týče Volyňského masakru, kauzalita je tu opět odlišná, polští odborníci (Motyka, Ewa a Władysław Siemaszko, Filar) uvádějí, že první byly ukrajinské akce proti Polákům na Volyni a až po nich přišly odvetné polské akce. Ukrajínští autoři (Vjatrovyč, Patryljak) naopak vidí začátek mezietských střetů v protiukrajinských akcích AK na Chełmské zemi a v okolí Přemyšle, po nichž byly zahájeny odvetné protipolské akce Ukrajinců. Dnešní politiky paměti obou států jsou založeny na výše uvedených modelech historické kauzality.

2.5.2. Funkce kolektivní paměti

Jak v Polsku, tak i na Ukrajině ústavy paměti národa profesionálně zkoumají a uchovávají kolektivní paměť, jednak ne vždycky ústavy jsou nezaujaté vůči určitým kontroverzním událostem. Například na Ukrajině UINP otevřeně sympatizuje ukrajinským nacionalistickým jednotkám, což je vidět na materiálech na stránkách ústavu a projektu k 75. výročí UPA „Odpověď nepokořeného národa“.⁸⁹ V Polsku panuje podobná situace s tzv. Proklatými vojáky (pol. *Żołnierze wyklęci*, ZW), podzemními

⁸⁸ Viz В'ятрович, Володимир, *Друга польсько-українська війна ...*, 368

⁸⁹ „Українська Повстанська Армія“, Український Інститут Національної Пам'яті. Accessed 27 July 2018. <http://uinp.gov.ua/page/ukrainska-povstanska-armiya>

jednotkami, které bojovaly proti komunistické vládě po ukončení 2. světové války, kterým IPN otevřeně sympatizuje, jak je vidět z diskurzu článků v oficiálním časopise IPN „Biuletyn IPN“.⁹⁰ Samozřejmě, že UPA a ZW jsou ozbrojené jednotky odlišného charakteru, UPA se např. vztahuje k národně-osvobozeneckému boji, ZW je antikomunistickou formací. Nás zde především zajímá to, že jsou jak UPA, tak i ZW vnímány kontroverzně v dnešním ukrajinském a polském společenství.

2.5.3. Míry (dis)kontinuity a otázka revizí

Jinou otázkou je problém historické (dis)kontinuity. Kontinuita je tu chápána jako plynulost a nepřerušovanost v prosazování dominujícího narativu. V tomto chápání a s ohledem na rozvoj historických narativů v Polsku a na Ukrajině můžeme tvrdit, že v Polsku do roku 2005 (prezidentství Lecha Kaczyńského a první vláda PiS) existovala relativní kontinuita. Za vlády PiS (2005-2007, 2015 - dnes) stát začíná aktivně zasahovat do politiky paměti, využívat ji jako politický nástroj,⁹¹ což vede k historické diskontinuitě a historickým konfliktům jak uvnitř Polska, tak i ve vztazích se sousedy. Na Ukrajině je diskontinuita. Důkazem toho je závislost ukrajinské historické politiky na politické orientaci vlády.⁹²

Od získání své nezávislosti v roce 1991 Ukrajina již prošla přes čtyři různé narativy historických událostí. V první etapě byl mírný odchod od společné sovětské kolektivní paměti a pokus o vytvoření nového základu ukrajinské národní paměti. Toto období můžeme charakterizovat jako balancování mezi západoukrajinskou a východoukrajinskou kolektivní pamětí. Následovala výrazná změna narativu za prezidentství Juščenka, jež byla založena na západoukrajinské komunitě paměti. Další prezident Janukovyč změnil narativ na zcela opačný a na ukrajinském území začal být prosazován výrazný východoukrajinský narativ.⁹³ Poslední změny v úpravě kolektivní paměti (návrat k západoukrajinskému narativu) proběhly hned po Euromajdanu a jsou aktivně prosazovány dosud.

V Polsku je situace poněkud odlišná a závislost historické politiky na vládě je menší (byla před rokem 2005 a 2015) než na Ukrajině, což nás opravňuje mluvit o polské historické kontinuitě. Základy moderní kolektivní paměti leží v roce 1989, kdy po pádu komunismu došlo k reorganizaci socialistického Polska v III RP. Od té doby se v Polsku

⁹⁰ „Wolni w zniewolonym kraju“, *Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej* 136, 3 (2017): 54-61

⁹¹ Nijakowski, Lech, *Polska polityka pamięci...*, 190-241

⁹² Viz Неменский, Олег, „От победителя к жертве...“, 183-206

⁹³ Viz Бондар, Вадим, „Державна політика історичної пам'яті в Україні...“, 377-400

změnilo mnoho vládních garnitur, výklady minulosti, minulost pomalu byla přehodnocována (lustrace a dekomunizace v devadesátých letech), ale její obsah se měnil jen málo. Nicméně občas se některé politické síly pokoušely historické narativy upravit, jak to například dělal prezident Lech Kaczyński, který se chystal provést revizi dějin po roce 1989 a vedl kampaň proti Lechu Wałęsowi. Tyto prvky byly podstatné i na mezinárodní úrovni, neboť, jak uvažuje Nijakowski, měla politika paměti tzv. IV RP protiněmecký charakter, kde panovala idea, že Němci jsou správce genocidy Poláků (a jiných Slovanů), a Evropská unie je „dědictvím Hitlera“.⁹⁴ O pokusech státu, tj. vládnoucí strany, reálně ovlivňovat polskou kolektivní paměť a prosazovat svůj narativ můžeme hovořit od vytváření jednobarevné vlády PiS, která spojuje své vize minulosti se správnou „polskostí“, tj. polské duchovní síly.

Při přítomnosti (dis)kontinuity vyvstává otázka revizí dějin. V ukrajinském případě hraje tato otázka revize důležitou roli, neboť ve všech etapách vývoje historického narativu docházelo k určité revizi dějin. Projevilo se to hlavně po Oranžové revoluci (posun za západ), prezidentství Janukovyče (posun na východ) a současná revize byla provedena po Euromajdanu v roce 2014 (opět radikálnější posun na západ). Tyto revize můžeme sledovat na příkladu souboje názvů „2. světová válka“ a „Velká vlastenecká válka“, tj. sovětsko-německá válka (1941-1945) ve školních učebnicích.⁹⁵ Po získání nezávislosti Ukrajiny byly v historiografii ve stejné míře používány oba názvy. Za Juščenka se běžně hovořilo o druhé světové válce, zatímco za Janukovyče už naopak a ve všech učebnicích byla zase Velká vlastenecká válka. Po Euromajdanu byl název Velká vlastenecká válka odstraněn ze všech učebnic a právních dokladů a nahrazen 2. světovou válkou. Můžeme napočítat ještě mnoho podobných věcí, které prokazují diskontinuitu na Ukrajině.

V polském případě je složité najít takto podstatné historické revize. Naposledy k takovým změnám docházelo v roce 1989, kdy na pozadí pádu komunismu proběhla rozsáhlá revize polských dějin po roce 1939, včetně otevření nových, kdysi cenzurovaných témat tajných protokolů sovětsko-německého paktu 1939 (anexe východních Kresů), Katyňského masakru (eliminace polských důstojníků), Jaltské konference (poválečná změna hranic). Byla provedena rehabilitace veteránů AK, kteří nebyli u komunistické vlády v oblibě. III RP navázala svou kontinuitu s meziválečným

⁹⁴ Nijakowski, Lech, *Polska polityka pamięci...*, 214

⁹⁵ „Учебники истории Украины конца 2000 – начала 2010-х гг. Опыт анализа“, Уроки Истории XX век. Accessed 27 July 2018. <http://urokiistorii.ru/article/51764>

(předválečným) Polskem, a na tomto základě provedla historickou revizi. Sem je ale možné zařadit i pokusy PiS o „delegalizaci PLR“, jež jsou prosazovány v konceptu tzv. IV RP a od nedávna i ve školních učebnicích dějin.⁹⁶

2.5.4. Vzájemné působení obou modelů

Je možné zaznamenat i vzájemné působení obou popsaných modelů, zejména v otázce hodnocení haličských a volyňských událostí v meziválečných letech a za 2. světové války. Zahájení tohoto současného dialogu je možné začít od časů Euromajdanů, kdy byla na náměstí Nezávislosti v centru Kyjeva široce užívána symbolika UPA, zejména červenočerné prapory. Tyto symboly mají v polské kolektivní paměti traumatické konotace, neboť jsou synonymy Volyňského masakru. Následná úplná rehabilitace vojáků UPA, v okamžik návštěvy tehdejšího prezidenta Komorowského, vedla k posílení pozic PiS, která byla tenkrát v opozici. Po vítězství v parlamentních volbách Sejm přijal usnesení o uznání Volyňského masakru za genocidu polského národa spáchanou ukrajinskými nacionalisty. Příkladem přísnějšího vůči UPA narativu může být film „*Wołyń*“, který ale není politickou objednávkou PiS, neboť idea filmu vznikla ještě před ukrajinskou revolucí a vítězstvím PiS ve volbách.⁹⁷

Po premiéře filmu „*Wołyń*“ měla místo válka pomníků, čili akty vandalismu a ničení proti polským pomníkům na Ukrajině (vandalství v Hutě Peňacké)⁹⁸ a ukrajinským v Polsku (zbourán pomník UPA v Hruszowicích).⁹⁹ Koncem roku 2017 ředitel UINP byl zařazen na černou listinu¹⁰⁰ polským ministrem vnitra, a už začátkem roku 2018 byly schváleny změny v zákoně o IPN, které mj. zakázaly rozšiřovat „banderovskou“ ideologii a zpochybňovat zločiny UPA proti Polákům pod hrozbou trestní odpovědnosti na tři roky. Na Ukrajině jako odpověď proběhla demonstrace nacionalistů s protipolskými hesly. Výše popsané události tvrdí o dialogu kanonů, tj. aktivních připomínání.

⁹⁶ Nijakowski, Lech, *Polska polityka pamięci...*, 204-201

⁹⁷ „Jak powstawał film „Wołyń“?“, Fundacja na rzecz filmu Wołyń. Accessed 27 July 2018. <http://filmwolyn.org>

⁹⁸ „Pomnik Polaków w Hucie Pieniackiej na Ukrainie został wysadzony“, Newsweek Polska. Accessed 27 July 2018. <http://www.newsweek.pl/swiat/pomnik-polakow-w-hucie-pieniackiej-na-ukrainie-zostal-wysadzony,artykuly,403393,1.html>

⁹⁹ „Pomnik UPA w Hruszowicach rozebrany. Ukraińskie MSZ mówi o prowokacji“, Polskie radio. Accessed 27 July 2018. <https://www.polskieradio.pl/5/3/Artykul/1758161.Pomnik-UPA-w-Hruszowicach-rozebrany-Ukraińskie-MSZ-mowi-o-prowokacji>

¹⁰⁰ „Czarna lista Waszczykowskiego. Szef ukraińskiego IPN nie wjedzie do Polski“, Dziennik.pl. Accessed 27 July 2018. <http://wiadomosci.dziennik.pl/polityka/artykuly/562162.czarna-lista-waszczykowskiego-ko-na-niej-jest-wjazd-do-polski.html>

Kapitola 3. Institucionální zarámování kolektivní paměti na Ukrajině a v Polsku

3.1. Způsoby a formy institucionalizace kolektivní paměti

Pokud máme pochopit způsoby a formy institucionalizace kolektivní paměti, je nutné vymezit si tři pojmy: subjekt paměti, obsah paměti a objekt paměti. Subjektem kolektivní paměti je komunita paměti, která si pamatuje. V případě této práce to jsou rozmanité společenství Poláků a Ukrajinců, které sdílejí své vlastní vize minulosti. Tyto vize jsou založeny na obsahu paměti, čili určitých informacích z minulosti, které jsou z různých důvodů důležité pro zapamatování. Objektem kolektivní paměti je určitá náplň, která stojí za to, aby si ji společenství pamatovalo.¹⁰¹ Rozmanité instituce (mezi ně patří i ústavy paměti národa) jsou svérázným médiem, které buď zprostředkovávají, nebo tvoří paměť.

Jak již bylo zmíněno v úvodu, neexistuje států s homogenní kolektivní pamětí, a kolektivní paměť je spíš souhrnem odlišných společenských pamětí. Příkladem takových pamětí, a jejich využití v kontextu politiky paměti mohou být Kozáci na Ukrajině. Kozácký stát kdysi existoval pouze na území dnešní střední Ukrajiny (Kozácký Hetmanát, ukr. *Гетьманщина*). Dnes je však paměť tohoto společenství o kozácké minulosti rozšířena na celé Ukrajině, dokonce i v komunitách, které nikdy kozáckými buď nebyly, nebo jen málo (jižní Ukrajina, východní Halič, Bukovina, Podkarpatská Rus).¹⁰² Hrycak uvádí tvrzení ruského publicisty Anatolija Streljaného, že jsou Kozáci (svébytná forma demokracie a svobody) základem moderní ukrajinské identity a kvůli tomu mají centrální místo ukrajinské kolektivní paměti, či spíše souhrnu mnoha regionálních pamětí.¹⁰³

V polském kontextu se dá spočítat mnoho rozvinutých společenství pamětí, které však nevstoupily do jednotné (pokud tak můžeme říct) polské kolektivní paměti a jejich prvky tak nehrají významnou roli. Jde zde především o komunity paměti Horního Slezska, Kašubska a Mazurska.¹⁰⁴ Významnou roli v polské kolektivní paměti však dosud hraje paměť východních Kresů, i když nepatří Polsku skoro 80 let, stále hrají významnou roli v polské kolektivní paměti, která je založena především na paměti a vzpomínkách

¹⁰¹ Бондар, Вадим, „Державна політика історичної пам'яті в Україні 1990-2000-х рр.: основні тенденції“, *Історіографічні дослідження в Україні* : збірник наукових праць 23, 23 (2013): 380

¹⁰² Корнєв, Андрій, „Вплив козацтва на формування ідеалів української спільноти“, *Вісник ХДАДМ*. 3 3(2011): 117-121

¹⁰³ Грицак, Ярослав, „Україна між Сходом і Заходом...“, 288

¹⁰⁴ Nijakowski, Lech, *Polska polityka pamięci...*, 146

komunity paměti tzv. *Kresowiaků*. Většina původních obyvatel východních Kresů polské národnosti již bohužel vymřela, ale jejich potomci se stále počítají za nositele této paměti, kvůli čemu je stále aktivní.

Každopádně, existuje několik způsobů institucionalizace kolektivní paměti, a prvním z nich jsou místní organizace, stvořené s cílem obnovení a zachování své paměti. Tyto organizace mohou existovat ve dvou formách: státní (spjaté se státem) nebo nezávislé.¹⁰⁵ Na krajské úrovni kolektivní paměť je institucionalizována pomocí oddělení krajských úřadů, většinou v ukrajinském případě to jsou oddělení kultury nebo vzdělání. Jiným velmi rozšířeným nástrojem jsou muzea, která nejen zachovávají paměť, ale i upravují ji s ohledem na masové úpravy paměti.¹⁰⁶ Na Ukrajině existují ve formě multifunkčních, tzv. vlastivědeckých muzeí (ukr. *Краєзнавчий музей*), která sbírají doklady a prezentují historické, kulturní a přírodní bohatství svého regionu, čímž zachraňují paměť.¹⁰⁷ V Polsku takové funkce plní okresní a obecní muzea. Ve formě nezávislých organizací většinou jsou upraveny nějaké společenské iniciativy, které mají za cíl zachování regionální výjimečné paměti.

Na státní úrovni je institucionalizace kolektivní paměti většinou prováděna stejnými způsoby, avšak místo oddělení kultury a vzdělání ji provádějí média kolektivní paměti: státní Akademie věd, oborová ministerstva (školství, vědy, kultury atd.). Státní muzea jsou v tomto případě představena jako samostatné subjekty. Tato muzea hrají významnou roli ve formování, čili úpravě kolektivní paměti, jelikož prosazují státní politiku paměti, jež má za cíl vypěstovat základ homogenní národní kolektivní paměti. Dobrým příkladem tohoto v Polsku může být Muzeum varšavského povstání, Muzeum AK, Muzeum druhé světové války v Gdaňsku, která tvoří celistvý, státem přijatý narativ o válce a jejích aspektech, jež jsou podle vlády nezbytné pro polskou kolektivní paměť.¹⁰⁸ To poslední muzeum je příkladem relativity zdánlivé celistvosti narativu, neboť PiS změnila vedení muzea, které upravilo náplň výstavy, aby odpovídala narativům, prosazovaným PiS.¹⁰⁹ Na Ukrajině tokovou roli hraje Muzeum dějin Ukrajiny za 2.

¹⁰⁵ Васютин, Юрий, and Екатерина Панова, „Историческая память: институционализация в общественном сознании и в государственной политике“, *Среднерусский вестник общественных наук*. 11, 3(2016): 104-110

¹⁰⁶ Ibid.

¹⁰⁷ Комлев, Юрий, „Музей как социально-культурный центр региона“, *Теория и практика общественного развития : международный научный журнал*. 21, 3(2011). Accessed 27 July 2018. http://teoria-practica.ru/rus/files/arhiv_zhurnala/2011/3/kulturologiya/komlev.pdf

¹⁰⁸ Nijakowski, Lech, *Polska polityka pamięci...*, 41

¹⁰⁹ „Były dyrektor Muzeum II Wojny Światowej: Byliśmy niewygodni dla PiS. Muzeum zaprzecza ich narracji“, *Gazeta.pl Weekend*. Accessed 27 July 2018.

světové války, Národní pamětní areál hrdinů nebeské setiny – Muzeum revoluce důstojnosti a Muzeum monumentální propagandy SSSR.

Největší význam ve formování politiky paměti však mají ústavy paměti národa, které zkoumají dějiny 20. století. Dalšími důležitými institucemi jsou například polský Úřad pro veterány a pronásledované osoby (pol. *Urząd do spraw Kombatantów i Osób Represjonowanych*) a ukrajinské Centrum pro výzkum osvobozenického hnutí (ukr. *Центр досліджень визвольного руху*). Podrobněji bude o polském a ukrajinském ústavu, jako hlavních institucích, uplatňujících politiku paměti ve svých státech, pojednáno dále.

3.2. Okolnosti založení ústavů paměti národa

3.2.1. Příčiny vzniku

V Polsku byl založen ústav na podstatě zákona 18. prosince 1998 o „Ústavu paměti národa – Komise pro vyšetřování zločinů proti polskému národu“ (pol. *Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu*, IPN). IPN je nástupcem Hlavní komise zkoumání německých zločinů (pol. *Główna Komisja Badania Zbrodni Niemieckich w Polsce*), která byla vytvořena v Polsku již v roce 1945. Po vzniku Německé demokratické republiky v roce 1949 byl název komise upraven a místo „německých zločinů“ začala vyšetřovat „hitlerovské zločiny“.¹¹⁰

V průběhu 2. světové války byla menší část Polska přímo začleněna do Říše, na zbylém území byl pak vytvořen Generální Gouvernement, jenž byl zvláštní jednotkou v rámci Německa. Na předválečném polském území se nacházely německé vyhlazovací tábory (Osvětim, Treblinka atd.). Kvůli velkému podílu Židů v národnostním složení Němci na polském území uplatňovali vyhlazovací politiku proti Židům, a striktní politiku proti Polákům. Polské ztráty za války činí cca 6 milionů obětí, tedy 17,1 % obyvatelstva II RP.¹¹¹ Po válce se Polský stát dostal do sovětské sféry vlivu a poměrně rychle byl sovětizován. Hlavní komise zkoumání německých zločinů měla na starosti zkoumání všech zločinů, jak německých, tak i jiných národů, které byly za války spáchány proti

<http://weekend.gazeta.pl/weekend/1,152121,21992658,byly-dyrektor-muzeum-ii-wojny-swiatowej-bylismy-niewygodni.html>

¹¹⁰ „Oddziałowa Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Poznaniu – zarys działalności i jej zadania“, Instytut Pamięci Narodowej. Accessed 27 July 2018. <https://ipn.gov.pl/archiw/dzialalnosc-naukowa-i-p/publikacje-internetowe/32846,Magdalena-Sierocinska-Oddzialowa-Komisja-Scigania-Zbrodni-przeciwko-Narodowi-Pol.html>

¹¹¹ „Ile milionów zginęło? Ofiary II wojny światowej“, Gazeta Wyborcza. Accessed 27 July 2018. http://wyborcza.pl/alehistoria/1,121681,17844725,Ile_milionow_zginelo_ofiary_II_wojny_swiatowej.html

Polákům jak na polském území, tak i v zahraničí. Nešlo tedy z politických důvodů o zkoumání sovětských zločinů (Katyňský masakr, represe proti Polákům atd.). Kromě toho komise zkoumala a vyšetřovala zločiny proti cizincům, kteří za války byli na území Polska. Polským územím bylo míněno již pouze poválečné polské teritorium, nikoliv části Polska, anektované Sovětským svazem v roce 1939.

V roce 1950 byla činnost komise omezená a některé struktury a obory byly likvidovány. Obnovení bylo zahájeno až během liberalizace v roce 1963.¹¹² V roce 1984 polský Sejm povýšil status Hlavní komise na ústav paměti národa, aby umožnil její další vědecko-výzkumnou činnost a zlikvidoval důvody trestně-právního řízení, aby byla možnost pokračovat v šetření a dokumentaci případu zločinů. S pádem komunistického režimu v Polsku byly cíle komise rozšířeny i na sovětské zločiny stalinismu vůči Polákům a název byl změněn na Hlavní komisi zkoumání zločinů proti polskému národu – Ústav paměti národa (pol. *Glówna Komisja Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu - Instytut Pamięci Narodowej*). V souladu se změnami byl časový úsek zkoumání a vyšetřování rozšířen do 31. prosince 1956. Teprve tehdy se komise začala zabývat zločiny na bývalém polském území východních Kresů (západní Ukrajina a Bělorusko). Za přispění komise byl v zimě roku 1998 schválen zákon o IPN ve své současné podobě, který úspěšně funguje dodnes.¹¹³

Je tu však nutné uvést důležitou poznámku. Od roku 1945 až do roku 1950 existoval Ústav paměti národa při prezidiu Rady ministrů, který se zabýval nejen zkoumáním německých zločinů, ale i revizí polských dějin v prospěch revolučního a pracovního hnutí od Lednového povstání proti Rusku až do konce 2. světové války.¹¹⁴ Vyšetřovací pravomoci první IPN neměl, ale prvních pár let své existenci byl velmi aktivní. V roce 1950 byl tento první IPN zavřen, jelikož nebyl lidové vládě tolik užitečný. Dnešní IPN na tuto instituci raného socialistického Polska nijak nenavazuje.

Ukrajinský ústav paměti národa (ukr. *Український Інститут Національної Пам'яті*, UINP) má oproti polskému IPN mnohem kratší historii, kterou lze rozdělit na tři etapy. První etapa trvala cca 3 roky: od založení v roce 2006 až do konce prezidentství Viktora Juščenka. Tehdy se jednalo o vytvoření ústředního ústavu, který by prováděl

¹¹² „Oddziałowa Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Poznaniu ...

¹¹³ Ustawa z dnia 18 grudnia 1998 r. o Instytucji Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu. (Poz. 1575). In: *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*, dnia 19 grudnia 1998 r. Accessed 27 July 2018. <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19981551016>

¹¹⁴ Viz Durko, Janusz, „Instytut Pamięci Narodowej 1944-1950“, *Rocznik Warszawski* 34, 34 (2006): 191-213

vědecko-výzkumnou činnost v obnovení a zachování národní paměti, realizoval státní politiku ve sféře obnovení a zachování národní paměti a zvětšoval paměť obětí hladomorů, politických represí a účastníků národně-osvobozeneckého boje.¹¹⁵ Ústav nebyl pouze vědecko-výzkumnou institucí, ale byl vyšším orgánem výkonné moci, i když neměl prokurátorské pravomoci. Ředitel UINP měl právo navrhopvat zákony, týkající se politiky paměti.

Na rozdíl od polského ústavu UINP ve svém statutu neměl zadání vyšetřování zločinů proti národu a byl zaměřen na zkoumání a zvětšení dějin osvobozeneckých válek a mučednictví ukrajinského národa (hladomory a represe).¹¹⁶ Už tehdy byly jedním z úkolů UINP změny kolektivní paměti metodou vytváření nových míst paměti (např. památníků, pomníků, reedice emigrantských historických děl atd.). Dodržování ustanovení UINP bylo doporučeno pro veškeré orgány exekutivy, místní samosprávu, podniky i občany. Hlava UINP měla právo podávat návrhy zákonů na posouzení vládě.¹¹⁷ Předsedou UINP však nebyl tehdy historik, ale fyzik Ihor Juchanovskij. Na rozdíl od IPN, kde pracuje cca 2 000 spolupracovníků, v UINP pracovalo tehdy pouze 43 lidí.¹¹⁸

Jako druhou etapu můžeme vnímat celé Janukovyčovo volební období, kdy došlo ke změně statusu UINP, který byl ponížěn do vědecko-výzkumného ústavu, což znamenalo, že ředitel UINP už nemohl navrhopvat zákony a fakticky ztratil své funkce hlavního realizátora politiky paměti na Ukrajině. Vjatrovyč tehdy tvrdil, že „Janukovyč fakticky dokončil likvidaci státní politiky paměti národa na Ukrajině“.¹¹⁹ Změnilo se vedení, během čehož došlo k paradoxům, kdy v čele ústavu, který měl zkoumat represe, hladomory a osvobozenecké hnutí, stanul historik-komunista Valerij Soldatenko, člen ukrajinské komunistické strany (vystoupil, když začal pracovat v UINP) a přívrženec marxistických historických názorů a metodologií. Dokonce se tehdy hovořilo o likvidaci ústavu, k níž však nakonec nedošlo.

¹¹⁵ „Про Український інститут національної пам'яті“, *Informace o prvním UINP na oficiálních stránkách*. Accessed 27 July 2018. <http://www.memory.gov.ua:8080/ua/254.htm>

¹¹⁶ Kudela-Świątek, Wiktoria, *Miejsca (nie)pamięci...*, 89

¹¹⁷ Постанова Кабінету міністрів України від 5 липня 2006 р. «Про затвердження Положення про Український інститут національної пам'яті»(№927). In: Офіційний вісник України, 2006, №27 (19.07.2006), ст. 83. Accessed 27 July 2018. <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/927-2006-p?test=4/UMfPEGznhhBKE.Zihj5gOEHl4Xks80msh8Ie6>

¹¹⁸ „Інститут національної пам'яті України – «транслятор історичного знання»“, Радіо Свобода. Accessed 27 July 2018. <https://www.radiosvoboda.org/a/2004290.html>

¹¹⁹ „Янукович завершив ліквідацію державної політики національної пам'яті“, Центр Досліджень Визвольного Руху. Accessed 27 July 2018. <http://www.cdvr.org.ua/content/янукович-завершив-ліквідацію-державної-політики-національної-пам'яті>

Třetí etapa trvá od roku 2014, kdy byl UINP obnoven v podobě původního ústavu. Od samého začátku UINP přitáhl velkou pozornost, když byl jeho ředitelem jmenován Volodymyr Vjatrovyč, který je vnímán jako kontroverzní historik a hodně kritizován svými kolegy z Polska (Motyka, Hryciuk) i Ukrajiny (Iljušyn, Portnov) za glorifikaci ukrajinského osvobozenického hnutí za 2. světové války a interpretaci Volyňského masakru jako součásti polsko-ukrajinské války (mezi AK a UPA). V čele s Vjatrovyčem začal UINP prosazovat novou politiku paměti, která zcela změnila narace o 2. světové válce. V roce 2015 právě UINP navrhnul dekomunizační zákony, na jejichž základě byly na Ukrajině odstraněny komunistické pomníky a zakázána komunistická symbolika.¹²⁰

3.2.2. Struktura a fungování

V čele obou dvou ústavů stojí ředitel, který je v polském textu nazýván předseda (prezes) a v ukrajinském – hlava (голова). Dále je v práci pro zjednodušení budeme nazývat slovem ředitel. Ředitel polského ústavu je navrhován Kolegiem IPN a nominován do funkce Sejmem (dolní komora parlamentu) se souhlasem Senátu (horní komora). Ukrajinský ředitel je nominován přímo předsedou vlády. V polském IPN má ředitel pětileté funkční období, v případě ukrajinského ústavu není žádná zmínka o délce jeho funkčního období. Zajímavé je i to, že ředitel IPN má imunitu vůči trestní odpovědnosti (jako představitel státní moci), zatímco na Ukrajině ředitel UINP podobné výhody nemá.

Zbaven svých pravomocí může být ředitel UINP rovněž nařízením předsedy vlády. V polském ústavu je procedura stejná jako s nominací: nejprve musí Sejm rozhodnout o zbavení pravomocí a Senát toto rozhodnutí musí schválit. V polském zákonu jsou podrobně rozepsány postupy v případě smrti ředitele (Art. 2a). Tyto instrukce lze vysvětlit tím, že v roce 2010 předseda IPN Janusz Kurtyka tragicky zahynul v smolenském leteckém neštěstí spolu s prezidentem Lechem Kaczyńským a jinými vysoce postavenými polskými úředníky.

Dalším zajímavým faktem je, že IPN sám vybírá kandidáta na funkci budoucího ředitele pomocí Předsedajícího kolegia ústavu paměti, jež provádí konkurz mezi zájemci. Z jedné strany je konkurz na místo budoucího ředitele důležitým prvkem samosprávy IPN, ze strany druhé pomáhá minimalizovat zásah vlády do ústavních věcí, což by ideálně mělo eliminovat změny úkolů ústavu v případě změny vlády. De facto však po vítězství PiS provádí IPN politiku paměti v souladu s politikou paměti PiS, o čemž svědčí např.

¹²⁰ „Деконунізація“, *Oficiální stránka o dekomunizačních zákonech na stránkách UINP*. Accessed 27 July 2018. <http://www.memory.gov.ua/page/dekomunizatsiya-0>

publikace dokladů o údajné spolupráci Lecha Wałęsy s polskou komunistickou státní bezpečností nebo zákaz veřejného připisování podílu na holokaustu Polákům (včetně nepřipustnosti používání slovního spojení „polské koncentrační tábory“).¹²¹ Ukrajinský ústav takové samosprávné prvky nemá a po změně vlády může nový premiér ředitele UINP odvolat a jmenovat na tuto funkci loajálnější osobu, která bude prosazovat už jinou politiku paměti. Příkladem tomu je změna vedení ústavu po vítězství Janukovyče a sestavení nové vlády, kdy nový premiér jmenoval ředitelem historika a komunistu Soldatenka.

IPN. Polský IPN je financován ze státního rozpočtu, z něhož v roce 2018 dostal cca 363 milionů zlotých, čili v přepočtu cca 2 mld. Kč.¹²² Hraniční počet pracovníků je stanoven jako 2 200 lidí. Ústav má rozsáhlou strukturu, která je podrobně popsána ve statutu IPN. V rámci IPN existují tři orgány: Předseda IPN; Kolegium IPN a ředitel oddělení IPN. Zvláštní je funkce generálního ředitele, který odpovídá za organizaci a fungování IPN a řídí finanční, hospodářské a právní záležitosti. Všechny jednotky IPN jsou rozděleny na dvě velké skupiny: tzv. centrálu a jiná oddělení.

Centrálu tvoří sedm jednotek, z nichž největší je Hlavní komise vyšetřování zločinů proti polskému národu (pol. *Glówna Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu*), jejíž dominující postavení je vidět již na plném názvu IPN. Na druhém místě je Lustrační kancelář (pol. *Biuro lustracyjne*), jejímž úkolem bylo provedení lustrace v Polsku. Na stránkách Lustrační kanceláře jsou zveřejněny seznamy lidí, kteří spolupracovali s orgány státní bezpečnosti socialistického Polska. Další jednotkou je Archiv IPN (pol. *Archiwum IPN*), který umístí většinu dokladů státní bezpečnosti a jiných orgánů z období socialistického Polska. Kromě toho jsou v archivu představeny doklady polských emigračních struktur v elektronické podobě.

Relativně nové v rámci IPN jsou kancelář pro pátrání a identifikace (pol. *Biuro Poszukiwań i Identyfikacji*) a Kancelář pro paměť bojů a mučednictví (pol. *Biuro Upamiętniania Walk i Męczeństwa*). První kancelář je součástí ústavu od 16. června 2016, druhá existuje od 1. srpna 2016, předtím však dlouhá léta fungovaly jako státní instituce politiky paměti nezávislé na IPN. Hlavním úkolem Kanceláře pátrání je hledání nových míst, kde jsou pohřbeny oběti boje s totalitními režimy, represí nebo etnických čistek,

¹²¹ „Ustawa o IPN: PiS wygrał z PiS“, Rzeczpospolita. Accessed 27 July 2018. <http://www.rp.pl/Rzad-PiS/180629369-Ustawa-o-IPN-PiS-wygrał-z-PiS.html>

¹²² „W budżecie IPN na 2018 r. zaplanowane są środki na nową siedzibę centrali Instytutu“, Gazeta Prawna. Accessed 27 July 2018. <http://www.gazetaprawna.pl/artykuly/1098465.nowa-siedziba-centrali-ipn-budzet-2018.html>

důležitým úkolem kanceláře je mj. exhumace jejich ostatků a soudní a lékařská vyšetřování. Kancelář paměti bojů a mučednictví opatruje místa bojů a mučednictví polského národa a uchovává paměť o faktech a událostech spojených s těmito místy.

Kancelář národního vzdělání (pol. *Biuro Edukacji Narodowej*) se zabývá propagací a rozšiřováním polských názorů na důležité okamžiky polských dějin. Hlavním úkolem kanceláří je popularizace polských dějin a informování Poláků o historických zkoumáních jak doma, tak i v zahraničí. Kancelář tak činí prostřednictvím výstav, veřejných diskuzí nebo pořádáním historických konferencí. Obecným zkoumáním polských dějin se zabývá Kancelář historických zkoumání (pol. *Biuro Badań Historycznych*), která zkoumá dějiny Polska do 2. světové války a v období let 1945-1990.

Moderní IPN je založen na zákonu „O Ústavu paměti národa – Komise pro vyšetřování zločinů proti polskému národu“ ze dne 18. prosince 1998. Zákon je velmi rozsáhlý (jeho text má 54 stránek) a detailně popisuje veškeré aspekty fungování ústavu. Zákon je stále doplňován o nové formulace, které upřesňují úlohy IPN. Poslední velké změny byly zařazeny 26. ledna 2018, kdy došlo k doplnění formulací některých článků, jež vyvolaly diplomatické skandály s Ukrajinou a Izraelem. Dle nových formulací za zpochybňování zločinů ukrajinských nacionalistů a připisování podílu Poláků na nacistických zločinech hrozí trestní odpovědnost s trestem vězení na dobu 3 let.

Účelem IPN je realizace historické politiky v Polsku. Má za úkol „sbírání, ukládání, zpracování, sdílení a publikaci dokladů polských orgánů státní bezpečnosti od 22. června 1944 do 31. června 1990, orgánů Třetí říše a Sovětského svazu“ (Art. 1). Zde je nutné uvést důležitou poznámku, neboť původně časové vymezení končilo 31. prosincem 1989, a později bylo posunuto na 31. července 1990 (i když Služba státní bezpečnosti byla rozpuštěna v květnu 1990 a místo ní byl vytvořen Úřad na ochranu státu) z důvodu delegalizace PLR v době prezidentství Lecha Kaczyńského v rámci uplatnění již zmíněné koncepce „IV RP“.¹²³ V případě zkoumání sovětských a německých zločinů byl časový rámec rozšířen (od 8. listopadu 1917), aby zahrnoval i polsko-sovětskou válku (1919-1921). Mezi nacistické a komunistické zločiny patří německé zločiny na anektovaných polských územích a General Gouvernementu, resp. sovětské protipolské akce v Katyni a Starobilsku, deportace atd.

¹²³ Nijakowski, Lech, *Polska polityka pamięci...*, 130

Začátkem roku 2018 byla první kapitola zákona doplněna článkem o zločinech ukrajinských nacionalistů a ukrajinských formací v rámci Třetí říše proti Polákům v období let 1925 až 1950. Ukrajinské jednotky byly obviněny nejen z teroristických útoků a porušování lidských práv, ale také z podílu na holocaustu na území Volyně a východní Haliče, která je v textu zákona označena termínem *Małopolska Wschodnia* (Art. 2a).

IPN má velmi široký seznam pravomocí: vyšetřování zločinů proti polskému národu (Art. 45), vlastní disciplinární soudnictví, lustrační funkce a právo na zahájení trestního stíhání (Art. 54). Každá z těchto pravomocí je důkladně popsána v textu zákona. Každému řízení odpovídá buď celá zvláštní kapitola, nebo několik článků, kde je podrobně rozepsán každý krok procesu. Zákon je platný od roku 1998, a stále je doplňován přesnějšími formulacemi a novými funkcemi. Poslední změnou z hlediska pravomocí jsou články, které regulují činnost disciplinárního soudu a jeho spolupráci se soudy Polska na různých úrovních. Tyto změny vstoupily v platnost začátkem dubna 2018.

UINP. Na začátku je nutné poznamenat, že dle usnesení ukrajinské vlády je hraniční počet zaměstnanců UINP stanoven na 70 lidí, fakticky však ke dni 20. dubna 2018 pracovalo v ústavu pouze 43 lidí, z nichž historické vzdělání mělo 19 osob (17 zaměstnanců s vysokoškolským vzděláním a titulem kandidát historických věd, což odpovídá českému PhD).¹²⁴ Ústav je financován ze státního rozpočtu a v roce 2018 dostal cca 62,9 mil. hřiven, tj. v přepočtu cca 50 mil. Kč.¹²⁵

V současné podobě vznikl UINP koncem roku 2014 a dnes funguje za základě usnesení Kabinetu ministrů od 12. listopadu 2014.¹²⁶ Činnost ústavu je regulována statutem (ukr. *положення*) o Ukrajinském ústavu paměti národa. UINP byl prohlášen ústředním orgánem výkonné moci, jehož činnost je koordinována Kabinetem ministrů pomocí ministra kultury. Na rozdíl od zákona, regulujícího činnost IPN, má řád ukrajinského ústavu pouze 8 stran textu, tj. má méně úkolů a méně rozvinutou strukturu

¹²⁴ Viz Příloha č. 1

¹²⁵ Додаток №3 «Розподіл видатків Державного бюджету України на 2018 рік» до Закону України «Про Державний бюджет України на 2018 рік» (№2246-VIII). In: Відомості Верховної Ради, 2018, №3-4, ст. 26. Accessed 27 July 2018. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2246-19?test=dCCMfOm7xBWMBKKEEZihj5gOEH14Xks80msh8le6>

¹²⁶ Постанова Кабінету міністрів України від 12 листопада 2014 р. «Деякі питання Українського інституту національної пам'яті» (№684). In: Офіційний вісник України, 2014, №98 (16.12.2014), ст. 11. Accessed 27 July 2018. <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/684-2014-п>

(není popsána v textu) než polský ústav. Za svůj úkol má UINP „realizaci státní politiky ve sféře obnovení a zachování národní paměti ukrajinského národa“ (§ 1).

V řádu není uveden přesný časový rámec historického zkoumání, jak je tomu v případě IPN, jde tedy spíše o zvěčnění osudů účastníků různých tragických událostí na Ukrajině. Dle seznamu historických událostí můžeme vymezit případný časový rámec, který zabírá období od dob ukrajinského osvobozenického hnutí až do protiteroristické operace na východě Ukrajiny. Zvláště jsou vyčleněné události Ukrajinské revoluce (1917-1921), Hladomory (1921-1923, 1932-1933, 1946-1947) a politické represe.

Ukrajinský ústav má mnohem menší a omezenější pravomoci. Většinou má ústav právo na spolupráci s místními úřady, přístup k archivům atd. Maximum, co může UINP udělat, je podání návrhů zákonů přes Ministerstvo kultury. Jak je vidět, na rozdíl od polského IPN má ukrajinský ústav právo pouze navrhopvat zákony pro realizaci státní politiky. Lustrační či vyšetřovací funkci ani svůj vlastní disciplinární soud UINP nemá. V polském textu je důkladně rozepsána struktura každého oddělení, ukrajinský řád o UINP důkladně popisuje pouze funkce a pravomoci hlavy ústavu (ředitele).

Samotná struktura UINP je dle internetových stránek a vysvětlujícího dopisu, který autor této práce dostal od UINP, tvořena vedením a sedmi samostatnými pododdíly, mezi něž patří 3 správy (ukr. *Управління*), 3 oddělení (ukr. *Відділ*) a Sektor organizačně-analytického zabezpečení. Důležitou roli hrají tři správy: Správa vědeckého zabezpečení politiky národní paměti (ukr. *Управління наукового забезпечення політики національної пам'яті*); Správa institucionálního zabezpečení politiky národní paměti (ukr. *Управління інституційного забезпечення політики національної пам'яті*); Správa popularizační a vzdělávací činnosti (ukr. *Управління популяризаційно-просвітницької роботи*).

První z výše uvedených správ má za úkol analýzu regionálních zvláštností a národnostních menšin na Ukrajině. Je tu i vědecké oddělení, jehož zadáním je opodstatnění prosazované politiky paměti na vědeckém základě, tj. s doložením historických dokladů a dokumentů. Druhá správa (institucionální zabezpečení) má rozsáhlé úkoly, jelikož vede evidenci a zařizuje ochranu míst paměti a ústních pramenů a je propojena s Oddělením muzejních věcí. S ohledem na rozpočet a počet pracovníků UINP vede ústav spíše evidenci existujících míst paměti na Ukrajině. Není jasné, jak přesně vypadá záchrana tzv. ústních pramenů a dle jakého kritéria jsou tyto prameny vybírány. Hlavní funkcí Oddělení muzejních věcí je dle zákona o UINP přispívat k formování muzejních sbírek a připravovat muzejní expozice.

Třetí správa (popularizace a vzdělání) má funkce podobné Kanceláři národního vzdělání v IPN. Správu tvoří dvě oddělení: cílem prvního je popularizace historie mezi obyvateli. Druhé oddělení organizuje nebo pomáhá uskutečňovat pamětní akce na území Ukrajiny. Například při oslavách některých svátků jsou tímto oddělením organizovány různé doprovodné veřejné expozice, jež popisují historické události. První podobná akce se konala v průběhu oslav dne vítězství (8.-9. května) v roce 2015 na náměstí Nezávislosti v Kyjevě a v jiných velkých městech Ukrajiny, kde se na veřejných místech objevily informační tabule o průběhu války jak z hlediska Rudé armády, tak i UPA. Cílem bylo smíření západoukrajinské a východoukrajinské komunity paměti, které mají odlišné a opačné vzpomínky na roli UPA v ukrajinských dějinách.

Kamenem úrazu ve zkoumání UINP je Oborový státní archiv UINP (ukr. *Галузевий державний архів УІНП*, HDA UINP), jenž byl vytvořen na základě usnesení vlády.¹²⁷ V nalezené struktuře ústavu není žádná zmínka o archivu, stejně jako v textech zákonů a usnesení. Podle oficiálního dopisu, který autor dostal od UINP, zatím (květen 2018) existuje pouze projekt statutu oborového archivu, jenž je nyní ve zpracování na Ministerstvu spravedlnosti. Jako právnická osoba HDA UINP neexistuje, což znamená, že v dnešní době archiv existuje pouze na papíře. Na jaře 2017 proběhl konkurz na funkci vedoucího archivu, nebyly však k nalezení žádné informace o průběhu a výsledcích konkurzu.¹²⁸ Není jasné, zda bude archiv součástí centrály (případ IPN), nebo partnerskou organizací (případ českého Ústavu pro studium totalitních režimů). V rozpočtové kapitole o výdeji finančních prostředků rovněž nebyla nalezena žádná zmínka o archivu a dokonce i ve zprávách médií pocházejí poslední zmínky o archivu z února 2017. V rozhovoru ale ředitel UINP Vjatrovyč ujistil, že doklady o založení HDA UINP jsou na rozboru v Ministerstvu financí.¹²⁹

Výsledky komparace pravomocí, fungování a struktury. Na základě výsledku provedené komparace pravomocí, struktury a fungování lze přesvědčivě tvrdit, že komparace je asymetrická, jelikož ústavy mají víc odlišného než společného. IPN je mnohem rozvinutější ústav se širokým spektrem pravomocí, od vyšetřování zločinů proti

¹²⁷ Постанова Кабінету міністрів України від 21 грудня 2016 р. «Про створення галузевого державного архіву Українського інституту національної пам'яті» (№1000). In: Офіційний вісник України, 2017, №2 (06.01.2017), ст.49. Accessed 27 July 2018.

<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1000-2016-п?test=4/UMfPEGznhhBKE.Zihj5gOEHI4Xks80msh8Ie6>

¹²⁸ „УІНП оголошує конкурс на посаду керівника архіву“, *Informace o zahájení výběrového řízení na funkci vedoucího HDA UINP*. Accessed 27 July 2018. <http://www.memory.gov.ua/news/uinp-ogoloshue-konkurs-na-posadu-kerivnika-arkhivu>

¹²⁹ Viz Příloha č. 2

polskému národu až po soudní stíhání. UINP podobné pravomoci nemá a je podle svých funkcí spíše vědecko-výzkumným ústavem s rozšířenou pravomocí, ačkoliv je ústředním orgánem výkonné moci. Rozšířená pravomoc je zde chápána jako právo na podávání návrhů zákonů. Dosud jsou z těchto zákonů zpracovaných v UINP nejznámější čtyři tzv. dekomunizační zákony. Jiné návrhy UINP nebyly schváleny, jelikož jsou často v rozporu s veřejným míněním, např. návrhy UINP o státních svátcích, kde jsou dny 8. března (MDŽ) a 9. května (Den vítězství) zbaveny statutu státních svátků.¹³⁰

Struktura a fungování IPN jsou velmi podrobně popsány v zákonu o IPN a ústavním statutu, což nemůžeme říct o ukrajinském ústavu. Řád UINP neobsahuje popis struktury a definuje pouze funkce ředitele ústavu, který může upravovat strukturu se souhlasem Ministerstva kultury. V případě IPN jsou na oficiálních webových stránkách dostupné veškeré informace včetně úkolů a kontaktů o každé strukturální jednotce, dokonce i o pobočkách IPN v jednotlivých vojevodstvích. UINP na oficiálních stránkách žádné informace o svých strukturálních jednotkách, jejich cílech a úkolech nepodává, kvůli tomu autor práce musel psát dopis do Kyjeva s prosbou o vysvětlení struktury, úkolech apod.

Komparace počtu pracovníků a rozpočtů rovněž svědčí o asymetrii, jelikož v polském IPN pracuje 2 tisíce lidí, zatímco v UINP pouze 70. V polském případě pracují v IPN nejen historici, ale například také právníci, kteří vedou vyšetřování zločinů. Rozpočet také hraje důležitou roli: v roce 2018 dostal v přepočtu na koruny IPN ze státního rozpočtu cca 2 miliardy Kč, zatímco UINP jen zhruba 50 mil. Kč. V obou státech výdaje každoročně stoupají, znovu ale v různých měřítkách.

3.3. Funkce ústavů paměti národa

Po provedení komparace pravomocí, principů fungování a struktur ústavů je nutné porovnat jejich funkce v několika kontextech. Zprv bude provedeno srovnání funkcí IPN a UINP v kontextu vývoje kolektivní paměti ve svých státech. Dále následuje porovnání způsobu vytváření historického narativu a formování politiky paměti. Také bude srovnána veřejná činnost obou ústavů jako jedna z forem prosazování dominujícího historického narativu. Kapitulu uzavře přehled vzájemných vztahů mezi IPN a UINP

¹³⁰ „Інститут нацпам'яті пропонує скоротити кількість святкових днів до десяти“, Радіо Свобода. Accessed 27 July 2018. <https://www.radiosvoboda.org/a/news/28920138.html>

s pokusem zjištění, existuje-li diskuze ohledně kontroverzních témat mezi dvěma ústavy, realizujícími historickou politiku Polska a Ukrajiny.

3.3.1. Kontext vývoje kolektivní paměti Polska a Ukrajiny, vytváření narativu a formování politiky paměti

Funkce ústavů paměti národa ve vývoji kolektivní paměti na Ukrajině a v Polsku je významná, ale odlišná. Polský IPN má větší roli v jejím vývoji, neboť jeho historie začíná od konce 2. světové války, kdy byl založen jako Hlavní komise zkoumání německých zločinů, jejíž role je důležitá. Zde jde především o to, že 2. světová válka je traumatem, který má svůj vliv na formování polské kolektivní paměti. Svým vyšetřováním a publikací výsledků Hlavní komise hrála důležitou roli ve vývoji polské kolektivní paměti. Samozřejmě, že Hlavní komise tehdy zkoumala pouze nacistické zločiny a vůbec se nevěnovala komunistickým zločinům. Proto můžeme tvrdit, že v období lidového Polska byly funkce IPN, čili tehdejší Hlavní komise ve formování kolektivní paměti výrazně omezeny politickým rámcem cenzury.

Komplexní zkoumání byla zahájena až s pádem komunistického režimu, kdy padla i veškerá omezení a Hlavní komise (od roku 1998 IPN) rozšířila svůj rámec zaměření. Nové funkce a zrušení politické cenzury vedly ke zkoumání nekomunistického odboje v Polsku, dekomunizaci a zkoumání (vyšetřování) komunistických zločinů. S pádem socialismu v Polsku komunistická komunita paměti ztratila své dominantní postavení a III RP byla založena na spojení společenství paměti, která byla v opozici vůči PLR. Právě po vzniku IPN v dnešní podobě došlo i k vytváření celistvých historických narativů o soudobých polských dějinách 20. století. Dávnými událostmi polských dějin (od středověku až do 20. století) se zabývají roumanité akademické instituce, nejvlivnějším ze kterých je IH PAN.

Jedním z témat vyzvednutých na celostátní úroveň je téma tzv. Prokletých vojáků. Jak již bylo zmíněno v druhé kapitole, tito vojáci jsou představiteli polského podzemí, kteří pokračovali ve válce proti komunistické moci až do roku 1956. V období PLR byli považováni za bandity a vláda vedla proti nim válku. Po pádu komunismu však byl narativ změněn a v roce 2011 byl dokonce vyhlášen nový státní svátek, „Národní den paměti „Prokletých vojáků“, jenž je oslavován každoročně 1. března. IPN věnuje tématu velkou pozornost, jelikož všechny archivní materiály jsou v jeho archivech a IPN má právo navrhovat nové názvy ulic a projekty nových pomníků.

Od začátku své činnosti v roce 1999 hraje IPN výraznou roli ve vývoji polské kolektivní paměti. Na příkladě Prokletých vojáků se dá zaznamenat, jak IPN prosazuje jediný narativ na toto téma a jak reaguje na kritiku ze strany oponentů. (Na jaře 2018 byl v obci Czarne skandál s pracovníkem IPN Piotrem Szubarczykem. Místní obyvatelstvo na referendu odmítlo návrh IPN na postavení pomníku Prokletým vojákům, v důsledku toho Szubarczyk expresivním způsobem urazil obyvatelstvo.)¹³¹ Co se týče UPA a Volyňského masakru, byl tento narativ vytvořen již na samém počátku činnosti IPN a o tomto tématu již v roce 2001 v Lublině IPN publikoval knihu, jež je souhrnem odlišných názorů a interpretací volyňských událostí polských i ukrajinských historiků.¹³²

Kniha je zajímavá tím, že představuje dvě školy polských názorů na volyňský masakr, které můžeme podmíněčně nazvat tradicionalistickou a revizionistickou. První tvoří převážně historici, kteří patří do komunity paměti tzv. *Kresowiaků* a velmi často se volyňských událostí osobně účastnili, jako například Władysław Filar a Władysław Siemaszko, kteří byli vojáky 27. pěší divize AK. Můžeme říct, že tito historici prosazují zaujatý názor, že za volyňské události mohou pouze ukrajinští nacionalisté a často zkoumají volyňský masakr odděleně od historického kontextu. Představiteli druhé školy jsou převážně polští historici poválečných generací, kdy Hlavní komise a pak i IPN začaly vyšetřovat volyňské zločiny. Revizionisté zkoumají masakr ve spojení s historickým kontextem a nejvýznamnějšími představiteli nové školy jsou například Grzegorz Motyka a Grzegorz Hryciuk.

Ukrajinský ústav hraje významnou, i když menší roli než IPN, ve vývoji kolektivní paměti. Než vznikl UINP, vytváření narativu bylo jednou z funkcí Ústavu ukrajinských dějin Národní ukrajinské akademie věd (ukr. *Інститут Історії України Національної Академії Наук*, IIU NAN). Ukrajinská historická politika však tehdy byla balancováním mezi dvěma již zmíněnými vizemi ukrajinské minulosti: západoukrajinskou a východoukrajinskou. Založením UINP na počátku Juščenkova funkčního období byl položen konec balancování a v historické politice začal dominovat západoukrajinský koncept minulosti.

Pro zjednodušení chronologicky rozdělíme existenci UINP na 3 etapy. První, neboli Juščenkova etapa, trvala od okamžiku založení ústavu až do nástupu Janukovyče

¹³¹ „Pracownik IPN wyzywał mieszkańców od „swoloczy” i „kanalii”. Jest reakcja Instytutu“, Newsweek Polska. Accessed 27 July 2018. <http://www.newsweek.pl/polska/spoleczenstwo/piotr-szubarczyk-z-ipn-obrazal-uczestnikow-spotkania-w-czarnem,artykuly,425844,1.html>

¹³² Viz Motyka, Grzegorz, and Dariusz Libionka, *Antypolska akcja OUN-UPA 1943-1944 : fakty i interpretacje*, (Warszawa : Łódzka Drukarnia Dzielowa SA, 2002), 166

do funkce prezidenta. První etapu můžeme charakterizovat jako vyzvednutí některých kontroverzních historických událostí na celostátní úroveň. UINP se tenkrát zaměřil především na Hladomor (1933) a OUN-UPA. Dle statistiky provedené Vadymem Bondarem UINP velmi úspěšně splnil úkol udělat z Hladomoru jeden z pilířů moderní ukrajinské identity. V roce 2003 byl Hladomor považován za genocidu pouze 40 % Ukrajinců, ale za 4 roky Juščenkovy historické politiky, hlavně díky UINP, tento podíl stoupl na 63 % (79 % v západních regionech, 71 % v centrálních, 53 % v jižních a 33 % ve východních).¹³³ Co se týče OUN a UPA, v roce 2007 si Ukrajina slavnostně připomněla 100. výročí narození velitele UPA Romana Šuচেvyče, jenž dostal titul Hrdiny Ukrajiny. UINP ve spolupráci s IIU NAN tenkrát provedl v Kyjevě velkou konferenci o Šuচেvyčově životě a činnosti.¹³⁴

Ve druhé etapě své existence (Janukovyčovo prezidentství) stál v čele ústavu komunista, což znamená, že faktická činnost UINP na Ukrajině a jeho vliv na vývoj kolektivní paměti byl minimální. Byly dokonce i nápady ústav úplně rozpustit, k čemuž nakonec nedošlo. Funkce formování kolektivní paměti tehdy opět plnil IIU NAN. Janukovyčova historická politika měla charakter naprosto opačný a výsledky UINP Juščenkovy doby byly zpochybňovány na úrovni prezidenta, který například tvrdil, že Hladomor nebyl plánovanou genocidou Ukrajinců, nýbrž společnou tragédií sovětských lidí způsobenou stalinským terorem.¹³⁵ Šlo to v rozporu se snahou Juščenka vyvést Hladomor v mezinárodní dimenzi a dosáhnout mezinárodního uznání Hladomoru jako národnostně-motivované genocidy. Je nutné podotknout, že v tomto ohledu byla Juščenkova politika paměti úspěšná a hladomor byl uznán za zpracovanou genocidu v řadě států a Evropský parlament přijal usnesení, které uznalo úmyslně vyvolaný charakter zločinu.¹³⁶ Vůči UPA Janukovyč vyjadřoval také vychodoukrajinskou vizi minulosti, co vyvrcholilo ve zbavení Šuচেvyče titulu Hrdiny Ukrajiny.

Poslední, tj. třetí etapa, začala hned po Euromajdanu a pokračuje dodnes. UINP znovu získal status, který měl za Juščenka a velmi hlasitě dal o sobě vědět tzv.

¹³³ Бондар, Вадим, „Державна політика історичної пам'яті...“, 390

¹³⁴ Указ Президента України «Про відзначення 100-річчя від дня народження Романа Шухевича» (№420/2007). In: Офіційний вісник Президента України, 2007, № 7 (22.05.2007), ст. 155. Accessed 27 July 2018. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/420/2007>

¹³⁵ „Янукович не считаєт Голодомор геноцидом українців“, ТСН. Accessed 27 July 2018. <https://ru.tsn.ua/ukrayina/yanukovich-ne-schitaet-golodomor-genotsidom-ukraintsev.html>

¹³⁶ „Připomenutí památky úmyslně vyvolaného Velkého hladomoru na Ukrajině v letech 1932–1933“, *Usnesení Evropského parlamentu ze dne 23. října 2008 č. RC-B6-0571/2008*. Accessed 27 July 2018 <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2008-0523+0+DOC+XML+V0//CS&language=CS>

dekomunizačními zákony, přijatými Nejvyšší radou na jaře 2015. UINP vytvořil narativy o 2. světové válce, charakteru sovětské vlády na Ukrajině a nacionalistických jednotkách, jež bojovaly proti Sovětům a Němcům. Spolu s médii a vládou se UINP podílel na vytvoření narativu o nynějších událostech na východě Ukrajiny, pomocí publikací a rozšiřování materiálů v konceptu *oral history*.¹³⁷

Ve třetí etapě je UINP zaměřen především na prosazování státního narativu o OUN a UPA, jelikož téma Hladomoru je již dobře propracováno a ve vnímání většiny Ukrajinců je spojeno s genocidou (přesně 77% v listopadu 2017 dle dat průzkumu veřejného mínění zpracovaného sociologickou skupinou „Rejtin“).¹³⁸ Hladomor je uznán za genocidu v 17 státech (včetně Ukrajiny) a pomníky obětem Hladomoru již nevyvolávají odpor ze strany některých společenství paměti, v čemž je velká role prvního UINP. OUN a UPA naopak stále mezi Ukrajinci vyvolávají kontroverze, kvůli tomu UINP věnuje mnoho svých projektů tomuto tématu. Jiným vysvětlením by mohlo být to, že ukrajinské osvobozené hnutí je hlavním vědeckým zájmem ředitele ústavu Volodymyra Vjatrovyče, jenž je dlouholetým předsedou vědecké rady Centra pro zkoumání osvobozené hnutí.

Na základě výsledku tohoto porovnání můžeme tvrdit, že ústavy hrají velkou roli ve vývoji kolektivní paměti ve svých státech. Vytvořené narativy jsou uplatněny v památnících, názvech ulic, literárních dílech a hlavně ve školních učebnicích, jinými slovy ve všech prostředcích, kterými je uplatňována politika paměti.

3.3.2. Kontext veřejné činnosti

Důležitou věcí pro oba ústavy je veřejná činnost, neboť její pomocí lze rozšířit své názory mezi obyvatele. Veřejnou činností chápeme vydávání knih, časopisů, periodik, videí, výstavy, konference nebo jiné formy interakce s obyvateli. Porovnání bude zahájeno na případě polského IPN, dále bude prozkoumána veřejná činnost ukrajinského ústavu, a to pouze od roku 2014, kdy UINP byl fakticky obnoven. Porovnání je provedeno na příkladu tištěné produkce, oficiálních kanálů ústavů na YouTube, veřejných výstav a konferencí.

¹³⁷ Viz Ковтунович, Тетяна, and Тетяна Привалко, *Майдан від першої особи. 45 історій Революції гідності* (Київ : К.І.С., 2015), 320

Viz Андрієвська, Анна, and Олена Халімон, *Люди «сірої зони». Свідки російської анексії Криму 2014 року* (Київ : К.І.С., 2018), 264

¹³⁸ „Динамика ставлення до Голодомору: листопад 2017“, Соціологічна група «Рейтинг». Accessed 27 July 2018. http://ratinggroup.ua/research/ukraine/dinamika_otnosheniya_k_golodomoru_noyabr_2017.html

Jak již bylo zmíněno, IPN má své vlastní nakladatelství, kde jsou publikovány materiály historických výzkumů. Mimo to IPN spolupracuje s celou řadou vědeckých nakladatelství po celém Polsku. Na jaře 2018 IPN spolupracoval s 24 nakladatelstvími včetně státních, zejména Ústavu dějin PAV a Muzea dějin polského národního hnutí. Bez ohledu na nakladatelství má drtivá většina vědeckých prací IPN na deskách potvrzující razítko IPN. Kromě toho se na úvodních stránkách vyskytuje nápis „*Institut Pamięci Narodowej*“ a název kanceláře, která je za vydání knihy zodpovědná. Podle oficiálního e-knihkupectví IPN k půlce května bylo publikováno cca 654 tituly.¹³⁹

Některé práce, hlavně ty věnované vztahům s bývalými polskými menšinami (ukrajinskou, běloruskou a litevskou), jsou dvojjazyčné, týká se to hlavně titulů, věnovaných polsko-ukrajinským vztahům ve 20. století. Kromě knih IPN publikuje i několik časopisů, z nichž nejpopulárnější je populárně-naučný měsíčník – *Biuletyn IPN*, který vycházel od roku 2001 do konce roku 2011. V roce 2017 byl měsíčník obnoven, hlavně kvůli tomu, že PiS věnuje velkou pozornost historické politice. Měsíčník je oblíbený mj. díky nízké pořizovací ceně 8 zł (v přepočtu cca 50 Kč). Dalším časopisem je *CzasyPismo*, který je věnován polskému Hornímu Slezsku. Oba tyto časopisy jsou rozsáhlé, *Biuletyn IPN* má zhruba 150 stránek, a *CzasyPismo* již přes 200. Posledním časopisem je půlročník *Pamięć i Sprawiedliwość*, který má na rozdíl od předchozích vědecký charakter a představuje sbírku odborných článků jak v polštině, tak i v angličtině a ruštině.

Neobvyklou činností IPN může být publikace komiksů pro děti i dospělé na historická témata. Série komiksů *Wilcze tropy* představuje kreslené příběhy války polského podzemí proti nacistům a komunistům. Tvorba komiksů byla zahájena rovněž po roce 2015, čili po vytvoření vlády PiS, která, jak bylo již mnohokrát zmíněno, věnuje politice paměti velkou pozornost. Zajímavým je i fakt, že komiksy jsou zaujaté, neboť vojáci zemské armády jsou v nich skoro vždy představeni jako ušlechtilí rytíři, vojáci lidové armády a spolupracovníci státní bezpečnosti jsou naopak vyobrazeni jako darebáci nebo alkoholici. V polském prostředí nápad používat komiksy v prosazování politiky paměti patří Lechi Nijakowskému a byla jim vyjádřena na stránkách knihy *Polska polityka pamięci*.¹⁴⁰

¹³⁹ „Publikacje Instytutu Pamięci Narodowej“, *Oficiální internetové knihkupectví IPN*. Accessed 27 July 2018. <https://ipn.poczytaj.pl>

¹⁴⁰ Nijakowski, Lech, *Polska polityka pamięci...*, 258

Co se týče konferencí, IPN velmi často pořádá diskuze na různá historická témata. V letech 2013-2014 se konal cyklus polemických diskuzí s tehdejší členem rady IPN Antonim Dudkem pod názvem „Konfrontacje Antoniego Dudka“. Přednášek se účastnili polští historici, často členové IPN, kteří buď obhajovali své výzkumy, nebo vedli vědecko-populární diskuze. Je nutné podotknout, že téměř každá přednáška a diskuze je zaznamenána na oficiálním kanálu IPN na YouTube.¹⁴¹ Pokud jde o YouTube, kanál sleduje 33 tis. lidí a je na něm nahráno 691 videí. Drtivou většinu obsahu činí záznamy diskuzí, konferencí a dokumentární filmy.

Jednou z důležitých veřejných vzdělávacích aktivit ústavu jsou také výstavy věnované historickým událostem 20. století. Odpovědná za jejich organizaci je Kancelář národního vzdělání, která pravidelně pořádá nové výstavy.¹⁴² Dle údajů z oficiálních stránek kanceláře lze soudit, že k dnešní době má IPN k dispozici několik set výstav, z nichž většina je věnována 2. světové válce nebo masakrům polského obyvatelstva. Výstava byla věnována protipolské akci OUN-UPA 1943-1945, kdy byly představeny ukrajinské doklady, které svědčí o zplánovaném charakteru zločinu.¹⁴³ Materiály výstav jsou uloženy na serverech ústavu a jsou volně dostupné pro všechny zájemce. Výstavy nejsou centralizované a o výstavě rozhoduje místní oddělení IPN. Témata výstav jsou těsně spojená s regionem nebo kolektivní pamětí lidí, např. Vratislavské oddělení IPN často dělá výstavy o válečných událostech ve Lvově (kolektivní paměť), neboť po 2. světové válce byla značná část Poláků odsunutých ze Lvova přesídlena právě do Vratislavi.

Ukrajinský ústav nemá tak dlouhou historii jako polský IPN, kvůli tomu není veřejná činnost UINP tak dokonalá jako v IPN, za podmínky, že polský IPN zde bude považován za vzor, neboť je nejstarší z podobných institucí v celém středo- a východoevropském prostoru. UINP nemá své vlastní nakladatelství, proto musí spolupracovat s jinými soukromými podniky pro tištění některých titulů. Tištěná literatura je vydávána pouze malými náklady (od 200 do 1 000 kusů), ale dle veřejné politiky UINP ústav povoluje neomezený přístup ke svým publikacím, které jsou

¹⁴¹ „IPNtvPL“, *Oficiální kanál IPN na Youtubu*. Accessed 27 July 2018.

<https://www.youtube.com/user/IPNtvPL>

¹⁴² „Wystawy“, *Archiv veškerých výstav IPN*. Accessed 27 July 2018. <https://ipn.gov.pl/pl/edukacja-1/wystawy?ida%5B3%5D=126&szukaj=Szukaj>

¹⁴³ „Otwarcie wystawy Polacy - Ukraińcy 1943-1945. "Antypolska akcja" OUN i UPA Bandery. Rzeź wołyńsko-galicyjska w dokumentach ukraińskich - Warszawa, 10 lipca“, *Výstava IPN o Volyňském masakru prismaticem ukrajinských dokladů*. Accessed 27 July 2018. <http://pamiec.pl/pa/kalendarium-1/12590.Otwarcie-wystawy-Polacy-Ukraińcy-1943-1945-quotAntypolska-akcjaquot-OUN-i-UPA-Ba.html>

dostupné ke stažení v populárních elektronických formátech *.pdf*, *.epub* a *.mobi*. Některé z publikací jsou opatřeny logem UINP, jiné mají název UINP v hlavičce titulní stránky, a v některých žádná zmínka o UINP vůbec není, jako například v práci o Hladomoru 1932-33 pod titulem *Kroniky války bolševiků s ukrajinským národem* (ukr. *Хроніки війни більшовиків з українським народом*).¹⁴⁴

Z literatury, kterou nabízí UINP, můžeme zmínit dvě série knih, zpracovaných pomocí konceptu *oral history*. První série *Majdan od první osoby* (ukr. *Майдан від першої особи*) je sbírkou vybraných vyprávění svědků o kyjevském Euromajdanu a protivládních protestech v zimě 2013/14. Na konci každé knihy v sérii je však uvedeno, že tato práce není výzkumem, ale publicistikou. Druhá série je věnována rusko-ukrajinskému konfliktu a má název *Ústní historie rusko-ukrajinské války (2014-2016)* (ukr. *Усна історія російсько-української війни (2014-2016 року)*). Každý svazek je sbírkou rozhovorů historiků UINP a buď s vojáky ozbrojených sil Ukrajiny, nebo s aktivisty Euromajdanu.

Některé materiály na stránkách UINP jsou publikovány ve dvou jazykových verzích: ukrajinsky a anglicky. Tyto materiály jsou věnovány tématům důležitým pro Ukrajinu, jako jsou Hladomor a 2. světová válka. Pomocí těchto publikací se Ukrajina snaží šířit svou vizi o těchto tragických událostech. Tyto materiály jsou spíše informační brožury bez poznámkového aparátu, nikoliv vědecké výzkumy. Samotných výzkumů provedených UINP je zatím velmi málo a jsou věnovány hlavně Hladomoru nebo Krymskému poloostrovu.

Za účelem popularizace soudobých ukrajinských dějin UINP provozuje několik projektů, které jsou věnovány událostem, důležitým pro dnešní Ukrajinu, jako Ukrajinská revoluce 1917-21, UPA a Hladomor. Jak již bylo mnohokrát zmíněno, tyto historické události hrají na dnešní Ukrajině důležitou roli, neboť upozorňují na snahy Ukrajinců k nezávislosti (ukrajinská revoluce) a ukazují sovětské období jako výrazně protiukrajinské (Hladomor). Docela zajímavým a dobře zpracovaným je projekt „*Ukrajinská druhá světová*“ (ukr. *Українська друга світова*), v jehož rámci bylo vydáno několik výzkumů o průběhu 2. světové války na Ukrajině.¹⁴⁵ Je tu však nutné uvést, že tyto výzkumy byly většinou napsány buď v první (Juščenko) nebo druhé

¹⁴⁴ Горобець, Сергій, and Сергій Бутко, *Хроніки війни більшовиків з українським народом : Голодомор 1932-1933 років на Чернігівщині: виконавці злочину*, (Чернігів : Десна Поліграф, 2016), 184

¹⁴⁵ „Українська друга світова“, *Projekt UINP o průběhu 2. světové války na Ukrajině*. Accessed 27 July 2018 <http://www.wv2.memory.gov.ua>

(Janukovyč) etapě fungování UINP. Co se týče periodik, UINP od svého vzniku žádné nevydával.

Pokud jde o pořádání konferencí, UINP se skoro neliší od polského IPN, neboť stejně pravidelně organizuje (případně ve spolupráci s jinými institucemi) konference na historická témata. Zásadním rozdílem je sdílení materiálů, neboť v polském případě je většina konferencí natočená a nahrávky bývají zveřejněny na oficiálním kanále na YouTube, a v některých případech jsou dokonce vydávány v tištěné podobě s rozvinutým poznámkovým aparátém. Ukrajinský ústav takové videonahrávky nedělá, materiály z konferencí jsou vydávány malými náklady a jsou dostupné buď u účastníků, nebo v odborných knihovnách. Na svůj oficiální kanál na YouTube, který sleduje 1,4 tis. lidí, UINP nahrává buď videa z tiskových konferencí nebo přednášek a krátké klipy, věnované historickým postavám nebo událostem.¹⁴⁶

Stejně jako polský IPN ukrajinský ústav pořádá veřejné výstavy na historická témata hlavně ve výročí důležitých historických událostí. Jednotný soupis výstav na rozdíl od IPN neexistuje, ale výstavy mají celostátní charakter, a prosazují oficiální narativy dějin na území celé Ukrajiny. Z posledních velkých výstav lze jmenovat expozice „*Ukrajinská revoluce 1917-21*“ a „*Ukrajina za 2. světové války*“.

Ve výsledku srovnání ústavů paměti národa dle veřejné činnosti můžeme tvrdit, že polský IPN má propracovanější systém práce s veřejností než UINP. Tyto rozdíly můžeme vysvětlit relativní mladostí ukrajinského ústavu, který v dnešní podobě funguje necelé čtyři roky. S ohledem na počet pracovníků (43 v UINP proti cca 2 tis. v IPN) ukrajinský ústav nebude v nejbližší době mít ani své vlastní nakladatelství. Na rozdíl od polského IPN zajišťuje UINP přípravu a tisk vědeckých a populárně-vědeckých titulů, monografií a sbírek článků o ukrajinských dějinách a bezplatně je šíří pomocí svých stránek. Kontent na sociálních sítích má u UINP menší vědeckou hodnotu, což můžeme vysvětlit malým počtem spolupracovníků a rozpočtem. Avšak oba ústavy jsou ve svých státech obecně známé a ředitelé ústavů často vyjadřují své názory na historické problémy v celostátních médiích. V poslední době jsou oba ústavy v centrech skandálů ve svých zemích, v Polsku kvůli nové novelizaci zákona o IPN, a na Ukrajině za vnímání Ukrajinců jako homogenního společenství paměti a pokusy zbavit Den vítězství 9. května statutu státního svátku.

¹⁴⁶ „Ukrainian Institute“ of National Remembrance“, *Oficiální kanál UINP na Youtube*. Accessed 27 July 2018. <https://www.youtube.com/channel/UCv7GvZiPMU7OWZdPkmeH3Qw>

3.3.3. Kontext vzájemných vztahů

S ohledem na to, že polský a ukrajinský ústav paměti národa zkoumají soudobé dějiny svých zemí, které jsou vzájemně propojené, a je v nich řada kontroverzních momentů, od podzimu 2015 byla zahájena setkání polských a ukrajinských historiků pod názvem „Polsko-ukrajinské fórum historiků“. Fórum bylo výsledkem spolupráce polského IPN a UINP a jeho cílem byla snaha vyřešit sporné a tragické body vzájemné historie. Hlavní zaměření bylo především na události mezi Poláky a Ukrajinci v průběhu 2. světové války a následné poválečné akce (1939-1947), převážně na územích se smíšeným polsko-ukrajinským obyvatelstvem (Halič, Volyň, Podlesí a Chelmsko).

Setkání se pravidelně konala jednou za půl roku buď v Polsku, nebo na Ukrajině až do roku 2018, kdy byla v Polsku přijata nová novelizace zákona o IPN. Již v únoru 2018 bylo na oficiálních stránkách UIPN zveřejněno prohlášení, že „nové změny v zákonu o IPN, které mj. zavedly trestní odpovědnost za zpochybňování „zločinů ukrajinských nacionalistů v letech 1925-1950“, výrazně zužují možnosti pro debatu a dialog“. Dále bylo zmíněno, že UINP (jenž pořádal jednání fóra na ukrajinském území) nevidí možnosti v pokračování fóru v existujícím formátu, neboť nemůže zajistit svobodu slova nebo bezpečnost ukrajinským badatelům a historikům na polském území, kvůli čemuž UINP navrhnul provádět fórum pouze na ukrajinském území.¹⁴⁷

Ve své oficiální odpovědi polský IPN vyjádřil údiv nad ukrajinskou reakcí na novelizaci, neboť trestní odpovědnost za zpochybňování „zločinů ukrajinských nacionalistů 1925-1950“ se netýká vědecké sféry a otázka bezpečnosti ukrajinských historiků v Polsku má provokativní charakter.¹⁴⁸ Podobný postoj UINP ohledně novelizace ústavu o IPN byl mj. překvapením pro polskou stranu i kvůli tomu, že v roce 2015 Nejvyšší rada přijala zákon navržený ukrajinským ústavem o udělení statusu „bojovníků za svobodu a nezávislost Ukrajiny“ vojákům UPA, kteří se podíleli na „genocidě proti polskému obyvatelstvu“.¹⁴⁹

¹⁴⁷ „Заява Українського Інституту Національної Пам'яті щодо неможливості продовження роботи українсько-польського форуму істориків в попередньому форматі у зв'язку із змінами до закону про Інститут Національної Пам'яті Республіки Польща“, Український Інститут Національної Пам'яті. Accessed 27 July 2018. <http://www.memory.gov.ua/news/zayava-ukrainskogo-institutu-natsionalnoi-pamyati-shchodo-nemozhlivosti-prodovzhennya-roboti-u>

¹⁴⁸ „Oświadczenie IPN w sprawie stanowiska Ukrainkiego Instytutu Pamięci Narodowej – 7 lutego 2018“, Instytut Pamięci Narodowej. Accessed 27 July 2018. <https://ipn.gov.pl/pl/aktualnosci/46846,Oswiadczenie-IPN-w-sprawie-stanowiska-Ukrainskiego-Instytutu-Pamieci-Narodowej-7.html>

¹⁴⁹ Ibid.

IPN vyjádřil naděje na vyřešení situace a pokračování fungování fóra v jeho dnešní podobě. Nového šestého zasedání v Polsku na jaře 2018 se však ukrajinští historici nezúčastnili, což může svědčit o tom, že po pěti provedených fórech již ukrajinská strana nechce pokračovat v dialogu na starých základech. Zajímavá je i skutečnost, že výsledkem zatím posledního fóra byla idea o vytvoření fundamentální kolektivní práce polských a ukrajinských historiků ve dvou jazycích (polština a ukrajinština) o událostech na dnešní západní Ukrajině a východním Polsku v letech 1939-1947, avšak jak je vidět, že tyto plány zůstaly pouze v rezoluci konference.¹⁵⁰ Další setkání by mělo proběhnout na Ukrajině na podzim 2018, ale stále není jasné, zda se (ne)bude konat.

Ještě jedním bodem ve spolupráci mezi dvěma ústavy je předávání zkušeností v digitalizaci archivů polskými archiváři (spolupracovníci IPN) svým ukrajinským kolegům. Takovéto školení se konalo v létě 2017 a bylo důležité pro ukrajinskou stranu, jelikož UINP v dohledné době bude mít svůj vlastní archiv HDA UINP.¹⁵¹

Kapitola 4. Volyňský masakr v interpretacích a agendě ústavů

V třetí kapitole jsme přišli k závěru, že jsou polský a ukrajinský ústavy paměti národa spíše odlišné než podobné organizace z hlediska financování, vlivu postavení a pravomocí, i když ředitel UINP Volodymyr Vjatrovyč tvrdí, že ukrajinský ústav byl vytvořen na podobu polského IPN, českého ÚSTR a baltských ústavů.¹⁵² Je pro nás zajímavé porovnání interpretací UINP a IPN některých společných historických událostí, které jsou vnímány kontroverzně v Polsku a na Ukrajině. Nejlepším případem takového události míníme Volyňský masakr, čili etnická čištění na volyňském území v roce 1943. Máme tedy za cíl ujistit, jaké místo tento fenomén, který je dnes kamenem úrazu mezi Polskem a Ukrajinou, má v agendě a interpretacích dvou institucí.

4.1. Volyňský masakr v kolektivních pamětech Ukrajiny a Polska

Správným je tvrzení, že v polské a ukrajinské kolektivní paměti má Volyňský masakr důležité místo, je tu ale nutné upřesnit, že jsou určité odlišnosti. Kvůli tomu, že

¹⁵⁰ Ibid.

¹⁵¹ „Співробітники Українського Інституту Національної Пам'яті вивчали польській досвід розсекречення архівів“, Український Інститут Національної Пам'яті. Accessed 27 July 2018. <http://www.memory.gov.ua/news/spivrobotniki-ukrainskogo-institutu-natsionalnoi-pam-yati-vivchali-polskii-dosvid-rozsekrechenn>

¹⁵² Viz Příloha č. 2

se masakr konal na Volyni a částečně na východní Haliči (vymezen v jednotlivý Haličský masakr, který má trochu odlišný charakter), je důležitým prvkem hlavně v západoukrajinské komunitě paměti, jelikož se dotýkal skoro každé ukrajinské rodiny. Pro jiné ukrajinské komunity paměti (na východ od meziválečné polsko-sovětské hranice) tento masakr tak velkou roli v jejich regionálních pamětech nehraje, neboť zaprvé volyňské události se jich osobně nedotýkaly a zadruhé mají jiná historická traumata, především umělý Hladomor roku 1933.¹⁵³

V polském případě Volyňský masakr má důležité místo v kolektivní paměti tzv. *Kresowiaků*, čili polského obyvatelstva východních vojvodství meziválečného Polska, proti kterým ten masakr i byl uspořádán. S ohledem na poválečný odsun *Kresowiaků* ze západní Ukrajiny do západního Polska, a nynější širokou popularizaci volyňských událostí v současném Polsku, kresová vize masakru (jako zplánované genocidy) se stává čím dál, tím víc rozšířeným mezi Poláky.

Dále v této podkapitole bude provedeno srovnání postavení volyňského masakru v kolektivních pamětech Ukrajiny a Polska z hlediska významu a váhy ve srovnání s jinými klíčovými prvky napjatých polsko-ukrajinských dějin 20. století. V ukrajinském případě bude prozkoumána pouze západoukrajinská kolektivní paměť, protože vzpomínky na volyňské trauma jsou tam stále velmi silné. V polském případě bude zaměřeno na kolektivní paměť *Kresowiaků*, neboť oni a jejich potomky jsou nositeli paměti o volyňských událostech a jejich vnímání masakru jako důkladně zplánované genocidy je v Polsku od léta 2016 dominujícím narativem, což potvrzuje usnesení Sejmu.¹⁵⁴ Potom bude ukázána role východní Haliče a Volyně v polských a ukrajinských dějinách, neboť tyto dvě oblasti mají důležitý význam v dějinách obou států. Bude to spíše popis polského a ukrajinského názoru na východní Halič a Volyň, nikoliv historický kontext, který byl již uveden v druhé kapitole.

4.1.1. Význam ve srovnání s jinými prvky

Jak bylo již zmíněno, polsko-ukrajinské vztahy na východní Haliči a Volyni nikdy nebyly jednoduché a k roku 1918 to napětí přivedlo ke zbojnému konfliktu, který je znám jako polsko-ukrajinská válka v Polsku a *první* polsko-ukrajinská válka na Ukrajině.¹⁵⁵ To datum je důležité, neboť moderní ukrajinská historiografie vidí začátek polsko-

¹⁵³ Kudela-Świątek, Wiktoria, *Miejsca (nie)pamięci...*, 69

¹⁵⁴ Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 22 lipca 2016 r. w sprawie oddania hołdu ofiarom ludobójstwa dokonanego przez nacjonalistów ukraińskich na obywatelach II Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1943-1945.

¹⁵⁵ В'ятрович, Володимир, *Друга польсько-українська війна ...*, 33

ukrajinského ozbrojeného konfliktu, který přivedl k volyňskému masakru, právě od té války. Jak již bylo popsáno v druhé kapitole, po válce následovalo připojení celé Haliče a Volyně do Polska (pro Ukrajince je bráno jako okupace), polonizace, vznik radikálního ukrajinského nacionalistického hnutí, útoky, pacifikace, výsledkem čeho bylo vysoké napětí a nedůvěra mezi polským a ukrajinským obyvatelstvem k podzimu 1939.

V polském kresovém vnímání je Volyňský masakr zplánovanou od meziválečného období genocidou, někteří historici dokonce vidí analogie mezi protisrbskými akcemi v NDH a protipolskou akcí UPA.¹⁵⁶ Pro Poláky jiné prvky než protipolská akce UPA nejsou tak důležité na rozdíl od Ukrajinců. Kvůli tomu v polské kolektivní paměti událostí Volyni 1943 jsou rozebírané odděleně od předchozích prvků, které ale hrají významnou roli pro Ukrajince. Pro Ukrajince jsou neméně důležité polské represe proti ukrajinskému obyvatelstvu za II RP, a hlavně revindikační akce (pol. *rewindykacja*), tj. postupný proces buď ničení, nebo katolizace pravoslavných kostelů, který se konal na celém meziválečném polském území, ale nejvíc citelný byl hlavně na pravoslavných Chelmsku a Volyni.¹⁵⁷

Závaznou pro ukrajinský výklad je národnostní politika II RP, dle které byl zahájen proces přesídlení tzv. kolonistů (Poláků z etnických polských zemí) na Volyň pro zvětšení podílu polského obyvatelstva.¹⁵⁸ Následujícím důležitým prvkem jsou pro Ukrajince protiukrajinské akce v Chelmsku a na Podlesí v letech 1941-1942, výsledkem kterých dle Vjatrovyče zahynulo cca 258 Ukrajinců.¹⁵⁹ Pro dnešní ukrajinskou historiografii je celá výše uvedená řada událostí důležitá, neboť je pokusem odmítnout polský koncept Volyňského masakru jako zvláštní akce a genocidy a představit volyňské protipolské akce jako rolnické povstání (pol., ukr. *bunt/бунт*) chudších a diskriminovaných Ukrajinců proti bohatším polským pánům.¹⁶⁰

Můžeme tedy tvrdit, že polská strana (podporována IPN) úmyslně zužuje časový a teritoriální fokus událostí, aby byl polský národ vnímán pouze jako oběť, a ukrajinští nacionalisti z OUN a UPA jako válečné zločince, kteří bez viditelných příčin vyřešili

¹⁵⁶ Motyka, Grzegorz, *Wołyń , '43*, (Kraków : Wydawnictwo Literackie, 2016), 155-199

¹⁵⁷ Patracz, Czesław, and Krzysztof Łada, „Kto zaczął? Polacy i Ukraińcy na Lubelszczyźnie w latach 1941-1943“, in *Antypolska akcja OUN-UPA 1943-1944 : fakty i interpretacje*, ed. Grzegorz Motyka, and Dariusz Libionka. (Warszawa : Łódzka Drukarnia Dziełowa SA, 2002), 19-32

¹⁵⁸ Mędrzecki, Włodzimierz, „Polityka narodowościowa II Rzeczypospolitej a antypolska akcja UPA w latach 1943-1944“, in *Antypolska akcja OUN-UPA 1943-1944 : fakty i interpretacje*, ed. Grzegorz Motyka, and Dariusz Libionka. (Warszawa : Łódzka Drukarnia Dziełowa SA, 2002), 14-18

¹⁵⁹ В'ятрович, Володимир, *За лаптунками "Волині-43". Невідома польсько-українська війна*, (Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2016), 79

¹⁶⁰ Viz Příloha č. 2

očistit Volyň od polského prvku. Rovněž můžeme tvrdit, že ukrajinská strana (stoupenci dnešního narativu UINP) schválně rozšiřují časový a teritoriální fokus, aby sjednotili události let 1918-1919 s volyňským masakrem, a představili ten poslední jako element národně-osvobozené války, ke které byli Ukrajinci, dle tvrzení Vjatrovycze, nuceni činnostmi polského podzemí, sovětských partyzánů a ozbrojených zločinných tlup.¹⁶¹ Kvůli tomu na dnešní Ukrajině masakr je brán pouze jako součást širšího polsko-ukrajinského vzdorování, nikoliv jako ojedinělý případ. Západoukrajinská komunita paměti odmítá přijmout polský kresový model „kat – oběť“, ale zdůrazňuje souměrnou odpovědnost.¹⁶² Je tato situace analogická otázce arménské genocidy, kterou Turecko odmítá uznávat za genocidu, a charakterizuje jako vojenské opatření v rámci světové války (stejně jako Ukrajina charakterizuje Volyňský masakr). Arménie ale všelijak zvýrazňuje charakter genocidy, jako zločinu proti lidskosti, který nemůže být ospravedlněn kontextem války (totožné s polskými interpretacemi Volyni 1943).

4.1.2. Halič a Volyň v polských a ukrajinských dějinách

Z historického kontextu, který již byl uveden v druhé kapitole, můžeme pochopit, že především východní Halič (východní Malopolsko) a už potom i Volyň byly významným místem pro oba dva národy, které dlouhá století osídlovaly ta území. Halič, a hlavně město Lvov, se staly centry národního obrození jak polského, tak i ukrajinského národa. Volyň však nikdy nehrála moc velké role v polských a ukrajinských dějinách od doby středověku. I když východní Halič a Volyň byly součástí starobylé Kyjevské Rusi, od konce 14. století ztratily svou nezávislost a byly připojeny k Polskému království a Litevskému velkoknížectví, co přivedlo k polonizaci, rozšíření katolictví (řeckokatolictví) a úspěšné integraci do nových států. Od té doby šlechta byla výrazně popoštěna, a města Haliče (Lvov, Stanisławów, Tarnopol) byla postaveny na podobu polských měst a obdržela magdeburské právo.

Většinu území Polsko-litevského státu tvořily výhodní Kresy, tam se odehrávaly největší vnitřní konflikty, války a rozhodující bitvy. Například jednotky polního hejtmana Stanisława Żółkiewského (rodák ze Lvova) okupovaly Moskvu v letech 1610-1612, výsledkem které měl být ruským carem vybrán princ Vladislav (budoucí polský král Vladislav IV. Vasa). Jeho pravuk a jiný polský hrdina a král Jan III. Sobieski také pocházel z východní Haliče. K 20. století vnímání Haliče a Volyně jako polských

¹⁶¹ В'ятрович, Володимир, *За лапштунками "Волині-43"...*, 287

¹⁶² В'ятрович, Володимир, *Друга польсько-українська війна...*, 304-323

východních Kresů bylo velmi silné a rozšířené mezi Poláky, hlavně díky romantickým literárním dílům Henryka Sienkiewicze.

Ukrajinci k 20. století tvořili většinu obyvatelstva na haličském a volyňském venkově, města však zůstávala polsko-židovskými. Pro ně bylo toto teritorium původním ukrajinským územím, které mělo výrazný význam ve formování moderního ukrajinského národa. Haličsko-volyňské knížectví bylo jedním ze dvou (druhým bylo Novgorodské knížectví) starobylých ruských knížectví, která nebyla obsazena a zpusťována mongolským nájazdem. Kníže Daniel Haličský byl korunován papežem jako první ruský (od slova Rus, nikoliv Rusko) král a Haličsko-volyňské knížectví bylo transformováno do úrovně království. V rámci středověkého polského království Ruské (Halič) a v menší míře i Volyňské vojvodství byla střediskem ruské (od slova Rus) kultury, která se potom vyvíjela v moderní ukrajinskou kulturu.

V 19. století východní Halič byla jedním ze dvou center (druhé centrum v Kyjevě) ukrajinského národního obrození. Lvovská univerzita byla kovárnou kádrů ukrajinské kultury, které výrazně ovlivnily formování moderního ukrajinského národa, mezi nimi významné místo je u básníka Ivana Franka, dějepisce Mychajla Hruševského a kulturní organizace „Ševčenkovská společnost“ (ukr. *Товариство ім. Тараса Шевченка*), které mělo za svůj cíl popularizovat ukrajinštinu jako vysoký spisovný jazyk, ale fakticky bylo podobou Akademie věd. Jinou organizací, která ještě víc ovlivnila proces formování moderního ukrajinského národa, je vytvoření organizace „Prosvita“ (ukr. *Прочвіта*).¹⁶³ Nutné je také podotknout, že právě ve Lvově vznikly koncepce současného ukrajinského nacionalismu.

Výše byla ukázána role Haliče a Volyně v kolektivních pamětech Polska a Ukrajiny na základě západoukrajinské a kresové komunity paměti a význam těchto území v polských a ukrajinských dějinách. Výsledkem srovnání můžeme tvrdit, že oba dva regiony mají větší význam ve formování ukrajinského národa než polského. Hlavní město Haliče – Lvov, nehledě na svůj polsko-židovský charakter, odehrál důležitou roli ve formování moderního ukrajinského národa a ukrajinské kultury. Kresové vlivy na polské dějiny měly skoro podobný význam jako vlivy na ukrajinské. I když byl Lvov v určité době kulturním hlavním městem pro Poláky, mnohem významnějšími však byly Varšava a Krakov než periferijní Lvov. Volyň, ve své řadě, byla okrajem jak pro Poláky (více),

¹⁶³ Rychlík, Jan, Bohdan Zilynskyj, and Paul Robert Magoesi, *Dějiny Ukrajiny...*, 228-231

tak i pro Ukrajince (méně), protože delší dobu bylo okrajovým pohraničním územím Ruska s Kongresovým Polskem a Rakousko-uherskou Haličí.

4.2. Způsob výkladu v agendě ústavů

V agendě polského a ukrajinského ústavů paměti národa má Volyňský masakr významnou, ale odlišnou roli, protože dvě instituce mají různé směry činnosti, o čemž již bylo napsáno v předchozí kapitole. V agendě polského IPN je Volyňský masakr jedním z hlavních směrů vědecké činnosti. Role Volyně 1943 je stejně důležitá pro IPN jako Katyňský masakr 1940 a nacistické zločiny. Po pádu PLR byl v IPN hlavním tématem především Katyňský masakr spáchaný NKVD proti zajatým polským důstojníkům po připojení východních Kresů k Sovětskému svazu. Po nástupu Lecha Kaczyňského na funkci prezidenta, váha a význam Volyňského masakru začala postupně stoupat, co časem vyvrcholilo v přijetí parlamentního usnesení o Volyňské genocidě a přijetí takového konceptu jako jediné dominujícího. Podle tvrzení ředitele UINP Vjatrovyče, od vítězství v parlamentních volbách PiS, má volyňské téma větší váhu a význam pro IPN než Katyňský masakr nebo nacistické zločiny.¹⁶⁴

Volyňské události roku 1943 jsou vnímány jako zplánovaná genocida neukrajinského obyvatelstva, spáchaná ukrajinskými nacionalisty s účelem očištění území od cizích národů (na podstatě Doncovovy ideologie) a úplné eliminaci veškerých stop po nich.¹⁶⁵ Z polské strany je masakr také znám jako Protipolská akce (pol. *Antypolska akcja*) a je často zkoumán v časovém vymezení 1943-1944. V roce 2002 IPN vydal sbírku materiálů ze své konference „Protipolská akce OUN-UPA 1943-1944: fakty a interpretace“ pod redakcí Grzegorze Motyky a Dariusze Libionka. Tato práce je antologií různých interpretací volyňských událostí roku 1943.

Kniha je zajímavým příkladem dialogu mezi dvěma interpretačními školami, které v předchozí kapitole byly jednoduše pojmenovány jako tradicionalistická a revizionistická. Tradicionalistická, která byla představena Kresowiaky, vykládala volyňské události jako genocidu, tj. prosazovala model „kat – oběť“. Představitelé této školy (Filar, Siemaszko) osobně zažili ty události, kvůli čemu měli zaujaté názory a soustředili se hlavně na samotný masakr pouze na volyňském území. Začátek ozbrojeného konfliktu viděli hlavně v meziválečném období vytvořením ukrajinských nacionalistických organizací, nikoliv v polsko-ukrajinské válce 1918-1919.

¹⁶⁴ Viz Příloha č. 2

¹⁶⁵ Rychlík, Jan, Bohdan Zilynskyj, and Paul Robert Magoosi, *Dějiny Ukrajiny...*, 353

V opozici tradicionalistickému výkladu byla tzv. revizionistická škola, jejímiž představiteli byly mladší (poválečné) generace historiků, které začaly svou akademickou kariéru již po pádu komunismu a otevření archivů (Motyka, Hraciuk). Lišily se koncepty tím, že mladší historici se pokoušeli přijít ke kompromisu a smíření s ukrajinskou stranou, neboť tenkrát byly za Kučmy a Kwaśniewského pokusy dosáhnout smíření, o nichž bylo napsáno v předchozí kapitole. Pro mladší generace historiků volyňské události také měly charakter etnického čištění, ale byla snaha prozkoumat příčiny tak silného antagonismu mezi Poláky a Ukrajinci, který v roce 1943 vyvrcholil v krvavý masakr. Jak Motyka, tak i Hryciuk viděli začátek konfliktu již v polsko-ukrajinské válce 1918-1919 a nabídli kauzalitu, která byla představena v předchozích kapitolách, fokus byl však na samotném masakru, předchozí události byly spíše úvodem.

Nutné je tu ale uvést, že postupem času, jak uvažuje Vjatrovyč, se názory Motyky výrazně změnily, a z liberálního proukrajinského historika se stal adeptem a popularizátorem kresového výkladu.¹⁶⁶ Díky vlivu a autoritě Motyky byla v Polsku na oficiální úrovni přijata kdysi marginální (dle názorů Vjatrovyče) kresová koncepce genocidy. Toto tvrzení ale nemůžeme počítat jako objektivní, neboť ve svém díle *Od rzezi Wołyńskiej do akcji „Wisła“* Motyka uvádí různé názory na zjištění charakteru Volyňského masakru, provádí porovnání s etnickými čištěními v Rwandě a bývalé Jugoslávii, po kterých dochází k závěrům, že Volyňský a Haličský masakr byly genocidními etnickými čistkami.¹⁶⁷ Stejně názory byly vysloveny na stránkách knihy *Wołyń '43*, kde Motyka podporuje a podává důkazy genocidního charakteru volyňských událostí.

Závěrem, na podstatě článků vědeckého zasedání „Antypolska akcja OUN-UPA w latach 1943-1944“ (Lublin, 2001), můžeme tvrdit, že Volyňský masakr je brán (jak tradicionalisty, tak i revizionisty) jako unikátní případ s velkým historickým významem a vahou. Zkoumán je ale v zúženém časovém a teritoriálním fokusu. Knihy Władysława a Ewy Siemaszko již v názvu mají uvedené časové vymezení 1939-1945 a hlavní motiv (Ukrajinský teror...¹⁶⁸, Genocida...¹⁶⁹), tj. zaměřují se pouze na protipolské akce v průběhu 2. světové války, fakticky nesledují příčiny a průběh polsko-ukrajinské

¹⁶⁶ Viz Příloha č. 2

¹⁶⁷ Мотика, Гжегож, *Від Волинської різанини до операції «Вісла»...*, 283

¹⁶⁸ Siemaszko, Władysław, and Ewa Siemaszko, *Terror ukraiński i zbrodnie przeciwko ludzkości dokonane przez OUN-UPA na ludności polskiej na Wołyniu w latach 1939-1945* (Wrocław : Stowarz. Upamiętnienia Ofiar Zbrodni Ukraińskich Nacjonalistów, 1998), 41

¹⁶⁹ Siemaszko, Władysław, and Ewa Siemaszko, *Ludobójstwo dokonane przez nacjonalistów ukraińskich na ludności polskiej Wołynia : dwa tomy*, (Radzymin : Von Borowiecky, 2000), 1 450

konfrontace v širokém historickém kontextu. Władysław Filar má ještě užší časové vymezení (1939-1944), a soustřeďuje se pouze na Volyni, čili nespojuje volyňskou protipolskou akci OUN-UPA s protipolskými akcemi nacionalistů na východní Haliči a protiukrajinskými na Podlesí a Chelmsku.¹⁷⁰ Předpokládáme, že koncepce polského IPN je zaostřena především na samotný masakr hlavně z politických důvodů, tj. počátek konfliktu je umístěn tak, aby polská interpretace vypadala lepěji, a etnické čistky na Volyni a východní Haliči byly rozeznávány a charakterizovány jako genocida, která nijak nemůže být ospravedlněna, co se pokouší udělat někteří ukrajinští historici (Vjatrovyč, Patryljak).

Jako představitel mladší generace historiků, Grzegorz Motyka rozšířil časové vymezení (1943-1947) a soustředil se nejen na Volyňském masakru (Volyňské řeži v autorské terminologii), ale i na odvetných polských akcích např. na Lublinsku.¹⁷¹ Ve svých posledních pracích se ale Motyka zaměřuje nejen na samotný masakr, ale i na faktory, které ten konflikt vyvolaly, jak vnitřními (národnostní politika II RP, plány OUN), tak i vnějšími (německé a sovětské akce). Nevidí však ani Motyka, ani historici-tradicionalisti začátek konfliktu v polsko-ukrajinské válce z let 1918-1919, hlavně z dvou důvodů: polsko-ukrajinská válka probíhala na pozadí polsko-československé války, maďarsko-československé války nebo KSHS-italského konfliktu, žádný ze kterých nepřivedl pak k genocidě; po polsko-ukrajinské válce II RP spolupracovala s UNR, Piłsudski podporoval Petljuru a byla dokonce podniknuta společná výprava na Kyjev obsazený bolševiky. Tyto argumenty zpochybňují Vjatrovyčovu tezi o příčinách Volyňského masakru v polsko-ukrajinské válce 1918-1919.

V agendě ukrajinského UINP Volyňský masakr je vždycky brán v širším kontextu jako součást druhé polsko-ukrajinské války (1942-1947), která probíhala nejen na Haliči a Volyni, ale na veškerých etnicky ukrajinských zemích meziválečného Polska (Chelmsko a Podlesí). To téma je pro UINP důležité, dosavadní ředitel UINP Volodymyr Vjatrovyč je známý odborník na téma polsko-ukrajinského konfliktu. Důležitými jsou v agendě UINP témata Ukrajinské revoluce 1917-1921, Hladomorů, osvobozenického hnutí (OUN a UPA) a 2. světové války.¹⁷² Kvůli tomu, že polsko-ukrajinský konflikt paměti stále trvá, téma druhé polsko-ukrajinské války má pořád vysokou váhu a význam

¹⁷⁰ Filar, Władysław, „Działania UPA przeciwko Polakom na Wołyniu i w Galicji Wschodniej w latach 1943-1944. Podobieństwa i różnice“, in *Antypolska akcja OUN-UPA 1943-1944 : fakty i interpretacje*, ed. Grzegorz Motyka, and Dariusz Libionka. (Warszawa : Łódzka Drukarnia Dziełowa SA, 2002), 19-32

¹⁷¹ Мотика, Гжегож, *Від Волинської різанини до операції «Вісла»...*, 172-188

¹⁷² Viz Příloha č. 2

pro UINP. Téma Volyňského masakru bylo jedním z hlavních témat polsko-ukrajinského fóra historiků, o činnosti kterého také bylo zmíněno v předchozí kapitole.

Rozdíl s IPN je v metodě zkoumání, neboť UINP nedělá své vlastní výzkumy, ale pouze podporuje a pomáhá popularizovat výzkumy jiných institucí, které mohou být jako státní (IIU NAN), tak i veřejné (Centrum pro zkoumání osvobozenického hnutí). Právě to poslední centrum je tou hlavní institucí, která zkoumá OUN-UPA a jejich archivy, v souladu s čím bádá téma Volyňského masakru. Fundamentálním zkoumáním na téma Volyňského masakru je práce Vjatrovyče *Druhá polsko-ukrajinská válka 1942-1947*, zpracovávána v rámci Centra pro zkoumání osvobozenického hnutí.

Začátky toho, co potom přivedlo k Volyňskému masakru, Vjatrovyč vidí v polsko-ukrajinské válce 1918-1919, která je prvním moderním zbrojním střetem Poláků a Ukrajinců na území dnešní západní Ukrajiny. Meziválečné období je bráno jako relativní příměří, které bylo provázeno polskými represemi, kolonizací, revindikační kampaní atd.¹⁷³ Protipolská ukrajinská vystoupení po začátku 2. světové války jsou, na rozdíl od Poláků, vnímána jako spontánní rolnická povstání chudších Ukrajinců proti polským pánům. Podle Motyky je v oficiálních ukrajinských interpretacích často zdůrazněno, že počet obětí nehraje roli a je nedostatek dokladů OUN-UPA, kde jsou plány eliminovat polskou menšinu. Někteří vlivní ukrajínští historici tuto Vjatrovičovou interpretaci nepodporují, jako např. Jaroslav Hrycak, který uvažuje, že k roku 1943 polská menšina na východních Kresech tvořila 5-7 % a zahájení hromadného teroru proti Ukrajincům byla čistou sebevraždou.¹⁷⁴ Ohledně dokladů OUN-UPA se podle Hrycaka ví, že takováto nařízení existovala, ale pak někam zmizela z archivů. Většinou se v publikacích podporovaných UINP píše o vzájemných etnických čištění a nejen na Haliči a Volyni, ale i na jiných polských územích s výrazným ukrajinským obyvatelstvem (Chelmsko, Podlesí).¹⁷⁵

Významným je i ten fakt, že někteří ukrajínští historici (Vjatrovyč, Patryljak) všelijak popírají polskou tézi o zplánované genocidě a Motykovy analogie Volyni a NDH počítají za marginální a nesmyslné. Jiná ukrajinská UPA v chápání UINP je úplně totožná polské zemské armádě (AK). Měla UPA stejné metody a svými činnostmi pouze zachraňovala ukrajinské obyvatelstvo, proti čemu však výrazně protestuje polská strana,

¹⁷³ В'ятрович, Володимир, *Друга польсько-українська війна...*, 48-61

¹⁷⁴ Грицак, Ярослав, *Нариси з історії України : формування української модерної нації*, 184. Accessed 27 July 2018. <http://history.franko.lviv.ua/PDF%20Final/Grycak.pdf>

¹⁷⁵ Motyka, Grzegorz, *Wołyń , '43...*, 227

kteřá tvrdí, že srovnání UPA a AK je nekorektní a nemožné, neboť AK byla zbrojnými silami uznané polské vlády v exilu, a UPA byla jenom banální bandou, bojovým křídlem teroristické organizace OUN.¹⁷⁶ Závěrem by to mohl být výsledek, že Volyňský masakr hraje důležitou roli v agendě IPN a UINP, které však mají odlišné chápání charakteru jevu a přístupy k problematice.

4.3. Srovnání interpretací

Jak je vidět z předchozí podkapitoly, Volyňský masakr, který proběhl v roce 1943 na Volyni, je opačně vnímán a chápán v Polsku a na Ukrajině. S ohledem na to, že v obou dvou zemích státní politika paměti je ve vysoké míře formována ústavy paměti národa než jinými institucemi, budeme v této části srovnávat oficiální interpretace, které jsou prosazovány polským a ukrajinským ústavem paměti národa.

Je tu ale nutné uvést důležitou metodologickou poznámku. Jak již bylo zmíněno v předchozích částech, ústavy mají odlišný charakter a zadání. Polský IPN dělá vlastní výzkumy a uspořádá konference, materiály, ze kterých potom vydává ve svých nakladatelstvích. Ukrajinský UINP kvůli počtu pracovníků a financování nemá zadání a potřeby dělat vlastní historické výzkumy, ale pouze podporovat a popularizovat jiné instituce a iniciativy. Právě kvůli tomu ve srovnání bude určitý podíl asymetrie, neboť pro polské interpretace budou použity oficiální publikace vydány IPN a výzkumy Grzegorza Motyky (*Od rzezi Wołyńskiej do akcji „Wisła“; Wołyń '43*), které jsou uznány jak v Polsku, tak i na Ukrajině. Kromě toho byl Motyka členem Polsko-ukrajinského fóru historiků ze strany IPN (už za vlády PiS).

Z ukrajinské strany základním zdrojem s interpretacemi Volyňského masakru je výzkum Volodymyra Vjatrovyče (*Druhá polsko-ukrajinská válka 1942-1947*), která však byla napsána v rámci Centra pro zkoumání osvobozenického hnutí, který v té době nebyl podporován UINP. Vzhledem k tomu, že v roce 2014 byl Vjatrovyč jmenován ředitelem UINP a byla vydána jeho kniha *Za články „Volyni-43“* (ukr. *За листуваннями «Волині-43»*), která je populárně-vědeckým přepracováním Druhé polsko-ukrajinské války. Kromě toho byl Vjatrovyč na čele ukrajinské delegace Polsko-ukrajinského fóru historiků, počítáme jeho výzkum za oficiální ukrajinskou interpretaci volyňských událostí.

V této části bude provedeno porovnání, výsledkem kterého budou zaprvé vyčleněny společné body, pokud vůbec takovéto body existují. Dále budou rozebrány

¹⁷⁶ Ibid., 150-154

odlišné a problematické body, které jsou předmětem diskuze mezi Poláky a Ukrajinci. Následuje tomu analýza interpretací jedné strany druhou, a na jaké sporné body nejostřeji reaguje opačná strana. Dokončovat tuto kapitolu bude role Volyňského masakru ve vzájemných vztazích mezi IPN a UINP.

4.3.1. Společné body

Mezi polskými a ukrajinskými interpretacemi je velmi málo společných bodů. Po nastudování materiálů článků a konferencí, přišli jsme k závěrům, že společné body v interpretacích nejsou. Ve veškerých aspektech jsou verze a kauzalita uváděné stranami buď odlišné, nebo naprosto opačné. To, že to byl ostrý a složitý konflikt v mnoha dimenzích mezi polským a ukrajinským obyvatelstvem, uznávají obě strany. Byl to konflikt v náboženské (pravoslavní proti katolíkům¹⁷⁷), sociální (polský pán – ukrajinský rolník) a politické dimenzi (válka za území). Přítomnost výše uvedeného konfliktu uznávají jak polští, tak i ukrajinští historici, o čemž lze soudit z drtivé většiny publikace na volyňské téma.

4.3.2. Odlišné body

Co se týče odlišností, tak rozdíly jsou ve veškerých bodech. Začali bychom srovnání odlišností z časového a teritoriálního vymezení (širší ukrajinské vs. užší polské), které prosazují IPN a UINP, o čem již krátce bylo zmíněno v předchozí podkapitole. Dále bude rozebrán charakter účastníků (UPA vs. AK) Volyňského masakru a polsko-ukrajinského konfliktu prizmatem ústavů paměti národa. Ukončili bychom porovnání komparací všeobecného charakteru konfliktu a (ne)souměrností viny odpovědnosti (vzájemná odpovědnost vs. „kat-oběť“).

Časové a teritoriální vymezení. Klíčovým kamenem úrazu pro historiky je vymezení konfliktu. Od začátku 21. století na Ukrajině jsou prosazovány názory, že Volyňský masakr je pouze součástí širšího polsko-ukrajinského ozbrojeného konfliktu, který vypukl v roce 1918 na pozadí rozpadu Habsburské monarchie. Právě tehdy poprvé v moderních dějinách došlo k otevřeným zbrojním střetům mezi Poláky a Ukrajinci. Právě kvůli tomu ukrajinská strana vymezuje začátek konfliktu, jehož součástí je Volyňský masakr, od roku 1918.¹⁷⁸ Kupodivu není v tomto výkladu žádná zmínka ani o společných polsko-ukrajinských výpravách proti bolševikům, ani o podpoře Piłsudské

¹⁷⁷ В'ятрович, Володимир, *За лапштунками "Волині-43"...*, 41-44

¹⁷⁸ В'ятрович, Володимир, *Друга польсько-українська війна...*, 46-50

hlavy direktoriátu UNR Simona Petljury, ani o Varšavské smlouvě mezi II RP a UNR o uznání polských nároků na Halič a západní Volyň.

Následující polská nadvláda byla vnímána jako okupační a nepřátelsky zaměřená proti ukrajinskému režimu. Se začátkem 2. světové války a připojením Haliče a Volyně do Sovětského svazu došlo k aktualizaci statusu quo, které bylo přerušeno nápadem nacistické Třetí říše na Sovětský svaz. Výsledkem čeho vypukl nový polsko-ukrajinský konflikt, známý na Ukrajině jako druhá polsko-ukrajinská válka, která trvala od roku 1942 do roku 1947, čili od prvních zbrojních střetů (na Podlesí a Chelmsku) až do akce „Visla“, výsledkem které Ukrajinci byli odsunuti z východního území poválečného Polska. Z teritoriálního hlediska ukrajinská strana zkoumá konflikt na veškerých etnických ukrajinských územích v rámci meziválečného Polska. Podle názorů Vjatrovyče první náznaky konfliktu byly na Podlesí a Chelmsku, kde Poláci začali provádět rozmanité protiukrajinské akce, v jejichž důsledku došlo ke střetům a prvním úmrtím.¹⁷⁹

Vlivní polští historici odmítají uznat ukrajinská vymezení jako příliš široká. Časově je Volyňský masakr vymezován intervalem 1943-1947, tj. vztažným bodem je únor 1943, kdy na Volyni poprvé došlo ke zničení prvních polských vesnic.¹⁸⁰ Konec konfliktu, podle polské strany, nastoupil po provedení akce „Visla“, která zbavila UPA podpory na územích Podlesí a Chelmska v důsledku přesídlení etnicky ukrajinského obyvatelstva na západ poválečného Polska. Teritoriálně se polská strana zaměřuje hlavně na území Kresů (východní Malopolsko a Volyň), a převážně se nemluví o protipolských akcích let 1941-1941. Mladší polští historici (Motyka, Hryciuk, Sowa) rozšiřují teritoriální vymezení a začínají také zkoumat odvetné akce polského podzemí proti Ukrajincům na územích Podlesí a Chelmska. Nutné ale je podotknout, že zkoumají pouze odvetné polské akce proti Ukrajincům, jelikož události 1941-1942 nejsou rozebírány v tomto konceptu.

Charakter účastníků. Co se týče účastníků, polská a ukrajinská strana také nemohou dosáhnout kompromisu. Ukrajinský pokus porovnat AK s UPA stále vyvolává ostrý odpor IPN.¹⁸¹ Dle názorů UINP, UPA plní veškeré podmínky Haagské úmluvy, aby byla uznána jako plnoprávný účastník konfliktu. UPA stejně jako i AK měla za hlavní cíl

¹⁷⁹ Ibid., 86-101

¹⁸⁰ Мотика, Гжегож, *Від Волинської різанини до операції «Вісла»...*, 67-76

¹⁸¹ „Stanowisko IPN w związku z ostatnimi wypowiedziami byłego prezydenta Ukrainy Wiktora Juszczenki“, Instytut Pamięci Narodowej. Accessed 27 July 2018. <https://ipn.gov.pl/pl/dla-mediow/komunikaty/42454,Stanowisko-IPN-w-zwiazku-z-ostatnimi-wypowiedziami-bylego-prezydenta-Ukrainy-Wik.html>

obnovení státnosti, měla vojenskou hierarchii, subordinaci, štáby, vrchní velení, insignii a otevřeně nosili zbraně.¹⁸² Pokusem srovnat UPA s AK se ukrajinská strana chystá ztotožnit dvě para-militární formace, aby UPA byla rehabilitována a nebyla vnímána jako teroristická organizace. Také, pokud UPA je podle Vjatrovyče uznána za plnoprávného účastníka konfliktů, měla by být UPA odsouzena a odpovídat za spáchané válečné zločiny (Volyňský a Haličský masakr), jako kdysi byly odsouzeny Wehrmacht a SS. Zatím ale technickou odpovědnost za spáchané zločiny nese nacistická Třetí říše jako okupační moc. Z toho všeho lze usoudit, že z jedné strany se ukrajinští historici (Vjatrovyč, Patryljak) chystají prokázat, že UPA byla plnoprávným účastníkem konfliktu, ale z jiné strany neuznávají válečné zločiny, spáchané UPA proti civilistům.

Polská strana kategoricky odmítá takovýto ukrajinský postoj, a stále zdůrazňuje, že AK a UPA jsou naprosto odlišnými formacemi s různými cíli. AK je vnímána jako součást polských ozbrojených sil, podřízena legální a uznané exilové polské vládě v Londýně, která válčí proti Třetí říši a jejím satelitům. Obecně se zdůrazňuje, že AK zachovávala nadstranický charakter a byla loajální vůči vládě bez ohledu na stranické atributy, bez ohledu na krajně pravicovou UPA, která byla stranickým nástrojem fašistické OUN – jednoho z mnoha ukrajinských proudů.¹⁸³ Na rozdíl od AK, OUN je obviňována ve spolupráci s nacistickou okupační správou. UPA je zodpovědná za genocidu cca 100 tis. Poláků (včetně nezbrojených civilistů, z nichž většinu tvořili děti, ženy a senioři) na území východních Kresů.¹⁸⁴

Charakter konfliktu. UINP prosazuje narativ, že druhá polsko-ukrajinská válka byla logickým prodloužením války let 1918-1919, tj. je zdůrazněn její národně-osvobozenecký a povstalecký charakter.¹⁸⁵¹⁸⁶ Podobný přístup ospravedlňuje veškerou činnost nacionalistických organizací, především UVO a OUN, v meziválečném Polsku. Dle tohoto východiska OUN je národně-osvobozeneckým hnutím, cílem kterého bylo obnovení ukrajinské státnosti a nezávislosti, nikoliv teroristickou separatistickou organizací. Teroristické útoky, spáchané OUN v meziválečném období, byly odvetnými akcemi na polské represe. S vypuknutím války polský stát ztratil své nároky na etnická ukrajinská území, kvůli čemu fakticky válka mezi polskými a ukrajinskými formacemi začala mít výrazný osvobozenecký charakter. Zajímavé je i to, že slova „genocida“ a

¹⁸² В'ятрович, Володимир, *Друга польсько-українська війна...*, 34

¹⁸³ Motyka, Grzegorz, *Wołyń , '43...*, 151

¹⁸⁴ „Stanowisko IPN w związku z ostatnimi wypowiedziami byłego prezidenta...”

¹⁸⁵ В'ятрович, Володимир, *Друга польсько-українська війна...*, 41

¹⁸⁶ В'ятрович, Володимир, *За лаптунками "Волині-43"...*, 14-15

„etnické čistky“ jsou v dílu Vjatroviče použity v uvozovkách a zdůrazňuje to, že je „koncepte genocidy“ založena na padělkách dokladů OUN-UPA, které nikdy neexistovaly.¹⁸⁷

Polský IPN popírá a všelijak kritizuje tento postoj z několika příčin. Zaprvé, konflikt na Haliči a Volyni je brán jako občanská válka, neboť západní spojenci neuznali rozdělení Polska mezi nacistickým Německem a Sovětským svazem v září 1939, kvůli čemuž Polský stát nárokoval na anektované Sovětským svazem území východní Haliče a Volyně.¹⁸⁸ Zadruhé, IPN postupně popírá tézi o národně-osvobozeneckém charakteru války OUN-UPA, jelikož OUN-UPA byla stranickou organizací nacistického typu, která měla za cíl nejenom nezávislost Ukrajiny, ale úplné očištění těchto území od neukrajinského prvku, na rozdíl od jiných ozbrojených ukrajinských formací, jako např. paramilitární formace Poliská Sič Bulby Borovce, který odmítal uspořádat etnické čištění na Volyni.¹⁸⁹

(Ne)symetrie viny. Jiným kamenem úrazu je otázka symetrie viny a odpovědnosti. UINP všelijak podkresluje, že polsko-ukrajinský konflikt na Volyni byl válkou, co předpokládá stejnou odpovědnost UPA a AK za veškeré spáchané zločiny. Ukrajinská strana zdůvodňuje své názory definicí německého historika Helmuta Königa, která zní, že bojové akce jsou vyznačovány symetrií mezi oběma stranami (AK a UPA), když vojáci nejen vraždí své nepřátele, ale i riskují být zabitými. Co je důležitější, tak tento princip vztahuje i na armády, které porušují válečná pravidla (rozdělení na civily a kombatanty). Takováto symetrie chybí v případech genocidy, kde se jedna strana (oběť) nebrání před druhou (katem).¹⁹⁰ Jako odpověď za Volyň 1943 Ukrajinci obviňují Poláky z etnických čištění na Podlesí a Chelmsku, tj. v tom vojenském konfliktu měly místo oboustranné etnické čistky. Takový postup ukrajinské strany, podle Motyky, svědčí o tom, že tam chtějí uniknout jednoznačného hodnocení banderovských zločinů.¹⁹¹ Ještě zajímavým je to, že v debatách o charakteru masakru většina polských a ukrajinských historiků uvádí příklady genocidy v Rwandě a Bosně. Tímto způsobem unikají srovnání volyňských událostí 1943 s Holokaustem, jenž byl nejtragičtější genocidou v dějinách

¹⁸⁷ Ibid., 271

¹⁸⁸ Мотика, Гжегож, *Від Волинської різанини до операції «Вісла»...*, 44-45

¹⁸⁹ Motyka, Grzegorz, *Wołyń , '43...*, 51

¹⁹⁰ В'ятрович, Володимир, *Друга польсько-українська війна...*, 35

¹⁹¹ Мотика, Гжегож, *Від Волинської різанини до операції «Вісла»...*, 288-291

lidstva, a na kterém se mj. podílely jak Poláci (pogrom v Jedwabném), tak i Ukrajinci (ukrajinské Hilfspolizei a eliminace cca 200 tis. Židů).¹⁹²

Polští historici a IPN kategoricky popírají podobné ukrajinské názory, hlavně z důvodu chápání Volyni 1943 jako aktu genocidy proti civilnímu obyvatelstvu. Kvůli tomu IPN stále zdůrazňuje, že odpovědnost AK a UPA není symetrická, neboť na územích Volyni a Haliče v roce 1943 nebyly skoro žádné jednotky AK. Pouze kruté zločiny, které byly spáchány UPA proti polskému obyvatelstvu, vyvolaly nutnost vytvořit 27. pěší divize AK na Volyni.¹⁹³ Veškeré ukrajinské pokusy prosadit koncept symetrické viny a odpovědnosti automaticky staví znaménko rovnosti mezi UPA a AK, s čím kategoricky nesouhlasí jak IPN, tak i polské obyvatelstvo.¹⁹⁴

Jiná příčina, proč IPN popírá ukrajinské snahy dovést symetrii viny, vychází z charakteru Volyňského zločinu. Polská strana všelijak zdůrazňuje, že AK bojovala proti okupantům v hranicích meziválečného Polska, nikoliv proti vlastním občanům (občanům II RP). Kromě toho AK a polská strana nikdy neměly v plánu eliminovat menšiny nebo provádět etnická čištění. Občas se stávaly střety mezi AK a menšinovými jednotkami, ale nosily pouze bojový charakter, nikoliv etnický. Kvůli tomu IPN popírá ukrajinské ideje o kompromisu typu „prosíme o prominutí a promíjíme“, neboť v této formuli je symetrie viny AK a UPA. Případ odmítnutí tohoto principu není pro IPN unikátní, jelikož v devadesátých letech trvala mezi Polskem a Německem debata ohledně formulací principu smíření.¹⁹⁵

Jak polská, tak i ukrajinská interpretace vzájemně působí jedna na druhou a téma Volyně 1943 stále hraje výraznou roli v politice paměti jak v Polsku, tak i na Ukrajině. O Volyni se mluví, ale je zkoumána v odlišných kontextech, o kterých již bylo zmíněno výše. Obě dvě strany prosazují své vlastní narativy Volyňského masakru, a v nynější chvíli nevidíme možnosti docházení ke kompromisu, jelikož to téma je výrazně politizováno v Polsku a na Ukrajině. Přijetím novelizace polského zákona o IPN o trestním stíhání za zpochybňování banderovských zločinů byl ukončen polsko-ukrajinský fór historiků, který se pomocí historické debaty chystal dosáhnout relativního kompromisu a pomocí historických argumentů donutit ustoupit opačnou stranu.

¹⁹² Снайдер, Тімоті, *Перетворення націй...*, 197

¹⁹³ Klimecki, Michał, „Walki 27 Wołyńskiej Dywizji Piechoty AK z UPA na tle całego szlaku bojowego dywizji“, in *Antypolska akcja OUN-UPA 1943-1944 : fakty i interpretacje*, ed. Grzegorz Motyka, and Dariusz Libionka. (Warszawa : Łódzka Drukarnia Dziełowa SA, 2002), 19-32

¹⁹⁴ Motyka, Grzegorz, *Wołyń , '43...*, 224

¹⁹⁵ Nijakowski, Lech, *Polska polityka pamięci...*, 214

4.3.3. Role Volyňského masakru ve vzájemných vztazích

Volyňské téma je jedním z hlavních ve vzájemných vztazích IPN a UINP. Oba dva ústavy vytvořily polsko-ukrajinský fór historiků, kde badatelé řešili složité otázky minulosti. Vjatrovyč uvažuje, že na fóru ukrajinská strana přesvědčila své polské kolegy k projednávání Volyňského masakru v širší časové a teritoriální perspektivě, tj. se zařazením prvních střetů za vypuknutí války na území nejen Volyně, ale i Haliče, Podlesí a Chełmské zemi. Na posledním fóru, který se konal v ukrajinských Čerkasech, byly hlavním tématem „události v Chełmské zemi v letech 1942-44 v kontextu Volyňského zločinu“, jestli (ne)jsou příčinou protipolských akcí na Volyni.¹⁹⁶ Toto téma bylo nabídnuto Ukrajinským ústavem paměti národa a bylo přijato polským IPN.

Počínaje od prvního fóru hlavními tématy byly různé aspekty volyňského masakru. Byla projednána činnost polského a ukrajinského podzemí na území dnešní západní Ukrajiny¹⁹⁷ a samotný Volyňský zločin.¹⁹⁸ Z ohledu tématu můžeme tvrdit, že oba dva ústavy paměti národa chápou význam Volyňského masakru a rozumí nutnosti vyřešení tohoto historického problému v dohledné době. Od zimy 2018 se ale fóry nekonají kvůli polskému zákonu, o kterém již bylo zmíněno v předchozích kapitolách. Otázkou je, jestli spolupráce mezi IPN a UINP na volyňské téma bude prodloužena buď v rámci obnovení fóru, nebo v nějakém novém formátu.

Závěr

Práce si kladla za cíl zmapovat dominující na dnešní Ukrajině a v Polsku modely kolektivní paměti a historické narativy Volyňského masakru, osvětlit a porovnat polský a Ukrajinský ústav paměti národa, neboť jsou hlavními nástroji pro realizaci státní politiky paměti. Bylo pokoušeno provést srovnání polských a ukrajinských interpretací Volyňského masakru, které v poslední době jsou prosazovány na Ukrajině a v Polsku pomocí ústavů paměti národa. Snažili jsme se odpovědět na následující výzkumné otázky: Jaké jsou dominující modely kolektivní paměti na dnešní Ukrajině a v Polsku? Čím se liší jejich historické narativy? Které z nich a proč jsou prosazovány na státní úrovni pomocí ústavů paměti národa? Proč vznikly polský a ukrajinský ústav, a do jaké míry jsou tyto dva ústavy, jejich úkoly, funkce a struktura podobné? Jaké mají IPN a UINP

¹⁹⁶ „V Polsko-Ukraińskie Forum Historyków – Czerkasy (Ukraina), 19-22 października 2017“, *Páté polsko-ukrajinské fórum historiků...*

¹⁹⁷ „Polsko-Ukraińskie Forum Historyków“, *Druhé polsko-ukrajinské fórum historiků ve Varšavě...*

¹⁹⁸ „III Polsko-Ukraińskie Forum Historyków – Kijów (Ukraina), 24-27 października 2016“, *Třetí polsko-ukrajinské fórum historiků v Kyjevě...*

postupy v interpretacích nejtragičtějšího bodu moderních polsko-ukrajinských dějin (Volyňského masakru) na pozadí trvajících konfliktů paměti? Jaké místo v jejich agendě má masakr ve srovnání s jinými historickými tématy?

Teoretickým východiskem této diplomové práce byla literatura týkající se politiky paměti, historického narativu a kolektivní paměti. Východiskem praktické části byly polské a ukrajinské právní akty, které regulují státní politiku paměti pomocí ústavů paměti národa, jako nejuživnější instituce pro prosazování potřebného výkladu minulosti. Důležitou role jako zdrojové základny hrály oficiální stránky IPN a UINP, jejich profily na Facebooku a kanály na YouTube. V poslední kapitole byl výzkum založen na odborných článcích, knihách polských a ukrajinských badatelů na téma Volyňského masakru a rozhovoru s ředitelem UINP Vjatrovyčem.

Přišli jsme k závěrům, že v Polsku a na Ukrajině spoluexistuje několik konkurenčních kolektivních pamětí, které jsou občas v konfliktu mezi sebou. Nejviditelnější je ten konflikt na Ukrajině, kde se dají vymezit dvě dominující komunity paměti s naprosto odlišným výkladem minulosti. Následuje tomu historická diskontinuita na Ukrajině, kde je politika paměti stále závislá na politické situaci, a mění se po nástupu nového prezidenta a změně vládního kurzu. V polském případě do roku 2005 byly náznaky určité kontinuity, ale za funkčního období prezidenta Lecha Kaczyňského a první vlády PiS paměť začala být využívána jako politický nástroj, politika paměti začala být závislá na narativech PiS, kvůli čemuž teď v Polsku je historická diskontinuita (přehodnocení výsledků kulatého stolu 1989 a role Lecha Wałęsy jako jeho garanta), není však ta diskontinuita tak fundamentální a radikální jako v ukrajinském případě. Ústavy paměti národa v Polsku a na Ukrajině jsou hlavními nástroji pro realizaci státní politiky paměti v obou dvou zemích, ale nehledě na stejný název, instituce, jejich úkoly a zadání, se výrazně liší, i když ukrajinský ústav byl založen na vzoru polského.

Na základě literatury a rozhovoru byly prozkoumány postupy IPN a UINP ohledně interpretací Volyňského masakru. Podle získaných informací jsme vymezili dva trochu odlišné koncepty (tradicionalisti vs. revizionisti) z polské strany, které ale vzájemně na sebe působí. Během času však došlo k tomu, že na základě dvou konceptů vznikl nový, který má rysy jak tradicionalistické, tak i revizionistické školy. Zjistili jsme si, ve kterých prvcích se tyto dvě koncepce lišily, hned po této komparaci jsme popsali hlavní rysy nové integrální interpretace, kterou prosazuje a uplatňuje IPN na státní úrovni. V případě UINP žádný „pluralismus“ interpretací neexistuje, neboť: UINP je relativně mladý ústav, který existuje v dnešní podobě pouze čtyři roky; UINP má některé vlastnosti politického

nástroje, protože je podřízený úřadu vlády. Pomocí rozhovoru s ředitelem UINP a nastudování literatury na volyňská témata jsme si zjistili oficiální ukrajinské interpretace.

Provedli jsme analýzu místa Volyňského masakru v agendě IPN a UINP, po které jsme přišli k závěrům, že masakr má odlišnou roli u ukrajinského a polského ústavu. Na Ukrajině je UINP především zaměřen na popularizaci některých témat, která se počítají za důležitá. Volyňský masakr mezi nimi patří jen částečně jako součást dějin UPA a „druhé polsko-ukrajinské války“. Téma UPA je pro UINP jednou ze základních, mezi kterými patří také i Ukrajinská revoluce 1917-1921, Hladomor a stalinské represe. V případě IPN má Volyňský masakr čím dál tím víc důležité místo a má stejný význam jako Katyňský masakr 1940, nacistické zločiny na území Polska a disidentské hnutí.

Provedli jsme porovnání ústavních interpretací a pokoušeli jsme vymezit společné a odlišné body. Podle našich předpokladů jsme našli pouze jeden společný bod, a právě chápání charakteru konfliktu na Volyni jako národnostně-politického. Ve všech jiných sférách se názory a výklady IPN a UINP výrazně liší, což bylo názorně doloženo v práci, na základě analýzy dvou interpretací. Nejdůležitějšími problémy, na kterých se nemohou dohodnout dva ústavy, jsou časové a teritoriální vymezení, otázka symetrie viny a odpovědnosti, vyrovnání statusu polských (AK) a ukrajinských (UPA) vojenských jednotek – účastníků konfliktu.

Obě dvě strany nechystají najít relativní kompromis, a nedělají vstřícné kroky, spíše naopak: na Ukrajině OUN a UPA jsou uznány za bojovníky pro ukrajinskou státnost a UINP všelijak téma UPA popularizuje. V Polsku je Volyňský masakr oficiálně uznán Senátem jako genocida polského národa spáchaný ukrajinskými nacionalisty. Nová novelizace zákona o IPN, která zavedla trestní stíhání za zpochybňování „banderovských zločinů let 1925-1950“ ukončila dialog mezi ukrajinskými a polskými historiky (polsko-ukrajinský fór historiků), který existoval pod patronátem IPN a UINP.

Práce ukázala, že se polský a ukrajinský ústav orientuje na některou dominující komunitu paměti, prosazují její historické narativy při realizaci státní politiky paměti. Provedené srovnání však zdůraznilo, že ústavy jsou asymetrické a mají odlišné úkoly, strukturu a podřízenost. Polský IPN je mnohem víc fundamentálnějším základem na rozdíl od komorního UINP. Volyňský masakr, jak bylo zjištěno, má odlišné místo v agendě ústavů a je zkoumán z různých hledisek, jelikož UINP chápe masakr jako součást širšího polsko-ukrajinského konfliktu (druhá polsko-ukrajinská válka), který je výsledkem polsko-ukrajinského konfliktu na pozadí dezorganizace Rakouska-Uherska. IPN naopak vymezuje samotný Volyňský masakr ve zvláštní a ojedinělý případ, který je

interpretován ne jinak než zplánovaná genocida za účelem eliminace polské menšiny. Oba dva ústavy se na slovech chystají překonat trvajícím konflikt paměti, ale fakticky pokračují uplatňovat opačné činy. V důsledku přijetí polského zákona o trestním stíhání za zpochybňování zločinů OUN-UPA (včetně Volyňského masakru) veškeré viditelné kontakty mezi IPN a UINP jsou přerušeny na dobu neurčitou. Nyní ani v IPN, ani v UINP není jasné, jak bude pokračovat dialog mezi ústavami a k jakým kompromisním výsledkům (pokud vůbec jsou) mohou přijít polská a ukrajinská strana na cestě k historickému smíření.

Summary

The aim of the thesis was to compare Polish and Ukrainian Institutes of National Remembrance, analyse Polish and Ukrainian dominant models of the collective memory and historical narratives of the massacre of Poles in Volhynia and Eastern Galicia in 1943. Although substantial part of this thesis was devoted to the massacre interpretations given and promoted by Institutions. Analysis has defined dominant models of the collective memory in Ukraine and Poland, and has compared the measure of historical (dis)continuity in two countries.

The thesis has reached the conclusion that there are some competitive collective memories in Poland and Ukraine, which are in conflict with each other because of some points. The most visible these conflicts are the Ukrainian case. It can be argued that today there is historical discontinuity in both countries, in Ukraine there has not been noticed any historical continuity, in Poland there were some attributes of relative continuity before Lech Kaczyński presidency and the first cabinet of the Law and Justice. However, the measure of the historical discontinuity is not as high as in Ukraine.

This thesis has proved that two institutes are rather different to each other, in a row of characteristics, such as tasks, assignments and authorities. The Polish Institute (IPN) is more autonomous unit regulated by the Parliament unlike the Ukrainian one (UINP), which do not have any type of autonomy and its functioning depends on the Ukrainian government. The IPN has the investigation department, where are current historical crimes against Poles and Poland are under investigation. The IPN is also responsible for the lustration process and public release of former State Security archives. The Ukrainian Institute does not have neither of these authorities, notwithstanding it was founded on Polish patterns.

It was also showed in thesis that the role the massacre of Poles in Volhynia and Eastern Galicia 1943 and its place in institutions agenda differs in Poland and Ukraine. In Poland, there are two concepts of the massacre interpretations (traditionalists vs. revisionists) which are interdependent. It can be argued, that now there exists one dominant concept, having features of both interpretations. In the case of the UINP, there has never been any “pluralism” of the massacre interpretations. The massacre has an important place in the IPN’s agenda, equitable to the Katyn massacre and Nazi crimes. The Ukrainian Institute researches and describes the Volhynia massacre as the part of a broad ethical, political and social conflict between Poles and Ukrainians, which is a bit less important for Ukraine than other historical tragedies and traumas such as Great Famine 1933 and Stalin repressions.

There are divergent renderings of the massacre according to the most part of points. Sticking points are nearly in all aspects: timeline, causality, territory, eventual symmetry of a guilt, equalisation of Polish (AK) and Ukrainian (UPA) paramilitary units. Both sides have voiced their ambitions to strike a compromise, but in reality, they are acting in an opposite way. In Ukraine, UPA veterans have been declared as “fighters for the Ukrainian independence” and in Poland, the massacre itself was declared as the genocide of Poles. Recently there had been adopted new amendments to Polish laws, which introduced criminal prosecuting for denial of so called “Banderist crimes 1925-1950”. This amendment has officially finished the dialogue between the IPN and the UINP on the issue of the massacre of Poles in Volhynia and Eastern Galicia. This dialogue on the level of the Institutes of National Remembrance was held for the last 3 years and it is still not clear, if there are going to be any consultations between two sides about the solution of this historical conflict.

Použitá literatura

Primární prameny

- „Pierwsze obrady Polsko-Ukraińskiego Forum Historyków – Kijów, 2–4 listopada 2015“, *První polsko-ukrajinské fórum historiků v Kyjevě*. Accessed 27 July 2018. <https://ipn.gov.pl/pl/nauka/polsko-ukrainskie-forum/24523,Pierwsze-obrady-Polsko-Ukrajinskiego-Forum-Historykow-Kijow-24-listopada-2015.html>
- „W Warszawie odbyło się drugie posiedzenie Polsko-Ukraińskiego Forum Historyków – 14–15 marca 2016“, *Druhé polsko-ukrajinské fórum historiků ve Varšavě*. Accessed 27 July 2018. <https://ipn.gov.pl/pl/nauka/polsko-ukrainskie-forum/24525,W-Warszawie-odbylo-sie-drugie-posiedzenie-Polsko-Ukrajinskiego-Forum-Historykow-1.html>
- „III Polsko-Ukraińskie Forum Historyków – Kijów (Ukraina), 24-27 października 2016“, *Třetí polsko-ukrajinské fórum historiků v Kyjevě*. Accessed 27 July 2018. <https://ipn.gov.pl/pl/nauka/polsko-ukrainskie-forum/37050,III-Polsko-Ukrajinskie-Forum-Historykow-Kijow-2427-pazdziernika-2016.html>
- „IV Polsko-Ukraińskie Forum Historyków – Kraków, 27–29 marca 2017“, *Čtvrté polsko-ukrajinské fórum historiků v Krakově*. Accessed 27 July 2018. <https://ipn.gov.pl/pl/nauka/polsko-ukrainskie-forum/39370,IV-Polsko-Ukrajinskie-Forum-Historykow-Krakow-2729-marca-2017.html>
- „V Polsko-Ukraińskie Forum Historyków – Czerkasy (Ukraina), 19-22 października 2017“, *Páté polsko-ukrajinské fórum historiků v Čerkasech*. Accessed 27 July 2018. <https://ipn.gov.pl/pl/nauka/polsko-ukrainskie-forum/42311,V-Polsko-Ukrajinskie-Forum-Historykow-Czerkasy-Ukraina-1922-pazdziernika-2017.html>
- „Instytut Pamięci Narodowej“, *Oficiální profil IPN na Facebook*. Accessed 27 July 2018. <https://www.facebook.com/ipngovpl/>
- „Instytut Pamięci Narodowej“, *Oficiální webové stránky IPN*. Accessed 27 July 2018. <https://ipn.gov.pl>
- „IPNtvPL“, *Oficiální kanál IPN na Youtube*. Accessed 27 July 2018. <https://www.youtube.com/user/IPNtvPL>
- „Oświadczenie IPN w sprawie stanowiska Ukraińskiego Instytutu Pamięci Narodowej – 7 lutego 2018“, Instytut Pamięci Narodowej. Accessed 27 July 2018. <https://ipn.gov.pl/pl/aktualnosci/46846,Oswiadczenie-IPN-w-sprawie-stanowiska-Ukrajinskiego-Instytutu-Pamieci-Narodowej-7.html>

- „Připomenutí památky úmyslně vyvolaného Velkého hladomoru na Ukrajině v letech 1932–1933“, *Usnesení Evropského parlamentu ze dne 23. října 2008 č. RC-B6-0571/2008*. Accessed 27 July 2018
<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2008-0523+0+DOC+XML+V0//CS&language=CS>
- „Publikacje Instytutu Pamięci Narodowej“, *Oficiální internetové knihkupectví IPN*. Accessed 27 July 2018. <https://ipn.poczytaj.pl>
- „Stanowisko IPN w związku z ostatnimi wypowiedziami byłego prezydenta Ukrainy Wiktora Juszczenki“, Instytut Pamięci Narodowej. Accessed 27 July 2018. <https://ipn.gov.pl/pl/dla-mediow/komunikaty/42454,Stanowisko-IPN-w-zwiazku-z-ostatnimi-wypowiedziami-bylego-prezydenta-Ukrainy-Wik.html>
- „Śledztwa w toku“, *Činné vyšetřování IPN, kde je ukázáno, že činnosti OUN-UPA měly charakter genocidy*, Accessed 27 July 2018. <https://ipn.gov.pl/pl/sledztwa/sledztwa/oddzialowa-komisja-w-lu/31545,Sledztwa-w-biegu.html>
- „Ukrainian Institute“ of National Remembrance“, *Oficiální kanál UINP na Youtube*. Accessed 27 July 2018.
<https://www.youtube.com/channel/UCv7GvZiPMU7OWZdPkmeH3Qw>
- Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 22 lipca 2016 r. w sprawie oddania hołdu ofiarom ludobójstwa dokonanego przez nacjonalistów ukraińskich na obywatelach II Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1943-1945. (Poz. 726). In: Monitor Polski: Dziennik Urzędowy Rzeczypospolitej Polskiej, dnia 29 lipca 2016 r. Accessed 27 July 2018.
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WMP20160000726>
- Ustawa z dnia 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu. (Poz. 1575). In: Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, dnia 19 grudnia 1998 r. Accessed 27 July 2018.
<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19981551016>
- „Wystawy“, *Archiv veškerých výstav IPN*. Accessed 27 July 2018.
<https://ipn.gov.pl/pl/edukacja-1/wystawy?ida%5B3%5D=126&szukaj=Szukaj>
- „Декомунізація“, *O dekomunizačních zákonech na oficiálních stránkách UINP*. Accessed 27 July 2018. <http://www.memory.gov.ua/page/dekomunizatsiya-0>

- „Документи з відзначення 60-ї річниці трагічних подій на Волині 1943 року (звернення, заяви, листи)“, *Воєнна історія* 3-4 (2003). Accessed 27 July 2018. http://warhistory.ukrlife.org/3_4_03_2.htm
- Додаток №3 «Розподіл видатків Державного бюджету України на 2018 рік» до Закону України «Про Державний бюджет України на 2018 рік» (№2246-VIII). In: *Відомості Верховної Ради*, 2018, №3-4, ст. 26. Accessed 27 July 2018. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2246-19?test=dCCMfOm7xBWMBKKEEZihj5gOEHl4Xks80msh8Ie6>
- „Заява Українського Інституту Національної Пам'яті щодо неможливості продовження роботи українсько-польського форуму істориків в попередньому форматі у зв'язку із змінами до закону про Інститут Національної Пам'яті Республіки Польща“, Український Інститут Національної Пам'яті. Accessed 27 July 2018. <http://www.memory.gov.ua/news/zayava-ukrainskogo-institutu-natsionalnoi-pam-yati-shchodo-nemozhlivosti-prodovzhennya-roboti-u>
- Закон України «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у XX столітті» (№314-VIII). In: *Відомості Верховної Ради*, 2015, №25, ст. 190. Accessed 27 July 2018. <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/314-19?test=4/UMfPEGznhhBKE.Zihj5gOEHl4Xks80msh8Ie6>
- „Петро Порошенко, (22.07.2016)“, *Oficiální reakce prezidenta Porošenka na přijetí usnesení o uznání Volyňského masakru jako genocidy*. Accessed 27 July 2018. <https://www.facebook.com/petroporoshenko/posts/815996781868049>
- Постанова Кабінету міністрів України від 12 листопада 2014 р. «Деякі питання Українського інституту національної пам'яті» (№684). In: *Офіційний вісник України*, 2014, №98 (16.12.2014), ст. 11. Accessed 27 July 2018. <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/684-2014-п>
- Постанова Кабінету міністрів України від 21 грудня 2016 р. «Про створення галузевого державного архіву Українського інституту національної пам'яті» (№1000). In: *Офіційний вісник України*, 2017, №2 (06.01.2017), ст.49. Accessed 27 July 2018. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1000-2016-п?test=4/UMfPEGznhhBKE.Zihj5gOEHl4Xks80msh8Ie6>
- Постанова Кабінету міністрів України від 5 липня 2006 р. «Про затвердження Положення про Українській інститут національної пам'яті» (№927). In:

Офіційний вісник України, 2006, №27 (19.07.2006), ст. 83. Accessed 27 July 2018.

<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/927-2006-п?test=4/UMfPEGznhhBKE.Zihj5gOEH14Xks80msh8Ie6>

„Про Український інститут національної пам'яті“, *Informace o prvním UINP na oficiálních stránkách*. Accessed 27 July 2018.

<http://www.memory.gov.ua:8080/ua/254.htm>

„УІНП оголошує конкурс на посаду керівника архіву“, *Informace o zahájení výběrového řízení na funkci vedoucího HDA UINP*. Accessed 27 July 2018.

<http://www.memory.gov.ua/news/uinp-ogoloshue-konkurs-na-posadu-kerivnika-arkhivu>

„Український Інститут Національної Пам'яті“, *Oficiální profil UINP na Facebook*. Accessed 27 July 2018. <https://www.facebook.com/uinp.gov.ua>

„Український Інститут Національної Пам'яті“, *Oficiální webové stránky UINP*. Accessed 27 July 2018. <http://uinp.gov.ua>

Указ Президента України «Про відзначення 100-річчя від дня народження Романа Шухевича» (№420/2007). In: Офіційний вісник Президента України, 2007, № 7 (22.05.2007), ст. 155. Accessed 27 July 2018.

<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/420/2007>

Указ Президента України «Про вшанування учасників боротьби за незалежність України у ХХ столітті» (№75/2010). In: Офіційний вісник Президента України, 2010, № 5 (05.02.2010), ст. 139. Accessed 27 July 2018.

<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/75/2010?test=4/UMfPEGznhhBKE.Zihj5gOEH14Xks80msh8Ie6>

Sekundární literatura

„Bez Lwowa nie ma narodu polskiego – nowo wybrany senator PiS“, Kresy.pl. Accessed 27 July 2018. <https://kresy.pl/wydarzenia/bez-lwowa-nie-ma-narodu-polskiego-nowo-wybrany-senator-pis/>

„Były dyrektor Muzeum II Wojny Światowej: Byliśmy niewygodni dla PiS. Muzeum zaprzecza ich narracji“, Gazeta.pl Weekend. Accessed 27 July 2018. <http://weekend.gazeta.pl/weekend/1,152121,21992658,byly-dyrektor-muzeum-ii-wojny-swiatowej-bylismy-niewygodni.html>

- „Czarna lista Waszczykowskiego. Szef ukraińskiego IPN nie wjedzie do Polski“, *Dziennik.pl*. Accessed 27 July 2018.
<http://wiadomosci.dziennik.pl/polityka/artykuly/562162,czarna-lista-waszczykowskiego-kto-na-niej-jest-wjazd-do-polski.html>
- Durko, Janusz, „Instytut Pamięci Narodowej 1944-1950“, *Rocznik Warszawski* 34, 34 (2006): 191-213
- Filar, Władysław, „Działania UPA przeciwko Polakom na Wołyniu i w Galicji Wschodniej w latach 1943-1944. Podobieństwa i różnice“, in *Antypolska akcja OUN-UPA 1943-1944 : fakty i interpretacje*, ed. Grzegorz Motyka, and Dariusz Libionka. (Warszawa : Łódzka Drukarnia Dziełowa SA, 2002), 19-32
- Hábl, Jan, *Učit (se) příběhem : Komenského Labyrint a didaktické možnosti narativní alegorie*, (Brno : Host, 2014), 120
- Halbwachs, Maurice, *Kolektivní Paměť*. (Praha : Sociologické nakladatelství, 2009), 290
- Huntington, Samuel P., *Střet civilizací*, (Praha : Rybka Publishers, 2001), 448
- „Ile milionów zginęło? Ofiary II wojny światowej“, *Gazeta Wyborcza*. Accessed 27 July 2018.
http://wyborcza.pl/alehistoria/1,121681,17844725,Ile_milionow_zginelo_ofiary_II_wojny_swiatowej.html
- „Inwentarz archiwalny“, Archiwum IPN: Inwentarz. Accessed 27 July 2018.
<https://inwentarz.ipn.gov.pl/#>
- „IV RP“, *Newsweek Polska*. Accessed 27 July 2018. <http://www.newsweek.pl/polska/iv-rp,24061,1,1.html>
- Illarionov, Andrei, „The Russian Leadership’s Preparations for War, 1999-2008“, in *The Guns of August 2008*, ed. Svante E Cornell., and S. Frederick Starr. (Armonk : M.E.Sharpe, 2009), 49-86
- „Jak powstawał film ‘Wołyń’?“, Fundacja na rzecz filmu Wołyń. Accessed 27 July 2018.
<http://filmwolyn.org>
- „Kara więzienia i grzywna za "polskie obozy śmierci"“, *Rzeczpospolita*. Accessed 27 July 2018. <http://www.rp.pl/Prawo-karne/301269917-Kara-wiezienia-i-grzywna-za-polskie-obozy-smierci.html>
- „Kim jest wyborca PiS i PO? Mohery i lemingi to przeszłość“, *Tajniki Polityki*. Accessed 27 July 2018. <http://tajnikipolityki.pl/kim-jest-wyborca-pis-i-po-mohery-i-lemingi-to-przeszlosc/>

- „Książka IPN: Wałęsa to „Bolek““, TVN24. Accessed 27 July 2018.
<https://www.tvn24.pl/raporty/ksiazka-ipn-walesa-to-bolek,149>
- Karlas, Jan, „Komparativní případová studie“, in *Jak zkoumat politiku : Kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*, ed. Petr Drulák. (Praha : Portál, 2008), 62-91
- Klimecki, Michał, „Walki 27 Wołyńskiej Dywizji Piechoty AK z UPA na tle całego szlaku bojowego dywizji“, in *Antypolska akcja OUN-UPA 1943-1944 : fakty i interpretacje*, ed. Grzegorz Motyka, and Dariusz Libionka. (Warszawa : Łódzka Drukarnia Dzielowa SA, 2002), 19-32
- Kubišová, Zuzana, „Kolektivní paměť a národní identita“, in *Kolektivní paměť : k teoretickým otázkám*, ed. Jiří Šubrt, and Nicolas Maslowski. (Praha : Karolinum, 2014), 82-113
- Kudela-Świątek, Wiktoria, *Miejsca (nie)pamięci : O upamiętnianiu ukraińskiego Wielkiego Głodu z lat 1932-1933*. (Kraków : Księgarnia Akademicka, 2014), 222
- „Macierewicz: Wałęsa to jeden z najgroźniejszych agentów. „To nazwisko jest symbolem zdrady““, Gazeta Prawna. Accessed 27 July 2018.
<http://www.gazetaprawna.pl/artykuly/1057190,macierewicz-walesa-agent.html>
- Maslowski, Nicolas, and Jiří Šubrt, *Kolektivní paměť. K teoretickým otázkám*. (Praha : Karolinum, 2014), 320
- Mędrzecki, Włodzimierz, „Polityka narodowościowa II Rzeczypospolitej a antypolska akcja UPA w latach 1943-1944“, in *Antypolska akcja OUN-UPA 1943-1944 : fakty i interpretacje*, ed. Grzegorz Motyka, and Dariusz Libionka. (Warszawa : Łódzka Drukarnia Dzielowa SA, 2002), 14-18
- Motyka, Grzegorz, and Dariusz Libionka, *Antypolska akcja OUN-UPA 1943-1944 : fakty i interpretacje*, (Warszawa : Łódzka Drukarnia Dzielowa SA, 2002), 166
- Motyka, Grzegorz, *Wołyń , '43*, (Kraków : Wydawnictwo Literackie, 2016), 288
- Nijakowski, Lech, *Polska polityka pamięci : esej socjologiczny*. (Warszawa : Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, 2008), 288
- „Oddziałowa Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Poznaniu – zarys działalności i jej zadania“, Instytut Pamięci Narodowej. Accessed 27 July 2018.
<https://ipn.gov.pl/pl/archiw/dzialalnosc-naukowa-i-p/publikacje-internetowe/32846,Magdalena-Sierocinska-Oddzialowa-Komisja-Scigania-Zbrodni-przeciwko-Narodowi-Pol.html>

- „Otwarcie wystawy Polacy - Ukraińcy 1943-1945. "Antypolska akcja" OUN i UPA Bandery. Rzeź wołyńsko-galicyjska w dokumentach ukraińskich - Warszawa, 10 lipca“, *Výstava IPN o Volyňském masakru prismatem ukrajinských dokladů*. Accessed 27 July 2018. <http://pamiec.pl/pa/kalendarium-1/12590,Otwarcie-wystawy-Polacy-Ukraińcy-1943-1945-quotAntypolska-akcjaquot-OUN-i-UPA-Ba.html>
- „Polska polityka historyczna“, *Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej* 64, 5 (2006): 2-35
- „Pomnik Polaków w Hucie Pieniackiej na Ukrainie został wysadzony“, *Newsweek Polska*. Accessed 27 July 2018. <http://www.newsweek.pl/swiat/pomnik-polakow-w-hucie-pieniackiej-na-ukrainie-zostal-wysadzony,artykuly,403393,1.html>
- „Pomnik UPA w Hruszowicach rozebrany. Ukraińskie MSZ mówi o prowokacji“, *Polskie radio*. Accessed 27 July 2018. <https://www.polskieradio.pl/5/3/Artykul/1758161,Pomnik-UPA-w-Hruszowicach-rozebrany-Ukraińskie-MSZ-mowi-o-prowokacji>
- „Pracownik IPN wyzywał mieszkańców od „swołoczy” i „kanalii”. Jest reakcja Instytutu“, *Newsweek Polska*. Accessed 27 July 2018. <http://www.newsweek.pl/polska/spoleczenstwo/piotr-szubarczyk-z-ipn-obrazal-uczestnikow-spotkania-w-czarnem,artykuly,425844,1.html>
- Patracz, Czesław, and Krzysztof Łada, „Kto zaczął? Polacy i Ukraińcy na Lubelszczyźnie w latach 1941-1943“, in *Antypolska akcja OUN-UPA 1943-1944 : fakty i interpretacje*, ed. Grzegorz Motyka, and Dariusz Libionka. (Warszawa : Łódzka Drukarnia Dzielowa SA, 2002), 19-32
- Riabchuk, Mykola, „Ukraine: One State, Two Countries? With Comments“, *Institut für die Wissenschaften vom Menschen*. Accessed 27 July 2018. <http://www.iwm.at/transit/transit-online/ukraine-one-state-two-countries/>
- Rychlík, Jan, Bohdan Zilynskyj, and Paul Robert Magocsi, *Dějiny Ukrajiny*, (Praha : NLN, 2015), 524
- Siemaszko, Ewa, „Ludobójcze akcje OUN-UPA w lipcu 1943 na Wołyniu“, in *Antypolska akcja OUN-UPA 1943-1944 : fakty i interpretacje*, ed. Grzegorz Motyka, and Dariusz Libionka. (Warszawa : Łódzka Drukarnia Dzielowa SA, 2002), 19-32
- Siemaszko, Władysław, and Ewa Siemaszko, *Ludobójstwo dokonane przez nacjonalistów ukraińskich na ludności polskiej Wołynia : dwa tomy*, (Radzymin : Von Borowiecky, 2000), 1 450

- Siemaszko, Władysław, and Ewa Siemaszko, *Terror ukraiński i zbrodnie przeciwko ludzkości dokonane przez OUN-UPA na ludności polskiej na Wołyniu w latach 1939-1945*, (Wrocław : Stowarz. Upamiętnienia Ofiar Zbrodni Ukraińskich Nacjonalistów, 1998), 41
- Stryjek, Tomasz, „Europejskość Dmytra Doncowa, czyli o cechach szczególnych ideologii ukraińskiego nacjonalizmu“, in *Antypolska akcja OUN-UPA 1943-1944 : fakty i interpretacje*, ed. Grzegorz Motyka, and Dariusz Libionka. (Warszawa : Łódzka Drukarnia Dzielowa SA, 2002), 19-32
- Szacka, Barbara, „Pamięć zbiorowa i wojna“, *Przegląd Socjologiczny* 50, 2 (2000): 11-28
- Szporluk, Roman, „Why Ukrainians Are Ukrainians : Comment on Mykola Riabchuks Articke“, *Institut für die Wissenschaften vom Menschen*. Accessed 27 July 2018. <http://www.iwm.at/uncategorized/why-ukrainians-are-ukrainians/>
- Šubrt, Jiří, Nicolas Maslowski, and Štěpánka Lehmann, „Maurice Halbwachs, koncept rámců paměti a kolektivní paměť“, in *Kolektivní paměť : k teoretickým otázkám*, ed. Jiří Šubrt, and Nicolas Maslowski. (Praha : Karolinum, 2014), 15-31
- „The Historian Whitewashing Ukraine’s Past“, *Foreign Policy: Report*. Accessed 27 July 2018. <https://foreignpolicy.com/2016/05/02/the-historian-whitewashing-ukraines-past-volodymyr-viatrovych/>
- „Ustawa o IPN: PiS wygrał z PiS“, *Rzeczpospolita*. Accessed 27 July 2018. <http://www.rp.pl/Rzad-PiS/180629369-Ustawa-o-IPN-PiS-wygral-z-PiS.html>
- “W budżecie IPN na 2018 r. zaplanowane są środki na nową siedzibę centrali Instytutu“, *Gazeta Prawna*. Accessed 27 July 2018. <http://www.gazetaprawna.pl/artykuly/1098465,nowa-siedziba-centrali-ipn-budzet-2018.html>
- Walusiak, Dariusz, „Wolni w zniewolonym kraju“, *Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej* 136, 3 (2017): 54-61
- Wieliczka-Szarkowa, Joanna, *Czarna księga Kresów*, (Kraków : Wydawnictwo AA, 2011), 475
- „Z Banderą i tego rodzaju demonstracjami Ukraina do Europy nigdy nie wejdzie“, *TVP Info*. Accessed 27 July 2018. <https://www.tvp.info/36263218/z-bandera-i-tego-rodzaju-demonstracjami-ukraina-do-europy-nigdy-nie-wejdzie>
- Андрієвська, Анна, and Олена Халімон, *Люди «сірої зони». Свідки російської анексії Криму 2014 року* (Київ : К.І.С., 2018), 264

- „Бандера и Шухевич остались без звания Героя Украины“, BBC News Русская служба. Accessed 27 July 2018.
https://www.bbc.com/russian/russia/2011/08/110802_bandera_shukhevich_court
- Бондар, Вадим, „Державна політика історичної пам'яті в Україні 1990-2000-х рр.: основні тенденції“, *Історіографічні дослідження в Україні : збірник наукових праць* 23, 23 (2013): 377-400
- Васютин, Юрий, and Екатерина Панова, „Историческая память: институционализация в общественном сознании и в государственной политике“, *Среднерусский вестник общественных наук*. 11, 3(2016): 104-110
- Воляннюк, Ольга, „Політика пам'яті“, in *Національна та історична пам'ять : словник ключових термінів*, ed. Алла Киридон. (Київ : НВЦ «Пріоритети», 2013), 325-329
- В'ятрович, Володимир, *Друга польсько-українська війна 1942-1947*, (Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2012), 368
- В'ятрович, Володимир, *За лаштунками “Волині-43”. Невідома польсько-українська війна*, (Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2016), 304
- „Генконсула отчитали за карту Польши с «присоединённым» Львовом“, Вести.ua. Accessed 27 July 2018. <https://vesti-ukr.com/lvov/119674-genkonsula-otchitali-za-kartu-polshi-s-prisoedinennym-lvovom>
- Горобець, Сергій, and Сергій Бутко, *Хроніки війни більшовиків з українським народом : Голодомор 1932-1933 років на Чернігівщині: виконавці злочину*. (Чернігів : Десна Поліграф, 2016), 184
- Грицак, Ярослав, „Страсті за Львовом“, in *Страсті за націоналізмом: Стара історія на новий лад : Есеї*, Ярослав Грицак. (Київ : Критика, 2011), 103-124
- Грицак, Ярослав, „Тези до дискусії про УПА“, in *Страсті за націоналізмом: Стара історія на новий лад : Есеї*, Ярослав Грицак. (Київ : Критика, 2011), 65-94
- Грицак, Ярослав, „Україна між Сходом і Заходом: стара історія на новий лад“, in *Страсті за націоналізмом: Стара історія на новий лад : Есеї*, Ярослав Грицак. (Київ : Критика, 2011), 279-298
- Грицак, Ярослав, *Нариси з історії України : формування української модерної нації*, 249. Accessed 27 July 2018.
<http://history.franko.lviv.ua/PDF%20Final/Grycak.pdf>
- Грицак, Ярослав, *Страсті за націоналізмом: Стара історія на новий лад : Есеї*, (Київ : Критика, 2011), 350

- Грушевській, Михайло, *Історія України-Руси : Том 1*, (Нью Йорк : Книгоспілка, 1954), 648
- „Динамика ставлення до Голодомору: листопад 2017“, Соціологічна група «Рейтинг». Accessed 27 July 2018. http://ratinggroup.ua/research/ukraine/dinamika_otnosheniya_k_golodomoru_no_yabr_2017.html
- „Донецький суд скасував указ Ющенка про присвоєння Бандері звання Героя“, Радіо Свобода. Accessed 27 July 2018. <https://www.radiosvoboda.org/a/2001219.html>
- Донцов, Дмитро, *Націоналізм*, (Лондон : Українська видавнича спілка, 1966), 363
- „Жириновский: Пришло время отдать запад Украины Польше, Румынии и Венгрии“, Корреспондент.net. Accessed 27 July 2018. <https://korrespondent.net/ukraine/politics/3321281-zhyrynovskiyi-pryshlo-vremia-otdat-zapad-ukrayny-polshe-rumyny-y-venhryy>
- „Інститут національної пам'яті України – «транслятор історичного знання», Радіо Свобода. Accessed 27 July 2018. <https://www.radiosvoboda.org/a/2004290.html>
- „Інститут нацпам'яті пропонує скоротити кількість святкових днів до десяти“, Радіо Свобода. Accessed 27 July 2018. <https://www.radiosvoboda.org/a/news/28920138.html>
- Ковтунович, Тетяна, and Тетяна Привалко, *Майдан від першої особи. 45 історій Революції гідності* (Київ : К.І.С., 2015), 320
- Комлев, Юрий, „Музей как социально-культурный центр региона“, *Теория и практика общественного развития : международный научный журнал*. 21, 3(2011). Accessed 27 July 2018. http://teoria-practica.ru/rus/files/arhiv_zhurnala/2011/3/kulturologiya/komlev.pdf
- Корнєв, Андрій, „Вплив козацтва на формування ідеалів української спільноти“, *Вісник ХДАДМ*. 3, 3(2011): 117-121
- Кучма, Леонид, *Украина – не Россия*, (Москва : Время, 2003), 560
- Лубский, Анатолий, „Нарратив исторический“, in *Теория и методология исторической науки : терминологический словарь*, ed. Александр Чубарьян. (Москва : Аквилон, 2014), 316-318
- „Міф 7. «Золотий вересень» - українці радо вітали прихід радянських військ“, *Українська Друга світова 1939-1945*. Accessed 27 July 2018.

<http://www.wv2.memory.gov.ua/mif-7-zolotyj-veresen-ukrayintsi-rado-vitaly-pryhid-radyanskyh-vijsk/>

- Магочій, Павло-Роберт, *Україна : Історія її земель та народів*, (Ужгород : Видавництво В. Падяка, 2012), 794
- Миллер, Алексей, „Политика памяти в России. Роль негосударственных агентов“, in *Історія, Пам'ять, Політика : Збірник наукових статей*, ed. Георгій Касьянов, and Олександра Гайдай. (Київ : Інститут історії України НАН, 2016), 218-242
- Мотика, Гжегож, *Від Волинської різанини до операції «Вісла» : Польсько-український конфлікт 1943-1947 рр.* (Київ : Дух і літера, 2013), 360
- Неменский, Олег, „От победителя к жертве. Историческая политика постсоветской Украины в отношении памяти о Второй мировой войне“, in *Pamięć i polityka historyczna w stosunkach polsko-rosyjskich*, ed. Stanisław Bieleń, and Andrzej Skrzypek. (Warszawa : Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, 2017), 183-206
- „Підсумки голосування по регіонах України“, *Oficjalni výsledky ukrajinských prezidentských voleb 2004 v každé oblasti*. Accessed 27 July 2018. <http://www.cvk.gov.ua/pls/vp2004/wp0011>
- Плохій, Сергій, *Брама Європи : історія України від скіфських воєн до незалежності*, (Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2018), 432
- „Співробітники Українського Інституту Національної Пам'яті вивчали польській досвід розсекречення архівів“, Український Інститут Національної Пам'яті. Accessed 27 July 2018. <http://www.memory.gov.ua/news/spivrobitniki-ukrainskogo-institutu-natsionalnoi-pam-yati-vivchali-polskii-dosvid-rozsekrechenn>
- Синяков, Сергей, „Украинская история как пространство современного творчества“, *Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка*. 32, 2(2011): 151-158
- Снайдер, Тімоті, *Перетворення націй : Польща, Україна, Литва, Білорусь 1569-1999*, (Київ : Дух і літера, 2016), 464
- „У Львові відбувся марш під гаслом «Місто Львів не для польських панів»“, *Еспресо.tv*. Accessed 27 July 2018. <https://espresso.tv/news/2018/03/04/u-lvovi-vidbuvsya-marsh-pid-gaslom-quot-misto-lviv-ne-dlya-polskykh-panivquot>

- „Українська друга світова“, *Projekt UINP o průběhu 2. světové válce na Ukrajině*. Accessed 27 July 2018 <http://www.wv2.memory.gov.ua>
- „Українська Повстанська Армія“, *Projekt UINP o UPA*. Accessed 27 July 2018. <http://uinp.gov.ua/page/ukrainska-povstanska-armiya>
- „Услід за Бандерою звання героя у Донецькому суді позбувся Шухевич“, Радіо Свобода. Accessed 27 July 2018. <https://www.radiosvoboda.org/a/2020661.html>
- „Учебники истории Украины конца 2000 – начала 2010-х гг. Опыт анализа“, Уроки Истории XX век. Accessed 27 July 2018. <http://urokiistorii.ru/article/51764>
- Хальбвакс, Морис, „Коллективная И Историческая Память“. *Неприкосновенный Запас*, 2005. Accessed 27 July 2018. <http://magazines.russ.ru/nz/2005/2/ha2.html>
- „Шухевич пропонував комуністам багатопартійні вибори – історик Іван Патриляк“, Радіо Свобода. Accessed 27 July 2018. <https://www.radiosvoboda.org/a/24737985.html>
- „Эхо Волынской трагедии: почему поляки снова говорят о геноциде“, Ліга.Новости. Accessed 27 July 2018. http://news.liga.net/politics/articles/ekho_volynskoy_tragedii_pochemu_polyaki_snova_govoryat_o_genotside
- „Юрій Андрухович: „Рожебане rojednanie чи «Нищівна дикість зла»“, Zbruc. Accessed 27 July 2018. <https://zbruc.eu/node/56794>
- „Янукович завершив ліквідацію державної політики національної пам'яті“, Центр Досліджень Визвольного Руху. Accessed 27 July 2018. <http://www.cdvr.org.ua/content/янукович-завершив-ліквідацію-державної-політики-національної-пам'яті>
- „Янукович не считает Голодомор геноцидом украинцев“, ТСН. Accessed 27 July 2018. <https://ru.tsn.ua/ukrayina/yanukovich-ne-schitaet-golodomor-genotsidom-ukraintsev.html>

Seznam příloh

Příloha č. 1: Oficiální dopis od UINP v ukrajinském jazyce (text)

Příloha č. 2: Rozhovor s ředitelem UINP Vjatrovyčem v ukrajinském jazyce (text)

Пřílohy

Пříloha č. 1: Oficiální dopis od UINP v ukrajinském jazyce (text)

УКРАЇНСЬКИЙ ІНСТИТУТ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ

вул. Липська, 16, м. Київ, 01021, тел. (044) 253-15-63, факс (044) 254-05-85,
e-mail: uinp@memory.gov.ua, web: <http://www.memory.gov.ua>, код ЄДРПОУ 39389301

23.04.2018 № 01/УІБ
На № _____ від _____

Лаврентьєву О.
alexej.lavrentev@gmail.com

Шановний пане Олексію!

Український інститут національної пам'яті (далі – Інститут) розглянув Вашого листа від 13.04.2018 та інформує про наступне.

1. Згідно з пунктом 1 Положення про Український інститут національної пам'яті (<http://www.memory.gov.ua/page/polozhennya-pro-ukrainskii-institut-natsionalnoi-pamyati>), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.11.2014 №684, Інститут є центральним органом виконавчої влади. Відповідно до Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» (<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3166-17>) керівник центрального органу виконавчої влади призначається на посаду та звільняється з посади Кабінетом Міністрів України за пропозицією Комісії з питань вищого корпусу державної служби. Комісія з питань вищого корпусу державної служби вносить на розгляд Кабінету Міністрів України пропозиції щодо кандидатури для призначення на посаду керівника центрального органу виконавчої влади за результатами конкурсу відповідно до законодавства про державну службу (<http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/889-19>). Процедура проведення конкурсу на зайняття вакантної посади державної служби визначена у Порядку проведення конкурсу на зайняття посад державної служби, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25.03.2016 №246 (<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/246-2016-%D0%BF>).

2. Діяльність Інституту забезпечують керівництво та 7 самостійних структурних підрозділів: 3 управління (наукового забезпечення, інституційного забезпечення, популяризаційно-просвітницької роботи), 3 відділи (фінансово-бухгалтерського та технічного забезпечення, управління персоналом та документообігу, правового забезпечення), а також сектор організаційно-аналітичного забезпечення. В Інституті до категорії «А» віднесено 3 посади, зокрема посада Голови та 2 заступників. До категорії «Б» віднесено 17 посад керівників структурних підрозділів та їх заступників. До категорії «В» посади спеціалістів у кількості 45 штатних одиниць.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 21.12.2016 №1000 передбачено створення галузевого державного архіву Українського інституту національної пам'яті (далі – ГДА УІНП) для зберігання архівних документів Національного архівного фонду, що містять архівну інформацію репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років. З метою

створення законодавчих підстав для функціонування ГДА УІНП розроблено проект Положення про галузевий державний архів Українського інституту національної пам'яті, який перебуває на погодженні у Міністерстві юстиції України.

3. Оскільки ГДА УІНП не створено як юридичну особу, жодні носії архівної інформації репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років до ГДА УІНП не передавалися.

4. Відповідно до Закону України «Про очищення влади» (<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1682-18>) Інститут не уповноважений на забезпечення проведення перевірки, передбаченої цим Законом. Органом уповноваженим на забезпечення проведення перевірки у рамках заходів з очищення влади (люстрації) є Міністерство юстиції України.

5. Відповідно до статті 38 Кримінального процесуального кодексу України (<http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page2>) органами досудового розслідування (органами, що здійснюють дізнання і досудове слідство) є: слідчі підрозділи органів Національної поліції, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, органів державного бюро розслідувань, органів Державної кримінально-виконавчої служби України; підрозділ детективів, підрозділ внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України. Тому Інститут не здійснює будь-яких кримінальних правопорушень (злочинів).

Для реалізації покладених на Інститут завдань використовуються носії архівної інформації, опубліковані архівні документи, а також дослідження науковців. Разом з тим, Український інститут національної пам'яті в рамках своєї діяльності використовує інформацію від органів слідства, прокуратури та судів, а також носії архівної інформації, опубліковані архівні документи, наукові дослідження та їх результати, отримані в установленому порядку та поширює таку інформацію у не заборонений спосіб.

6. Структурний підрозділ з функціями аналогічними Бюро пошуку та ідентифікації Інституту національної пам'яті Польщі у структурі Інституту відсутній. Проте Інститут здійснює організаційне, інформаційне, матеріально-технічне забезпечення діяльності Державної міжвідомчої комісії у справах увічнення пам'яті учасників антитерористичної операції, жертв війни та політичних репресій (далі – Комісія). Відповідно до Положення про Державну міжвідомчу комісію у справах увічнення пам'яті учасників антитерористичної операції, жертв війни та політичних репресій, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06.08.2014 №340 (<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/897-96-%D0%BF>), Комісія є тимчасовим допоміжним органом при Кабінеті Міністрів України (далі – Комісія), який утворюється ним з метою сприяння забезпеченню пошуку, ведення обліку, облаштування, забезпечення збереження і утримання місць поховання учасників антитерористичної операції, жертв війни та політичних репресій на території України, інших держав.

7. Власного видавництва в Інституті немає.

Проте з метою сприяння виготовлення друкованої продукції, кіно- та відеопродукції, сценічному та іншому художньому втіленню образів історичного минулого, зокрема осіб, що чинили опір тоталітарним режимам, політичним репресіям, а також виготовленню друкованої продукції з питань відновлення та збереження національної пам'яті Українського народу, Інститут забезпечує підготовку та друк наукових та науково-популярних видань, результатів наукових досліджень, монографій, збірників статей, наукових доповідей з історії України, розповсюджує їх на безоплатній основі. З виданнями Інституту Ви можете ознайомитися на нашому офіційному веб-сайті за посиланням www.memory.gov.ua/ebooks.

Книга «За лаштунками «Волині-43». Невідома польсько-українська війна» укладена та видана Володимиром В'ятровичем як дослідником без участі Інституту.

Центр дослідження визвольного руху є громадською організацією, яка здійснює свою діяльність відповідно до чинного законодавства про громадські об'єднання (<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4572-17>). Разом з тим, Український інститут національної пам'яті у своїй діяльності використовує у архівні документи (у тому числі опубліковані), наукові дослідження та видання з історії України з відповідної тематики.

8. Гранична чисельність працівників Інституту затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 05.04.2014 №85 «Деякі питання затвердження граничної чисельності працівників апарату та територіальних органів центральних органів виконавчої влади, інших державних органів» в кількості 70 одиниць, з них 65 штатних одиниць – посади державних службовців та 2 посади працівників з обслуговування. Станом на 20 квітня 2018 року в Інституті працює 43 особи. Працівників з історичною освітою – 19 осіб, кандидатів історичних наук – 12 осіб. Найбільш чисельні структурні підрозділи – Управління наукового забезпечення політики національної пам'яті та Управління популяризаційно-просвітницької роботи.

У 2018 році фінансування Інституту з Державного бюджету України здійснюється за двома бюджетними програмами:

- 1809010 "Керівництво та управління у сфері відновлення та збереження національної пам'яті": затверджено в сумі – 21705,1 тис.грн.;
- 1809020 "Заходи з реалізації державної політики у сфері відновлення та збереження національної пам'яті, забезпечення діяльності Національного меморіального комплексу Героїв Небесної Сотні - Музею Революції гідності та Галузевого державного архіву Українського інституту національної пам'яті" затверджено в сумі – 41170,7 тис.грн., з них на заходи Інституту – 9045,6 тис.грн.

З повагою

Голова

Володимир В'ятрович

Пříloha č. 2: Rozhovor s ředitelem UINP Vjatrovýčem v ukrajinském jazyce (text)

Místo a datum: v Kyjevě dne 22. července 2018

Zkratky: A.L. – Aleksei Lavrentev

V.V. – Volodymyr Vjatrovýč

A.L.: Доброго дня, мене звати Олексій Лаврентєв, я пишу магістерську роботу щодо порівняння польського та українського інститутів національної пам'яті і інтерпретації Волинських подій '43 року. Через те, що з польського боку все зрозуміло, мене цікавлять ваші інтерпретації, а на інтернет сторінках на жаль недостатньо інформації щодо того. Тож перше, щодо причинності подій. І поляки, і українці все починають з війни '18-'19 рр. і закінчують операцією «Вісла». Українська причинність, як я її з'ясував з різних джерел: війна '18-'19рр – польська окупація та полонізація – виникнення визвольного руху (УВО та ОУН) – польські репресії чи так звана «нацифікація» – польсько-українська громадянська війна у рамках Другої Світової війни – етнічні чистки українців на Холмщині та Підляшші – українські відплатні акції на Волині та Галичині – післявоєнні репресії Польщі проти українців в рамках акції «Вісла». Чи я правильно все сказав?

V.V.: Більш-менш.

A.L.: Що саме не так?

V.V.: Треба справді чіткіше це пов'язувати з польсько-українською війною '18-'19 рр., тому що те, що сталося у Другій Світовій війні то по суті другий акт тієї самої війни: ті самі території, приблизно ті самі сили, може інакше вони називалися, але перше то війна за території, які українці вважали своїми, поляки вважали своїми. Поляки вважали своїми покликаючись на кордони до '39 р., українці вважали своїми покликаючись на етнічну українську більшість. Далі трошки спрощено Ви говорите про те, що почалося на Холмщині, а Волинь була «відплатною акцією», не зовсім так. На справді, в такого роду конфліктах немає одної події, яку можна назвати початком, а інші відплатою. Взагалі цей підхід «акція-реакція» або «акція-відплата» неприйнятний, він не правильний на справді, тому що достатньо масштабний конфлікт був і знайти що було першим неможливо, бо було сотні різних акцій, які згодом просто вилилися в масштабне протистояння, так що ті акції були як з одного боку, так і з другого боку. Так звичайно треба нагадувати про ті антиукраїнські акції які мали місце в '42 р. на Холмщині, але говорити про те, що сталося на Волині було просто відплатою, це дуже спрощення. І наступне, треба цей конфлікт розглядати в різних площинах, той конфлікт за території, це політична площина, треба розуміти, що там була ще площина соціальна, тобто між багатшими поляками, та біднішими українцями, конфлікт за землю, тому що земля видавалася, особливо на Волині, преференції надавалися польським так званим «колоністам» за рахунок українських селян. У тому ж разі велику роль відіграв і релігійний конфлікт, особливо на Холмщині і Волині, тому що Холмщина і Волинь це православні регіони. Конфлікт, там де стикалося православ'я з католицизмом він був набагато гостріший ніж там де грекокатолицька та католицька віра. Відповідно тут велику роль відіграли акції так званої «ревіндикації» '38р. коли було знищено десь понад 120 церков на території Холмщини.

A.L.: Добре, дякую. Тож тоді перейду до другого питання. Це вже трішки не стосується Волинських подій, але чому саме був заложений...

V.V.: Треба говорити не тільки про Волинські події, треба говорити трішки ширше, бо Волинські події, Волинська різня, Волинська трагедія це все звуження дуже територіальне і хронологічне, яке не дозволяє зрозуміти що справді сталося...

A.L.: На жаль я зараз тільки магістерську роботу пишу, якщо би то була докторська, то там би вже можна було.

V.V.: Ну треба просто зрозуміти, що це звуження фокусу, воно не дає можливості зрозуміти що насправді сталося. Це звуження фокусу було зроблено польськими істориками, політиками та політтехнологами, власне для того, щоб показати більшість жертв серед поляків. Тому що насправді на Волині у '43 р. постраждало набагато більше поляків, чи це давайте забудемо все інше і будемо говорити про Волинь '43 року і представляти все як щось, що відображає повністю конфлікт Щоб Ви розуміли, наскільки можна зменшенням та звуженням фокусу спотворити події це як показати події літа липня '44 р. во Франції, коли місцеві французи б'ють колабораціоністів, зосередитись тільки на тому і показати що вся Друга Світова війна це коли бідних нещасних людей, які співпрацювали з німцями побили та повбивали і так далі. Розумієте, наскільки змінення та звуження фокусу може спотворити уявлення про те, що справді відбувалося, через це в подальшому рекомендується все ж таки виходити поза рамки Волині, поза '43 р.

A.L.: Дякую за зауваження та пояснення. І все ж таки, чому саме був заложений ваш Інститут у '06 р. та '14 рр. Щоб очистити українську історію від...

V.V.: Інститут створився за мотивами схожих інститутів у посткомуністичних країнах Східної Європи, тільки там це все зробилося на початку 90х років, ми це зробили з затримкою майже 10 років. Це було пов'язано з тим, що в Україні не відбулося ротації еліт після проголошення незалежності у '91 р. По суті комуністична влада залишилася біля керма, представляючи вже інші політичні партії, відповідно бажання якось відмежуватись від комуністичного минулого на державному рівні було відсутнє. Ситуація змінилася після Помаранчевої революції, до влади приходять молодше покоління, особисті інтенції Ющенка, якій готовий говорити про переосмислення комуністичного режиму. Через це буквально відразу після Помаранчевої революції почалось говорити про необхідність створення такого інституту. Я був від самих початків у робочій групі, яка все це розробляла, з орієнтацією на польські, чеські, словацькі зразки і балтійські. Трохи це все затягнулося, врешті в '06 р. було прийнято рішення, в '07 р. він був запущений Інститут, але як такий проіснував до '10 р., потім зміна влади, Янукович по суті ліквідує його статус як центрального органу виконавчої влади і повертається все знову таки у березні '14 р., я був призначений директором, і одним з перших рішень, то було повернення попереднього статусу. Це зайняло кілька місяців в '14 р. і вже з '15 р. ми обновили попередній статус, якій більш-менш відповідає тому як діють подібні інституції у Східній Європі.

A.L.: Зрозуміло, дякую. Яку роль грає зараз ваш Інститут у формуванні державної політики пам'яті в Україні та відтворенні загально-українських історичних наративів?

V.V.: Намагаємося бути одними з головних інструментів цієї державної політики пам'яті, задаючи якісь певні теми, які важливі саме в даний конкретний момент. Задаючи загальні рамки мова іде до прикладу про подолання тоталітарного комуністичного минулого, процесу декомунізації, відкриття архівів, це загальні процеси, які важливі протягом тривалого часу. Разом з тим намагаємось відокремлювати якісь теми, з минулого року то Українська революція '17-'21 рр., цього року річниця створення УПА, наступного року буде Акт злуки. І таким чином нагадуємо органам влади, намагаємося до всієї тієї політики пам'яті долучати інші органи влади. Минулого року, як приклад до святкування української революції було долучено парламент, була урочиста сесія Верховної Ради, урочисте засідання Уряду присвячене століттю створення Уряду. Намагаємось співпрацювати з Міністерством оборони, знову таки в перейменуванні військових частин присвячених зокрема і Українській революції. Таким чином намагаємось бути тим

ключовим коліщатком в механізмі, який буде запускати інші органи державної влади в напрямку власне цієї політики. Ми прекрасно розуміємо, що ця політика вимагає більше ніж Інститут, Інститут не може і не має бути єдиним інструментом. Разом з тим ми розуміємо, що особливість України полягає так само у тому, що тривалий час у нас не існувало державного інструменту, то така політика реалізується через громадські ініціативи. І через це ми вважаємо за потрібне співпрацювати з громадськими силами.

A.L.: Дякую. Так, ви казали громадські ініціативи. Чи ви не співпрацюєте з Інститутом Історії України НАН?..

V.V.: Звичайно.

A.L.: Така співпраця є? Яким чином співпрацюєте?

В: ІУ НАН буквально наприклад вчора відбулася конференція присвячена Великому терору, бо зараз 80-ті річчя великого терору '37-'38 рр. Яким чином співпрацюємо? Ми намагаємось підтримувати якісь їхні наукові проекти, до прикладу праці чи якісь видання, круглі столи, тому що ми переконані, що саме науковці мають створювати якийсь цей базис, фундамент на базі якого ми вже маємо продовжувати свою науково-популярну діяльність, просвітницьку діяльність. То ми не намагаємось дублювати ІУ НАН проводячи наукові дослідження. Це не наш пріоритет, наш пріоритет – допомагати їм створювати умови для досліджень, включно із ресурсами, тобто фінансово допомагати. І використовувати їх для популяризації цих досліджень.

A.L.: А те, що ви наприклад підтримуєте такі інституції як Центр Дослідження Визвольного Руху, означає це те, що їхня діяльність схвалюється вашим Інститутом?

V.V.: Ми оголошуємо певні теми, які для нас важливі з цього боку і підтримуємо будь які організації, які відкривають ці теми. Минулого року ми активно співпрацювали з ЦДВР для популяризації історії УПА, тому що це така організація, яка спеціалізується на цій організації. Цього року ми активно співпрацюємо з такою громадською організацією як «Експертний корпус», яка популяризує питання Української революції '17-'21 рр., як раз для військових, тобто проводить різного роду лекції та випускає відеоролики. Ми підтримуємо їх. Для нас важливо, щоб громадські організації мали якесь напрацювання по цій темі і щоб ця тема співпадала з нашими пріоритетами діяльності.

A.L.: Дякую. Як саме ваш Інститут трактує Волинські події '43 р.?

V.V.: Як частину широкого польсько-українського конфлікту, який можна чітко окреслювати або '42-'47 рр., тобто період Другої Світової війни і перші післявоєнні роки, або навіть ще ширше '18-'47 рр. Я особисто говорю про Першу і Другу польсько-українську війну. Перша – '18-'19, між цим умовне затишшя, яке тим не менше не було абсолютно безконфліктним, тому що це період з одного боку період репресій польської влади, з другого це період терактів українського націоналістичного руху. І Друга польсько-українська війна, це збройні зіткнення з кінця '42 р. і аж до завершення акції «Вісла» у '47 р.

A.L.: Зрозуміло. Тож причинність Ви сказали, що все починається з '18 р.

V.V.: Ну переростає у збройний політичний конфлікт, тому що на справді в будь яких сусідніх народів якщо ми хочемо дослідити генезу конфлікту, ми можемо повернутись до часів Київської Русі. Що до речі роблять наші польські колеги, коли робили мотиваційний ролик для своєї збірної, коли до тренера збірної приходять вояки з різних періодів і кричать мотиваційні речі. І там показано з якого періоду приходять ті чи інші вояки. У одного з них було написано Київ 1018 рік, для наших польських сусідів важливо надихатися перемогою над Києвом у 1018 році. Але та

перемога була кумедна і закінчилася майданом і тим, що Болеслава викинули з Києва.

A.L.: Як я бачу, то поляки дуже сильні сентименти за Україною та Білорусією...

V.V.: На жаль [...троїзм] їх не лікував і імперські сентименти на жаль присутні.

A.L.: Так і зараз ми до Польщі перейшли. У Польщі існують дві інтерпретації: класична або традиційна (Філяр), що у Волинських подіях винні тільки українці, які все почали, а поляки були святі в все було класно. Друга інтерпретація, Мотика або Грицюк...

V.V.: Ранній Мотика, тому що Мотика теперішній набагато ближче до того, як то ви кажете до Філяра. Ось подивіться, будь ласка, його останню книжку Мотики «Волинь-43», це абсолютно кресова версія про те, що нібито українці дуже давно планували вбити та знищити всіх поляків і цей план виношувався з міжвоєнного періоду, цей план надихався досвідом хорватів у винищенні сербів і врешті у Другій Світовій війні цей план було реалізовано. Ну бредова версія, але вона в Мотики зараз починає домінувати. Відповідно, Мотика теперішній і ранній Мотика, якій пробував говорити про спільну відповідальність, то вже два різні Мотики.

A.L.: Тоді є хтось з польських істориків, представник ІПН, можливо, хто би ...

V.V.: Нема фактично нікого, хто би професійно тим займався і наважувався якось підважувати цю концепцію геноциду. Є такий Казімеж Войціцький, він радше популяризатор історії, він єдиний такий історик, який публічно виступив з незгодою цієї резолюції Сейму у '16 р. Всі інші або просто мовчать, або активно беруть участь у пропаганді цієї тези. Ну врешті, Мотика і однією з ключових фігур, в тому, що то політичне рішення було прийнято, тому що попередньо перед Мотикою цей підхід-концепт геноциду він був маргінальним, його представляли виключно кресов'яки. Мотика натомість мав такий імідж ліберального і професійного історика. Так от десь з '10 р. Мотика почав поступово мінятися і коли Мотика підкупив оці концепти геноциду, то вони вже були прикриті та легітимізовані його особистою харизмою проукраїнського ліберального історика. І відповідно саме через це цей маргінальний дискурс став домінантним. Я про це Гжегожу говорю особисто, бо ми давно знайомі і у тому, що зараз відбувається велика вина його особисто.

A.L.: Тож в ІПН немає зараз фактичного плюралізму...

V.V.: Я думаю, що не має і не може навіть бути. Особливо зважаючи на те, що взимку цього року було ухвалено закон, якій передбачає кримінальну відповідальність за заперечення геноциду на Волині. Тобто тут плюралізм пересікається на корні. І це напевно один із найбільш негативних наслідків того закону, що робить неможливим в будь якій спосіб дотикатись цієї теми.

A.L.: Ясно, дякую. І як ми знаємо, в Польщі ця тема Волині є дуже сильно популярною, розширена...

V.V.: Вона популярна з '03 р.

A.L.: ...що книжки, фільм «Волинь», що постійно фільми якійсь знімаються або комікси навіть є. В Україні вона не така поширена, бо я тільки Вашу книжку знайшов та ще Патриляка здається о том пише. Чому така різниця? Чи є то ознакою того, що Волинські події мають в Україні меншу вагу та значення ніж у Польщі?

V.V.: Треба розуміти конкретиці. Якщо для українців польсько-українське протистояння лише один з епізодів дуже трагічної української історії, і будемо говорити відверто, не найдраматичніший епізод, навіть якщо говорити про десятки тисяч вбитих українців, то це порівняно з мільйонами вбитих у роки Другої Світової війни загалом, з мільйонів вбитих комуністичним режимом, то це значно

менше. Це перше чому українці в цьому менш привертають увагу. По друге, ця тема стосується більше частини України, а не всієї України, яка була задіяна безпосередньо у цьому конфлікті. Третє, українці менше цікавляться історією ніж поляки. Тепер спробую відповісти на питання чому в Польщі це питання настільки актуалізувалося. Ну по-перше, я не вірю в цю тезу, що всі говорять, що нібито ця тема замовчувалася дуже довго і через це тільки тепер прорвало і починають про неї багато говорити. Таку концепцію можна би було підтримувати до початку 90-х років. Так, до 90-х років у комуністичні часи ця тема замовчувалася, але в незалежній Польщі ця тема дуже сильно розкручувалася і у тому числі на державному рівні за участю мас-медіа. Дуже активно вона розкручувалась принаймні з '03 р. І саме її така медійна розкрученість перетворила її в політично-спокусливу тему і цьому почали собі робити політичні дивіденди певні політичні сили, включаючи найбільш виразних теперішніх політиків. Прикро, але ця тема починає поступово витіснити інші та ставати головною темою у Польщі, що стосується минулого. І я про це колись писав, що умовно теми Катині, яка була ключовим історичним нарративом в комуністичній Польщі, альтернативною до комуністичного, поступово витісняється темою Волині. І відповідно в Польщі зараз дедалі менше говорять про злочини комуністів і дедалі більше про злочини українських націоналістів і навіть домагаються їх порівнювати попри те, що непорівняльність таких явищ є очевидною для людини, яка хоч трохи розуміється в історії.

A.L.: Ось ви сказали, що це не на всій Україні. Ви сам зі Львова походите...

V.V.: Так

A.L.: ...тож Ви галичанин. Яка там колективна пам'ять. Саме регіональна на Галичині, як...

V.V.: Я думаю, що є і галичани і волиняни мають в колективній пам'яті фрагменти розуміння жорстокості поляків як тих, хто утримував польську окупацію в міжвоєнний період. Залишалися елемента пам'яті про польські каральні акції проти українського населення в роки Другої Світової війни. Відповідно, на відміну від мешканців Києва, Харкова і так далі, розуміння цього конфлікту на цих теренах було багато більше, бо цей конфлікт був історією майже кожної родини.

A.L.: Яка роль зараз у Галичині та Волині в історії України та історії Польщі? Тому що для поляків це дуже важливі регіони, Львів для них це був, як писав Грицак, «П'ємонт» польського відродження у 19 столітті. Для українців теж був, для євреїв був...

V.V.: В першу чергу треба розуміти, що це важлива частина української історії. Це території, на яких жила частина українського народу, ті території, які були джерелом українського національного відродження наприкінці 19 століття і потім всього 20 століття. В принципі значною мірою залишаються одним із джерел і тепер. Що стосується поляків, то для них це так звані Креси, території, які колись належали до польської держави. Мені знається, що вони є як раз таким резонатором імперських фантомних болей за втраченими територіями. От втрачені Креси, це те, що стосується Галичини та Волині у багатьох поляків. І навіть коли говорим про пам'ять так званої Волинської трагедії, це дуже чітко видно по всіх цих пам'ятниках, присвячених цим подіям. На пам'ятниках не прізвища людей, а прізвища населених пунктів, тобто жалкуємо не за людьми, які загинули, а за територіями.

A.L.: Дякую. Що є спільного, а що відмінного в українській та польській інтерпретаціях? Може є щось спільного у ...

V.V.: Ну спільного, що так чи інакше є, це розуміння, що то був польсько-український конфлікт. Але відміни такі, що з польського боку відповідальними за цей конфлікт бачать тільки за українцями, взагалі бажання дуже простого поділу жертв і катів у цьому конфлікті за національною ознакою. Це те, що пропонує польська сторона. З українського боку домінує все таки версія, що не можна ділити жертв і катів за національною ознакою, бо українці були і серед тих, хто убивали і кого вбивали, так само як і поляки.

A.L.: Дякую.

V.V.: І ще відмінність, що з українського боку є бажання говорити про ширший контекст, а з польського боку бажання власне зосередитись на одному регіоні і короткому періоді '43 р. Висмоктуючи з ширшого контексту.

A.L.: Дякую. *То що Україна хоче надати тому ширший контекст, що то був ширший конфлікт. Чи є тут якісь можливі українські претензії або сентименти за Закерзонням? За Холмщиною, за Підляшшям?*

V.V.: Очевидно, що в Україні є люди, які походять з тих територій. Для них це частина їхньої родинної історії, це їхня батьківщина з якої вони походять. В Україні на відміну від Польщі ці сентименти не трансформувалися в якісь політичні, навіть маргінальні претензії, тобто у нас немає людей, які вважають нормальним говорити про особливу увагу до цих територій, якимось намагались проводити наступальну культурну політику до цих регіонів. На жаль це те, що ми зараз бачимо відносно до так званих Кресів з польського боку.

A.L.: Дякую. *І останнє вже запитання. Яке є відомо, був Форум істориків польсько-українській, бачив фотографії...*

V.V.: Бачив фотографії. Статті не бачив?

A.L.: *Статті теж бачив на польському сайті і на вашому. І хотів би запитати, яка відводилась роль Волині на тому форумі. Одна з головних?*

V.V.: Я не сказав би, що одна з головних. Власне з польського знову ж таки було бажання зосередитись тільки на цій темі, але в ході дискусії ми відстояли свою тезу, що треба говорити про ширші хронологічні рамки з '39 по '47 рік. І про ширші географічні рамки, і про Волинь, і про Галичину, і про Холмщину. Я думаю, що так набагато продуктивніше.

A.L.: *Зараз ще будуть проводитись якісь ті форуми, або в Україні, або в Польщі?*

V.V.: Ми запрошуємо польських колег до того, щоб продовжувати роботу форуму в Україні, але на жаль вважаємо неможливим зараз продовжити на території Польщі через ухвалення цього закону, який передбачає кримінальну відповідальність і по суті робить неможливим цю дискусію на території Польщі. Поки що відповіді від наших польських колег щодо можливості продовження цієї дискусії на території України ми не отримали, але зобачимо восени, восени би мав бути в Україні.

A.L.: *Зрозуміло. Тому що я дивився на їхньому сайті, там відповідь була, що вони не розуміють чому саме ви припинили, бо цей закон не стосується науковців.*

V.V.: Немає там на справді винятків для науковців. Виняток щодо наукових досліджень стосується тільки тези про учать чи не учать поляків у Голокості. Стаття, яка стосується польсько-українського конфлікту немає власне такого винятку. І вони прекрасно про це знають і те було теж предметом дуже гарячих дискусій з їхніми юристами. Замість того, аби внести ці зміни, для того щоб, відповідно змінити цей закон, вони говорять, що там такого немає, приїжджайте, а там побачимо.

A.L.: *Щиро дякую. Але останнє. Чи не хотіли би Ви з вашими польськими колегами знайти якусь спільну інтерпретацію?*

V.V.: Я не знаю, чи можлива спільна інтерпретація конфлікту, тому що потрібно розуміти, що різниця збережеться і мені здається, що рівень поваги обох сторін має вимірятися рівнем поваги до цієї різниці. Ми не повинні очікувати, що поляки приймуть нашу модель, а вони не повинні очікувати, що ми приймемо їхню. Це абсолютно нормально що є якісь частини, які ми будемо оцінювати більш менш однаково, але будуть і різниці. Треба зрозуміти, що до деяких речей просто не домовляться.

A.L.: *І найостанніше. Як польські інтерпретації впливають на українські та навпаки?*

V.V.: Я не бачу з українського боку якихось дуже великих бажань нав'язувати свої інтерпретації цього конфлікту польській стороні. Щоправда впливає, що саме вони є предметом дискусії поміж Україною та Польщею. Натомість з польського боку такі бажання нав'язати свої інтерпретації Україні є, і вони на жаль дуже чітко виражені у політичній сфері. То політики роблять і оголошують передумови к співпраці між Україною та Польщею прийняттям Україною польських поглядів на цю історію.

A.L.: *Щиро вам дякую за цікаву та корисну розмову, питання на разі скінчилися. З найліпшими побажаннями, до побачення.*